

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní
a pedagogická ■

Magické a rituální chování vybrané skupiny studentů Technické univerzity v Liberci

Diplomová práce

Studijní program: N7504 – Učitelství pro střední školy
Studijní obory: 7503T045 – Učitelství občanské výchovy pro 2. stupeň základní školy
7504T243 – Učitelství českého jazyka a literatury
Autor práce: **Bc. Veronika Černá**
Vedoucí práce: PhDr. Jana Jetmarová, Ph.D.

Technická univerzita v Liberci
Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická
Akademický rok: 2015/2016

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Veronika Černá**
Osobní číslo: **P15000527**
Studijní program: **N7504 Učitelství pro střední školy**
Studijní obory: **Učitelství českého jazyka a literatury**
Učitelství občanské výchovy pro 2. stupeň základní školy
Název tématu: **Magické a rituální chování vybrané skupiny studentů**
Technické univerzity v Liberci
Zadávací katedra: **Katedra filosofie**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Diplomová práce bude rozdělena na dvě části. V první části práce studentka vymezí teoretický rámec zkoumané problematiky. Nastíní různé perspektivy, kterými může být nahlížena a zkoumána.

Druhá část práce bude postavena na terénním výzkumu, který bude proveden s pomocí kombinované kvalitativně-quantitativní metodologie. Předmětem výzkumu bude magické myšlení a přítomnost rituálů v každodennosti vybrané skupiny studentů pedagogické fakulty Technické univerzity v Liberci.

Studentka se bude v průběhu příprav a vypracovávání řídit metodickými a organizačními pokyny vedoucího práce.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

BELL, Catherine. Ritual: perspectives and dimensions. New York: Oxford University Press, c2009. ISBN 978-0-19-973510-5.

BOWIE, Fiona. Antropologie náboženství: Rituál, mytologie, šamanismus, poutnictví. 1. vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-378-9.

ELIADE, Mircea. Mýtus o věčném návratu: archetypy a opakování. 2. opr. vyd. Praha: Oikoymenh, 2009. ISBN 978-807-2983-889.

TURNER, Victor. Průběh rituálu. 1. vyd. Brno: Computer Press, 2004. ISBN 80-7226-900-3.

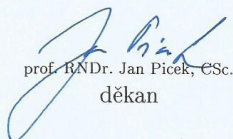
VAN GENNEP, Arnold. Přejímové rituály: systematické studium rituálů. Praha: Lidové noviny, 1997. ISBN 80-710-6178-6.

VONDRÁČEK, Vladimír a František HOLUB. Fantastické a magické z hlediska psychiatrie. Bratislava: Columbus, 1993. ISBN 80-713-6030-9.

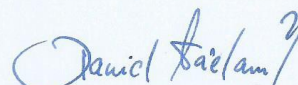
Vedoucí diplomové práce: **PhDr. Jana Jetmarová, Ph.D.**
Katedra filosofie

Datum zadání diplomové práce: **25. října 2015**

Termín odevzdání diplomové práce: **30. dubna 2017**

prof. RNDr. Jan Píček, CSc.
děkan

doc. PhDr. David Václavík, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 28. dubna 2016

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé diplomové práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elektronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum:

Podpis:

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucí práce PhDr. Janě Jetmarové, PhD. za věnovaný čas, cenné rady a připomínky, vlídný přístup, ochotu a trpělivost při vedení této diplomové práce. Dále bych ráda poděkovala panu Mgr. Michalovi Trčkovi za jeho ochotu, podporu a přátelský přístup během konzultací. V neposlední řadě bych také ráda poděkovala své rodině za podporu během psaní této práce a během celého studia.

Anotace

Předkládaná diplomová práce se zabývá magickým myšlením a rituálním chováním vybrané skupiny studentů Technické univerzity v Liberci. Cílem teoretické části je uvedení do problematiky rituálu a magického myšlení. Na vybraných autorech představují jednotlivé přístupy k rituálům a k magickému myšlení. Praktická část se opírá o terénní výzkum, který vychází z kombinované kvalitativně-quantitativní metodologie. V závěru práce prezentují výsledky tohoto šetření.

Klíčová slova: rituál, magické myšlení, liminalita, Arnold van Gennep, Victor Turner

Annotation

Presented master thesis deals with magical thinking and ritual behaviour of chosen group of students of the Technical university of Liberec. The main subject of the theoretical part is an introduction to the problematics of rituals and magical thinking. Single attitudes of the chosen authors are presented. The practical part builds on terrain research, which comes from qualitative-quantitative methodology combined. The results of this investigation are summarized in the conclusion.

Key words: ritual, magical thinking, liminality, Arnold van Gennep, Victor Turner

Obsah

1. Úvod.....	11
A. TEORETICKÁ ČÁST.....	13
2. Pojem rituál.....	13
2.1. Původ a význam pojmu rituál.....	13
2.2. Psychologický a společenský význam rituálu a jeho funkce.....	15
3. Rituál a religiozita.....	20
3.1. Mircea Eliade a jeho božský vzor.....	20
4. Vztah mezi rituálem a magií.....	23
5. Magie a magické myšlení.....	26
5.1. Magické myšlení jako archaická forma myšlení.....	26
5.2. Magické myšlení jako specifický druh myšlení během kognitivního vývoje.....	27
5.3. Magické myšlení jako patologický jev.....	28
6. Rituály z pohledu kulturní antropologie.....	30
6.1. Arnold van Gennep.....	30
6.1.1. Přejímové rituály.....	32
6.1.2. Iniciační rituály.....	33
6.1.3. Cyklické rituály.....	34
6.2. Victor Turner.....	36
6.2.1. Liminalita.....	38
6.2.2. Communitas.....	38
7. Vytrácení rituálů?.....	42
B. PRAKTICKÁ ČÁST.....	46
8. Magické a rituální chování vybrané skupiny studentů Technické univerzity v Liberci – koncepte výzkumu.....	46
8.1. Cíl výzkumného šetření a metodika.....	46
8.2. Dotazník.....	47
8.2.1. Charakteristika výzkumného vzorku.....	48
8.2.2. Zpracování a vyhodnocení dotazníku.....	49

8.3.	Obecné závěry získané ze zpracovaných dotazníků.....	65
8.4.	Rozhovor	73
8.4.1.	Charakteristika výzkumného vzorku.....	75
8.5.	Vyhodnocení odpovědí a výsledky výzkumu.....	76
9.	Shrnutí výsledků dotazníků a rozhovorů	94
10.	Závěr.....	95
11.	Seznam použitých zdrojů	97
12.	Přílohy	100
12.1.	Příloha A: Vánoce.....	101
12.1.1.	Advent	102
12.2.	Příloha B: Velikonoce.....	109
12.2.1.	Časové zařazení a průběh svátků	109
12.3.	Příloha C: Dotazník.....	115
12.4.	Příloha D: Rozhovor č. 1	118
12.5.	Příloha F: Rozhovor č. 2	122
12.6.	Příloha G: Rozhovor č. 3	126

Graf č. 1: Jsou pro Vás Vánoce, Velikonoce, narozeniny rituálem?.....	52
Graf č. 2: Jsou pro Vás rodinné obědy nebo večeře rituálem?.....	53
Graf č. 3: Máte nějaký osobní rituál, který Vám pomáhá dosáhnout úspěchu během zkouškového období? Pokud ano jaký?	53
Graf č. 4: Myslíte si, že užívání zapůjčené věci může přinést štěstí/smůlu? (Například půjčení cizího talismanu pro štěstí během zkoušky).....	56
Graf č. 5: Máte doma nějaký předmět (medailon, šperk) po někom, na kom Vám záleží?	56
Graf č. 6: Pokud vybíráte pro někoho dárek, snažíte se vymyslet něco originální, čím darovanému dokážete, že jste nad výběrem přemýšleli a že mu tak dáváte něco ze sebe?	57
Graf č. 7: Nosíte v peněžence fotku někoho blízkého? Pokud ano, proč?	57
Graf č. 8: Pokud by Vás někdo požádal, abyste zničil/a, počmáral/a, zneuctil/a fotku někoho blízkého, měl/a byste strach, že by se něco mohlo stát i oné skutečné osobě?	58
Graf č. 9: Považujete některá čísla za „šťastnější“ než jiná?	59
Graf č. 10: Věříte pověrám?	59
Graf č. 11: Hledal/a jste někdy čtyřlístek za účelem naklonit si štěstí?	60
Graf č. 12: Čtete si někdy horoskopy?	60
Graf č. 13: Věříte horoskopům?	61
Graf č. 14: Nechal/a jste si někdy vyložit karty?	61
Graf č. 15: Kdyby se tady teď objevila kartářka a nabídla Vám, že Vám zadarmo vyloží karty, souhlasil/a byste?.....	62
Graf č. 16: Měl/a jste nebo máte nějaký talisman? Pokud ano, kdy ho nosíte?.....	62
Graf č. 17: Bojíte se někdy, abyste něco nezakřikl/a?	63
Graf č. 18 Když chcete, aby se něco splnilo, ale bojíte se, že by tomu tak nemuselo být, „zaklepete to“?	64

1. Úvod

Rituály provází každého jedince od narození až po smrt, ať už se narodil v jakékoliv době a kultuře. V dnešní době si však už mnozí lidé neuvědomují, s kolika rituály se denně setkávají. S pojmem rituál si spojují překonané tradice či nudné zvyklosti. Jiným se vybaví něco zcela tajemného, například, jak příslušník afrického kmenu tančí kolem ohně a oslavuje své bohy. Jen málo z nás si uvědomuje, že rituály existují ve všech kulturách a doprovázejí člověka celý život. Bez pevně daných podob smysluplných rituálů bychom všední den jen stěží zdolali.¹

Tato diplomová práce navazuje na mou bakalářskou práci, jejímž hlavním námětem byla magie a magické myšlení v životě současného člověka. Tato práce rozšiřuje danou problematiku.

Diplomová práce je rozdělena na část teoretickou a část praktickou. První část vymezuje teoretický rámec zkoumané problematiky. Cílem je uvedení do problematiky rituálu, rozdělení rituálů, vysvětlení jeho psychologického a společenského významu, srovnání rituálu v minulosti a současnosti, vztah mezi rituálem a magií a rituálem a mýtem. Tato část nahlíží na problematiku rituálu jak z antropologického hlediska, tak z hlediska sociálního, kulturního i psychologického. Na vybraných autorech představuji jednotlivé přístupy k rituálům a k magickému myšlení. Jako zástupce religionistiky jsem zvolila Mirceu Eliadeho, z pohledu kulturní antropologie se opírám o Victora Turnera a Arnolda van Gennepa. Psychologické pojetí magického myšlení je zpracováno v kapitole Magie a magické myšlení. Chci, aby v práci byly zastoupeny všechny základní přístupy. Vycházet však budu především z pohledu kulturní antropologie. Opírám se tedy zejména o Arnolda van Gennepa a Victora Turnera.

Na základě odborné literatury dokládám přítomnost rituálů a magického myšlení. Vybrala jsem dva významné svátky, které mají, jak se potvrdilo i v praktické části, v našem kulturním okruhu největší tradici. Jedná se o Vánoce a Velikonoce. Konkrétní příklady rituálů a jejich význam uvádím v příloze. Jedná se však jen o teoretickou rovinu, na konkrétní rituály studentů se zaměřuji v praktické části.

¹ KUNZE, P. a SALAMANDER. C. *Malé děti potřebují rituály*. Brno: Computer Press, 2011. ISBN 978-80-251-3405-4. s. 6–9.

Praktická část se věnuje studentům Technické univerzity v Liberci a jejich vztahu k rituálům. Tato část se opírá o terénní výzkum, který vychází z kombinované kvalitativně-kvantitativní metodologie, a prezentuje jeho výsledky. Předmětem výzkumu je magické myšlení a přítomnost rituálů v každodennosti vybrané skupiny studentů Fakulty přírodovědně-humanitní a pedagogické Technické univerzity v Liberci.

V první fázi jsem oslovila sto studentů, kterým jsem předložila dotazník. Dotazník se zaměřoval na jejich postoje k rituálům a sledoval přítomnost magického myšlení. V práci nejprve prezentuji výsledky za pomoci grafického znázornění. Na základě získaných údajů předkládám obecné závěry, ke kterým jsem dospěla.

Abych hlouběji pronikla do motivů a postojů respondentů, zvolila jsem jako další výzkumnou metodu rozhovor. Oslovila jsem deset studentů, z nichž většina vyplňovala dotazník. Cílem rozhovoru bylo prokázat přítomnost magického myšlení a rituálů v každodennosti vybrané skupiny studentů. Navíc měl prohloubit výsledky, které vyšly v dotazníkovém šetření.

Na konci práce představuji výsledky dotazníků a jednotlivých rozhovorů, které jsou shrnuty v objektivní závěry.

A. TEORETICKÁ ČÁST

2. Pojem rituál

2.1. Původ a význam pojmu rituál

Pohled na to, co lze vůbec označit za rituál, o čem rituál primárně vypovídá, jakou má funkci, jak jej můžeme kategorizovat apod., je velmi nejednotný. Existuje mnoho rozmanitých definic, které se snaží tento pojem vysvětlit. Žádná však není uznávaná za obecně platnou. Stále totiž není jednoznačně stanoveno, jaké úkony se dají zařadit pod tuto kategorii a které nikoli.²

Podíváme-li se na obecnou definici sociologického slovníku, říká nám, že: „*Rituál pochází z latinského ritualis, neboli obřadný, a bývá jím označováno jednání prováděné kolektivně podle daných pravidel, které nesměruje k výrobě předmětů nebo změně situace, ale k symbolické proměně této situace. Jedná se o pevně dané modely sociálního chování a pravidla hry v každodennosti, například pozdrav.*“³ V sanskrtu, staroindickém jazyce posvátných textů, nalezneme slovo „rita“, jímž se značí vše, co se děje ve shodě s vesmírným řádem nebo řádem obecně.⁴

Postupem času se objevilo mnoho osobností, které se zabývaly problematikou rituálů. Několik největších antropologů 20. století zasvětilo svou práci právě jim. Na úvod zmíním jen některé autory.

Až do 50. let 20. století přisuzovala antropologie rituálům druhotnou funkci. Později se však zájem antropologů přesunul směrem k rituálu, a tak se stal centrem etnologické analýzy.⁵ První strukturněfunkcionalistické definice rituálu se zaměřovaly především na popis jeho hlavních funkcí. Tyto definice vysvětlovaly rituál jako akt, při kterém společnost uctívá samu sebe. Důležitá byla jejich integrující funkce. Sociolog Émile Durkheim chápe rituál jako určitou

² ERIKSEN, T. H. *Sociální a kulturní antropologie*. Praha: Portál, 2008, ISBN 978-80-7367-465-6. s. 263.

³ JANDOUREK, J. *Sociologický slovník*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-269-0. s. 205.

⁴ HRABÁKOVÁ, L. *Vybrané kapitoly z kulturní antropologie*. Liberec: Technická univerzita, 2002. ISBN 80-7083-617-2. s. 28.

⁵ COPANS, J. *Základy antropologie a etnologie*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-385-4. s. 77.

formu reprezentace sociální struktury, ve které jsou obsaženy pevně dané vazby a způsob chování. Durkheim zdůrazňuje jeho integrační funkci.⁶ Tím, že členové skupiny dodržují stejné nezpochybnitelné hodnoty, zvyšují rituály solidaritu ve skupině. Později se začaly objevovat poměrně složité teorie, které se snažily vysvětlit, co je to rituál a jak působí. Jedno ze zásadních hledisek zdůrazňuje, že rituály legitimizují moc. Jsou tedy důležitým nositelem ideologie a současně poskytují účastníkům silné emoční prožitky. Jiné hledisko se zaměřuje na schopnost rituálů dávat lidem možnost přemítat o společnosti a o svém postavení v ní.⁷ Antropolog T. H. Eriksen definuje rituál jako sociální aspekt náboženství. *“Pokud definujeme náboženství jako systém představ o nadpřirozeném a posvátném, o životě po smrti a tak dále, potom jsou rituály společenské procesy, jež dávají těmto představám konkrétní výraz. Velmi obecně řečeno, můžeme předpokládat, že rituály jsou veřejné události svázané pravidly, jež tím či oním způsobem tematizují vztah mezi pozemským a duchovním světem.”*⁸ Jiný názor zastával historik náboženství Mircea Eliade. Tvrdil, že rituály úzce souvisí s mýtem. Rituál je podle Eliadeho časové zpřítomnění prvopočátečního mýtu.⁹ Počátkem 20. století vystoupil francouzský antropolog Arnold van Gennep s teorií o podobnosti obřadů, které jsou spojeny přechodem. Toto podrobné studium struktury přechodových rituálů ho dovedlo k myšlence, že většina z nich se skládá ze třech samostatných a na sebe navazujících etap, které vyjadřují odloučení, pomezí a přijetí.¹⁰ Na Gennepovo dílo navázal americký antropolog V. W. Turner, který rozpracoval teorii přechodových rituálů. Turner se zaměřil především na prostřední část rituálu přechodu, tzn. na liminální fázi. Pojem liminální fáze využívá k osvětlení rozsáhlé oblasti sociálních jevů. Turner, jakožto představitel symbolické antropologie, dále klade důraz na interpretaci symbolů v konkrétním kulturním kontextu.¹¹ Je zajímavé, že jedna z nejproslulejších analýz rituálů Clifforda Geertze se dokonce ani nezabývá náboženským rituálem, ale kohoutími zápasy. Podobně je to se skupinou norských antropologů, která se

⁶ ERIKSEN, T. H. *Sociální a kulturní antropologie*. Praha: Portál, 2008, ISBN 978-80-7367-465-6. s. 269.

⁷ Tamtéž, s. 263.

⁸ Tamtéž, s. 266.

⁹ ELIADE, M. *Iniciace, rituály, tajné společnosti: mystická zrození*. Brno: Computer Press, 2004. ISBN 80-7226-901-1. s. 20.

¹⁰ VAN GENNEP, A. *Přechodové rituály: systematické studium rituálů*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. ISBN 80-7106178-6. s. 19.

¹¹ TURNER, V. W. *Průběh rituálu*. Brno: Computer Press, 2004. ISBN 80-7226-900-3. s. 6–9.

v roce 1994 zaměřila na výzkum zimních olympijských her. Právě olympijské hry považují za obrovský rituál oslavující a legitimizující modernitu.¹²

Na tomto krátkém výčtu autorů jsem se snažila doložit početnost přístupů k problematice zkoumání rituálu. V následujících kapitolách bych se chtěla některým autorům a jejich přístupům k rituálu věnovat podrobněji. Ze zástupců religionistiky představím Mirceu Eliadeho, který prostřednictvím mýtů a rituálů zkoumá „archaickou ontologii“, jež podle něj spočívá v tom, že realita všeho se odvíjí od mýtu, tj. od opakování mytických vzorů. Z pohledu kulturní antropologie se opírám především o Arnolda van Gennepa, jehož nadčasová studie se pokouší klasifikovat rituály a zaměřuje se především na kategorii přechodových rituálů, které se konají při přechodu jedince z jedné životní fáze do druhé. Van Gennep poukázal na to, že všechny rituály přechodu se skládají ze tří fází: odloučení, pomezí a přijetí. Na Arnolda van Gennepa navazuje Victor Turner, který se zaměřuje především na rituály pomezí, rozpracoval liminální fázi rituálu. Právě tato fáze je důležitá pro praktickou část práce, jelikož mnou oslovení studenti se nacházejí v liminální situaci. Podrobněji se této fázi a samotnému Gennepovi budu věnovat na konci teoretické části.

2.2. Psychologický a společenský význam rituálu a jeho funkce

Než se budu věnovat jednotlivým autorům a jejich přístupům k rituálům, chtěla bych dokázat nezastupitelné místo rituálů v každodenním životě. Rituály existují ve všech kulturách a provází člověka celý život, od ranního vstávání až po vyprávění pohádky na dobrou noc, od pozdravu až po novoroční předsevzetí. Ať žijeme v České republice nebo na druhé straně zeměkoule, ať se nacházíme v době kamenné či v současnosti, společnost bez rituálů si lze jen těžko představit. V dnešní době si však mnozí lidé neuvědomují jejich důležitost.¹³

Rituály mají velké množství funkcí, které se vztahují jak k jednotlivci, tak ke skupinám nebo k celým společenstvím. Z tohoto důvodu nastíním alespoň základní funkce rituálu. Jednou z nich je předávání tradic. Rituál usnadňuje předávání důležitých hodnot dané kultury z jedné

¹² ERIKSEN, T. H. *Sociální a kulturní antropologie*. Praha: Portál, 2008, ISBN 978-80-7367-465. s. 263–265.

¹³ KUNZE, P. a SALAMANDER. C. *Malé děti potřebují rituály*. Brno: Computer Press, 2011. ISBN 978-80-251-3405-4. s. 6–9.

generace na druhou.¹⁴ Mnohé rituály lze považovat za výsledek dlouhodobé kolektivní moudrosti našich předků. Jedná se o osvědčený, generacemi odzkoušený prostředek pro vědomé prožívání a lepší zvládání významných mezníků v životě jednotlivce i společnosti.¹⁵

Tradice a rituály pomáhají lidem orientovat se ve světě, a tak vytvářejí v člověku pocit bezpečí a jistoty. Každodenní a každoroční rituály dodržované v rámci rodinného kruhu nebo rituály udržované v rámci společenství nám tento pocit přinášejí. Člověk se může spolehnout na očekávané.¹⁶ Rituály vnášejí do našeho života rytmus, potvrzují identitu dané společnosti, přerušují všednost a vytrhují nás z reality.¹⁷ Propojují život jedince s proudem času, přírodními cykly a životem společnosti, kde žije. Fázují ho, pomáhají udržet řád a strukturu systému, ale i života jedince. V lidské psychice je zakódována určitá potřeba posvátného prožitku vytrhujícího jedince z všednosti a každodennosti.¹⁸ „*Rituál - obřad dělí běžný životní, roční, denní cyklus na něco nevšedního, svátečního, něco, na co se člověk těší. Má charakter předělu, dává člověku smysl jeho konání a jednání i u činnosti, které by jinak byly nezajímavé nebo by ztratily svůj půvab. Umožňuje přesah jedince k ostatním, k přírodě, k Bohu.*“¹⁹

Nedílnou součástí rituálu je duchovní náboj a hluboký emocionální zážitek, který zúčastněné vytrhne z každodennosti, zastaví čas a přivede přítomné do stavu katarze. K rituálům dochází často za velmi emočně vypjatých okolností, je tak prožíván hlouběji jak realita sama. Rituály působí na psychobiologické úrovni, která sice zahrnuje racionální myšlení, zároveň jej však

¹⁴ BOWIE, F. *Antropologie náboženství: Rituál, mytologie, šamanismus, poutnictví*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-378-9. s. 147.

¹⁵ LÁBUSOVÁ, E. Proč potřebujeme rituály. In. <http://www.evalabusova.cz> [online]. 2014 [cit. 2017-12-04]. Dostupné z: http://www.evalabusova.cz/media/proc_ritualy.php

¹⁶ BOWIE, F. *Antropologie náboženství: Rituál, mytologie, šamanismus, poutnictví*. 1. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-378-9. s. 147.

¹⁷ ELIADE, M. *Mýtus o věčném návratu: archetypy a opakování*. 2., opr. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2009. ISBN 978-80-7298-388-9. s. 37.

¹⁸ HRABÁKOVÁ, L. *Vybrané kapitoly z kulturní antropologie*. Liberec: Technická univerzita, 2002. ISBN 80-7083-617-2 s. 32.

¹⁹ SKARUPSKÁ, H.: *Úvod do kulturní a sociální antropologie*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006. ISBN 80-244-1509-7. s. 70.

přesahuje.²⁰ Účastníci rituálu musí být na tento posvátný stav připraveni. Stávají se totiž součástí aktu, který má blízko k posvátným věcem. Proces, během něhož se účastníci dostávají do rituálního stavu, nazval Marcel Mauss a Henry Hubert sakralizací. Tento proces je jedním ze společných rysů rituálů. Rituálního stavu může člověk dosáhnout různými způsoby, ať už mluvíme o půstu, sexuální zdrženlivosti, koupeli apod. Lidé v posvátném stavu musí potlačit sami sebe, to je nezbytnou součástí tohoto přechodu.²¹

*„Rituál charakterizuje silný a nezanedbatelný duchovní náboj, který přináší hluboký prožitek jak tomu, kdo obřad provozuje, tak tomu, kdo se jej účastní.“*²² Právě z tohoto důvodu mohou být různé formy obřadů snadno zneužitelné. Rituály se pak stávají nástrojem manipulace s lidmi. Mohou sloužit k ovládnutí, rozvracení, stabilizaci nebo k terorizování jednotlivců i skupin. Jsou tedy prostředkem k legitimizování moci. Proto se také často objevují v souvislosti s násilím, ničením a obětováním.²³ To můžeme vidět v ideologiích politických či pseudonáboženských skupin. Obětí manipulací se často stávají jedinci, kterým se v jejich běžném životě hlubokých zážitků, které jsou spojeny právě s rituálem, nedostává. Čím více posvátných a slavnostních okamžiků prožijeme, tím lépe budeme odolávat tlakům a manipulacím.²⁴

Další důležitou funkcí rituálu je jeho stmelovací úloha. Vezměme si například rodinu, která tráví čas spolu. Některé aktivity se postupem času ritualizují, což znamená, že členové rodiny provádějí určitou činnost stále stejným způsobem tak, aby se stala pro všechny členy srozumitelná.²⁵ Rodinné tradice a rituály mají přinášet jednotlivým členům potěšení a radost ze společného trávení volného času. Vznikají tak drobné události, které naplňují čas všech členů

²⁰ BOWIE, F. *Antropologie náboženství: Rituál, mytologie, šamanismus, poutnictví*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-378-9. s. 177.

²¹ MURPHY, R. F. *Úvod do kulturní a sociální antropologie*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2004. ISBN 80-86429-25-3. s. 186.

²² HRABÁKOVÁ, L. *Vybrané kapitoly z kulturní antropologie*. Liberec: Technická univerzita, 2002. ISBN 80-7083-617-2 s. 28.

²³ BOWIE, F. *Antropologie náboženství: Rituál, mytologie, šamanismus, poutnictví*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-378-9. s. 147.

²⁴ HRABÁKOVÁ, L. *Vybrané kapitoly z kulturní antropologie*. Liberec: Technická univerzita, 2002. ISBN 80-7083-617-2 s. 34.

²⁵ ŘEZÁČ, J. *Sociální psychologie*. Brno: Paido, 1998. ISBN 80-85931-48-6. s. 9.

stejným obsahem, avšak každý je vnímá odlišně. Prožitím očekávaných společných chvil se objevují nová témata ke společným hovorům, která členy rodiny stmelují.²⁶

Rituály se pokoušejí ztvárnit a řešit základní dilemata lidské existence: kontinuitu a stabilitu, růst a plodnost, smrtelnost a nesmrtelnost nebo transcendenci.²⁷ Mimořádný význam mají rituály přechodové, které nám pomáhají projít vývojově závažnými nebo přímo krizovými situacemi. Usnadňují nám akceptovat zásadní životní změny. „*Svatby i pohřby jsou velmi důležitými předěly rodinného života, a to, že dnes jako obřady mizí, svědčí o strachu ze vztahových závazků stejně jako o vytěsňování vlastní smrtelnosti. A také o rozpadu rodinného života jako takového. Není bez zajímavosti, že zanedbávání nebo rozpad rituálů specifických pro konkrétní rodinu bývá spolehlivým předznamenáním, resp. průvodním jevem krize nebo rozpadu této rodiny.*“²⁸ Rituál nám rituál pomáhá reagovat v situacích, které se vymykají běžným zvyklostem, neboť představuje způsob chování reagující na místo, událost, síly, problém nebo tradici.²⁹

Dříve se rituály využívaly k udržení životních sil a úrodnosti půdy, pomáhaly zajišťovat správné vztahy s neviditelným světem, ať už světem duchů, předků, božstev či jiných nadpřirozených sil apod.³⁰ Zde můžeme vidět propojení s magickým myšlením.

V této kapitole bylo nastíněno několik základních funkcí rituálu, které jsou pro společnost důležité. Rituály mají svůj pevně daný průběh, podléhají určitým pravidlům nebo schémátům. Posilují identitu člověka a společnosti, dodávají jistotu, strukturují život i průběh dne, pomáhají při učení a stejně tak při překonávání krizí. Někdy může mít rituál podobu nevědomého zvyku, často však vzniká vědomě a na základě uvážení. Rituály čerpají svoji sílu z opakování, bez nějž by se náš život stal chaosem, neboť zvyklosti strukturují a řídí všední den. Smysl rituálů není

²⁶ NEUBAEROVÁ, K. *Rodinné tradice a rituály obecně*. In. <http://www.karkaen.cz> [online]. 2009 cit. 2017-12-04]. Dostupné z: <http://www.katkaen.cz/products/rodinne-tradice-a-ritualy-obecne/>

²⁷ BOWIE, F. *Antropologie náboženství: Rituál, mytologie, šamanismus, poutnictví*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-378-9. s. 177.

²⁸ LÁBUSOVÁ, E. *Proč potřebujeme rituály*. In. <http://www.evalabusova.cz> [online]. 2014 [cit. 2017-12-04]. Dostupné z: http://www.evalabusova.cz/media/proc_ritualy.php

²⁹ BELL, C. *Ritual: perspectives and dimensions*. New York: Oxford University Press, 2009. ISBN 978-0-19-973510-5.

³⁰ BOWIE, F. *Antropologie náboženství: Rituál, mytologie, šamanismus, poutnictví*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-378-9. s. 147.

uchopitelný logicky, nýbrž spočívá ve faktu, že rituály jsou uznávány a zachovávány.³¹ Důležité je, že význam rituálů lze pochopit pouze v jejich celkovém kulturním kontextu. Rituál je určitý pohled na svět a jeho uspořádání. Vypovídá o lidech a jejich chování, stejně jako vypovídá o antropologii. Každý pocházíme z určitého socio-kulturního prostředí a nemůžeme se od něj úplně odpoutat. Antropologův popis rituálu je tedy většinou popis toho, jak člověk z jiné kultury vnímá daný rituál a snaží se ho přirovnávat k rituálům kultury vlastní. Rituál není univerzální, transkulturní jev, ale může mít vysvětlující nebo interpretativní hodnotu.³² Výzkum rituálu nám může poskytnout klíč k pochopení a interpretaci té které kultury.³³

³¹ KUNZE, P. a SALAMANDER. C. *Malé děti potřebují rituály*. Brno: Computer Press, 2011. ISBN 978-80-251-3405-4. s. 9–10.

³² BOWIE, F. *Antropologie náboženství: Rituál, mytologie, šamanismus, poutnictví*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-378-9. s. 147.

³³ Tamtéž, s. 177–178.

3. Rituál a religiozita

3.1. Mircea Eliade a jeho božský vzor

Historik náboženství Mircea Eliade ve své knize *Mýtus o věčném návratu* zdůrazňuje fakt, že v archaických společnostech má každý rituál svůj božský vzor, tedy archetyp. „*Obřad je pak vlastně opakováním činnosti boha, hrdiny nebo mytického předka na počátku věků.*“³⁴ Život archaického člověka je nepřetržitým opakováním gest zavedených jinými. Neuznává žádný úkon, který dříve nepředvedl někdo, kdo nebyl člověkem. Dělá to, co již dělal před ním někdo jiný. V očích archaického člověka je realita funkcí nápodoby nebeského archetypu. Rituál je tedy časové zpřítomnění mytické, archetypální události, prvopočátečního mýtu, jelikož neustále uvádí minulost do přítomnosti. Rituál znovu uskutečňuje mýtus a vrací ho do přítomnosti. To, co mýtus vypráví, to všechno rituál reaktualizuje, všechno ukazuje tak, jak kdyby se to dělo právě teď.³⁵ Napodobováním archetypů a opakováním paradigmatických gest se ruší čas. Člověk se tímto napodobováním přenáší do mytické doby, v níž byly archetypy poprvé zjeveny. Ke zrušení profánního času a k přenesení člověka do doby mytické dochází jen v důležitých okamžicích, kdy je člověk skutečně sám sebou. To nastává ve chvílích rituálů nebo důležitých úkonů (konzumování potravy, plození, obřad, lov, rybolov, válka, práce aj.). Zbytek svého života tráví v profánním a bezvýznamném čase, v „dění“.

„*Bráhmanské texty dokazují naprosto jasně různorodost těchto dvou dob, posvátné a profánní, modality bohů, spjaté s nesmrtelností, a modality člověka – spjaté se smrtí. Když obětník opakuje archetypovou oběť, vychází po dobu vlastního obřadu z profánního světa smrtelných a vstupuje do božského světa nesmrtelných.*“³⁶ Toto odstraňování profánní doby odpovídalo hluboké potřebě archaického člověka. Člověk archaických kultur těžko snáší „dějiny“ a snaží se je periodicky odstraňovat.³⁷

³⁴ ELIADE, M. *Mýtus o věčném návratu: archetypy a opakování*. 2., opr. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2009. ISBN 978-80-7298-388-9. s. 21.

³⁵ Tamtéž, s. 9–20

³⁶ Tamtéž, s. 37.

³⁷ ELIADE, M. *Mýtus o věčném návratu: archetypy a opakování*. 2., opr. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2009. ISBN 978-80-7298-388-9. s. 37.

Svět archaického člověka tedy neznal téměř žádné všední úkony. Každá činnost, která má určitý smysl - získání, obstarávání a příprava potravy, lov, orba, setba i sklizeň, očista, pozdrav i boj – má posvátný charakter a pojí se s příslušnými obřady. Všedními činnostmi jsou pouze ty, které nemají vzorový model. Ty, které nejsou opakováním činů mytických předků či hrdinů.³⁸ Eliade ve své knize uvádí mnoho příkladů z posvátných textů, na kterých vyvozuje, že se jedná o opakování činů bohů či mytických předků.

V jednom indickém úsloví je podle Eliadeho shrnuta celá teorie, na níž jsou založeny rituály všech zemí. Toto úsloví zní: „*Musíme dělat to, co dělali na počátku bohové.*“³⁹ Dalším příkladem opakování mytického vzoru je příběh, kdy Jahve ukazuje na hoře Sinaj Mojžíšovi podobu svatostánku, který mu má postavit: „*Ať udělají mi svatyni a já budu bydlit uprostřed nich. Uděláte všechno přesně podle toho, co ti ukazuji jako vzor svatého přibytku i vzor všech bohoslužebných předmětů. Hled', abys všechno udělal podle vzoru, který ti byl ukázán nahoře.*“⁴⁰ Židovsko-křesťanský sabbat je rovněž „*imitatio dei.*“⁴¹ Klid o sabbatu reprodukuje Hospodinovo prvotní gesto, neboť v sedmý den Stvoření Bůh „*odpočinul ode všeho díla svého, kteréž byl dělal*“ (Gn 2,2). Spasitelovo poselství je tedy příkladem, který má být napodoben. Svatební rity mají také božský vzor a sňatek reprodukuje spojení Nebe se Zemí. „*Já jsem Nebe*“, praví manžel, „*ty jsi Země.*“ V dnešní době používají např. domorodci jihovýchodní Austrálie při obřízce kamenný nůž, protože tak je to naučili jejich mytičtí předci. U Sakalavů na Madagaskaru se všechny rodinné, společenské, národní a náboženské zvyky a obřady musí konat podle *lilindraza*, tzn. podle zavedených zvyků a nepsaných zákonů zděděných po předcích. Černošští Zuluové si počínají stejně, protože Unkulunkulu (héros civilizátor) jim nařídil: „*Muži musí být obřezáni, aby se nepodobali hochům.*“⁴²

Bylo by zbytečné uvádět mytické prototypy všech lidských činností. Důležitý je fakt, že člověk jen opakuje akt stvoření. Jeho náboženský kalendář v rozmezí jednoho roku představuje

³⁸ HRABÁKOVÁ, L. *Vybrané kapitoly z kulturní antropologie*. Liberec: Technická univerzita, 2002. ISBN 80-7083-617-2 s. 28.

³⁹ ELIADE, M. *Mýtus o věčném návratu: archetypy a opakování*. 2., opr. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2009. ISBN 978-80-7298-388-9. s. 25.

⁴⁰ Tamtéž, s. 12–13.

⁴¹ napodobováním Boha

⁴² ELIADE, M. *Mýtus o věčném návratu: archetypy a opakování*. 2., opr. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2009. ISBN 978-80-7298-388-9. s. 25-26.

všechny kosmogonické fáze, které se uskutečnily „*ab origine*.“ Předmět nebo úkon může být reálný, jen když napodobuje nebo opakuje archetyp. Reality se dosáhne výlučně opakováním nebo účastí. Všechno to, co nemá exemplární vzor, je „zbaveno smyslu“, to znamená, že nemá realitu.⁴³

⁴³ ELIADE, M. *Mýtus o věčném návratu: archetypy a opakování*. 2., opr. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2009. ISBN 978-80-7298-388-9. s. 26–32.

4. Vztah mezi rituálem a magií

Rituály vycházejí z mýtů a úzce souvisí s magií, neboť právě ta se běžnému člověku vybaví při vyslovení slova rituál⁴⁴ Souvislost najdeme také mezi rituálem a pověrou. Lidé například věří, že šlápnout na kanál přináší neštěstí, a tak se snaží kanálům vyhýbat. Rituály se často vyvinuly jako přísně dodržovaná soustava složitých symbolických úkonů majících svůj význam při vykonávání magických nebo náboženských obřadů. Podobně je tomu i mezi rituálem a mýtem. Velká skupina rituálů vznikla jako dramatické ztvárnění mytického děje. Některé mýty naopak vysvětlují, co se odehrává během rituálu.⁴⁵ V mýtu je důležité, co se říká, rituál se soustředí na výsledek, z tohoto důvodu je rituál blíže běžnému životu.⁴⁶ Rituál tedy nenachází svá vysvětlení jen v současnosti, ale čerpá z minulosti. Podle M. Eliadeho je rituál časové zpřítomnění mytické události, prvopočátečního mýtu, jelikož uvádí minulost do přítomnosti.⁴⁷

Arnold van Gennep, rozdělil rituály do šesti kategorií, mezi něž patří i rituály sympatetické a rituály kontaktní. Sympatetické rituály se zakládají na víře v působení podobného na podobné. Kontaktní rituály staví na myšlence přenosnosti vrozených nebo získaných vlastností dotykem nebo na dálku.⁴⁸ Toto dělení převzal od J. G. Frazera. Základní myšlenkou, na které je magické myšlení založeno, je podle Frazera víra v tzv. „sympatetii“. Jedná se o skrytý vnitřní soulad, který panuje mezi určitými jevy, věcmi nebo ději, na jehož základě se mohou či dokonce musí navzájem ovlivňovat. Magie založena na tomto předpokladu byla Frazerem nazvána magií sympatetickou.⁴⁹ Analyzujeme-li principy, na kterých je sympatetická magie založena, zjistíme, že jsou dva. První princip nazveme zákonem podobnosti, druhý zákonem styku nebo doteku. Na základě prvního principu můžeme dosáhnout žádoucího

⁴⁴ MURPHY, R. F. *Úvod do kulturní a sociální antropologie*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1998. ISBN 80-858-5053-2. s. 186.

⁴⁵ HRABÁKOVÁ, L. *Vybrané kapitoly z kulturní antropologie*. Liberec: Technická univerzita, 2002. ISBN 80-7083-617-2 s. 28.

⁴⁶ JUSTOŇ, Z. *Hudba přírodních národů*. Praha: Maťa, 1996. ISBN 80-86013-02-2. s. 170.

⁴⁷ ELIADE, M. *Mýtus o věčném návratu: archetypy a opakování*. 2., opr. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2009. ISBN 978-80-7298-388-9. s. 21.

⁴⁸ VAN GENNEP, A. *Přechodové rituály: systematické studium rituálů*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. ISBN 80-7106178-6. s. 14–15.

⁴⁹ HRABÁKOVÁ, L. *Vybrané kapitoly z kulturní antropologie*. Liberec: Technická univerzita, 2002. ISBN 80-708-3617-2. s. 22.

výsledku pouhým napodobením. Díky druhému principu cokoli učiníme s nějakým hmotným předmětem, postihne i osobu, s níž byl tento předmět ve styku. Kouzla a rituály založené na zákonu podobnosti můžeme nazvat homeopatickou nebo imitativní magií. Kouzla a rituály založené na zákonu styku nebo doteku můžeme nazvat kontaktní magií.⁵⁰

Je dobré si uvědomit, že základní princip náboženství a magie je stejný. Spočívá v přesvědčení, že existují síly nadřazené člověku, které řídí chod přírody a života lidí.⁵¹ Náboženství, na rozdíl od magie, usiluje o to, naklonit si tyto síly, zalíbit se jim, činit jim potěšení, usmířit si je sliby, přinášet jim oběti. Magie na tyto síly nenaléhá prosbami. Snaží se s nadpřirozenými silami manipulovat a dosáhnout skrz ně určitého konkrétního cíle. Kouzelník tedy nepochybuje, že vykonáním správného rituálu dosáhne požadovaného výsledku.⁵² Aby bylo uvedené rozlišení snadněji pochopitelné, uvedu zjednodušený příklad. Pokud onemocní člověk, kouzelník by provedl ozdravný rituál na vyléčení nemocného. Kněz by místo toho požádal Boha nebo božstvo, aby byl nemocný uzdraven.

Projevy magického myšlení nacházíme nejčastěji v lidových tradicích a obyčejích. Obyčej je v etnologické literatuře užíván jako název shrnující výraz pro obřady a zvyky. V prostředí, v němž existují, plní různé funkce: socionormativní, komunikační, zábavné, utilitární a ochranné, realizované většinou na principech magie. Tyto magické principy jsou nám ovšem již dosti vzdálené.⁵³ Jednou z výjimek jsou Velikonoce a Vánoce, které mají v našem kulturním okruhu velkou tradici. Během těchto svátků provozujeme mnoho rituálů, které až přehnaně kompenzují vytěsnění celé řady významných svátků, které ještě před několika desítkami let tvořily osnovu roku našich předků.⁵⁴

⁵⁰ FRAZER, J. G. *Zlatá ratolest: Magie, mýty, náboženství*. 2. vyd. Praha: Mladá fronta, 1994, ISBN 80-204-0488-0. s. 19.

⁵¹ HRABÁKOVÁ, L. *Vybrané kapitoly z kulturní antropologie*. Liberec: Technická univerzita, 2002. ISBN 80-708-3617-2. s. 21.

⁵² FRAZER, J. G. *Zlatá ratolest: Magie, mýty, náboženství*. 2. vyd. Praha: Mladá fronta, 1994, ISBN 80-204-0488-0. s. 50–53.

⁵³ VEČERKOVÁ, E. *Obyčeje a slavnosti v české lidové kultuře*. Praha: Vyšehrad, 2015. Kulturní historie. ISBN 978-80-7429-627-7. s. 12.

⁵⁴ HRABÁKOVÁ, L. *Vybrané kapitoly z kulturní antropologie*. Liberec: Technická univerzita, 2002. ISBN 80-708-3617-2. s. 32.

Jelikož je cílem práce doložit přítomnost rituálů a magického myšlení z běžných každodenních dnů, rozpracovala jsem konkrétní příklady rituálů, které se vyskytují během Vánoc a Velikonoc. Podrobnější rozpracování těchto svátků je obsaženo v příloze.

5. Magie a magické myšlení

V této kapitole se zaměřím na magické myšlení, které jsem zkoumala už ve své bakalářské práci. Magické myšlení je pojem označující zvláštní druh myšlení. S tímto pojmem se můžeme setkat v mnoha oborech. Například v antropologii, religionistice či psychologii. Široká oblast, ve které se tento pojem používá, ho předurčuje k tomu, aby zahrnoval široké pole různých jevů, které se v procesu myšlení mohou vyskytovat. Na základě svých oborů a zkušeností k němu přistupují jednotliví autoři z různých úhlů pohledu. Jejich pohledy mají přesto něco společného.

Ve své bakalářské práci jsem k problematice magického myšlení přistupovala ve třech rovinách.

1. Magické myšlení jako archaická forma myšlení
2. Magické myšlení jako specifický druh myšlení během kognitivního vývoje
3. Magické myšlení jako myšlení patologické vyskytující se u duševních chorob⁵⁵

Ve stručnosti zrekapituluji, k čemu jsem v bakalářské práci dospěla.

5.1. Magické myšlení jako archaická forma myšlení

V první významové rovině je magické myšlení chápáno jako archaický způsob myšlení. Toto myšlení je tedy považováno za evolučně starší formu myšlení, jež předcházela logicko-kauzálnímu myšlení. Magické myšlení je charakteristické pro primitivní etnické skupiny a kultury. Tento názor zastával např. J. G. Frazer, Lucien Lévy-Bruhl. Uvedení autoři přistupují k magickému myšlení jako k méně hodnotné formě myšlení.⁵⁶

Mezi antropology, kteří s tímto názorem nesouhlasí, řadíme například Claude Léviho-Strausse či Bronislawa Malinowského. Jejich námitky směřují k problematice kulturního relativismu. Existují objektivní kritéria pro posouzení toho, která kultura je na nižší či nižší kulturní úrovni? Můžeme si opravdu dovolit povýšit jeden způsob myšlení nad druhý? Názor, že se magické

⁵⁵ ČERNÁ, V. *Magie a magické myšlení v životě člověka: Antropologická analýza magického myšlení u moderní společnosti*. Liberec, 2014. Bakalářská práce. Technická Univerzita v Liberci. Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická. s. 25.

⁵⁶ Bruhl in WOLF, J. *Člověk ve světě magie*. Praha: Unitaria, 1992. s. 17.

myšlení kryje s pojmem primitivní myšlení, je pro tyto autory pouze pejorativní nadsázkou a neodpovídá skutečnosti.⁵⁷

V dřívějších dobách bylo potřeba k soužití s přírodou právě magického myšlení. Tímto myšlením si lidé vysvětlovali různé přírodní jevy a děje. Magické myšlení často pramenilo z obav o vlastní existenci. „*Člověk čelil nepřízní počasí, nedostatku potravy, přírodním a jiným katastrofám, nemocím, ale především bezmocnosti vůči smrti. Žil ve světě, který byl naplněn neznámými silami, jež určovaly běh událostí v přírodě, kosmu i lidském životě. Proto se snažil tyto síly prostupující vším ovládnout a podřídít si je. Nástrojem ovládnutí těchto sil je pak soustava magických rituálů a kouzel.*“⁵⁸

Dnes v našem technicky vyspělém světě převládá myšlení logicko-kauzální. Jeho záměrem je přizpůsobit si přírodu vlastním potřebám. V minulosti lidé, kteří žili v přírodě bez techniky, toto myšlení nemohli používat, jelikož by přesahovalo jejich poznání, způsob života i jejich možnosti.⁵⁹

5.2. Magické myšlení jako specifický druh myšlení během kognitivního vývoje

Pojem magické myšlení najdeme i v kognitivní psychologii. S výskytem tohoto myšlení se můžeme setkat u dětí předškolního věku. Badatelé se shodují, že je magické myšlení typické pro děti nežli pro dospělé.⁶⁰

Pro děti předškolního věku hraje zásadní roli fantazie. V okolním světě zůstává pro dítě mnoho nevysvětlitelného. A tak si občas přizpůsobuje realitu svým potřebám a interpretuje ji bez ohledu na objektivní skutečnosti. Ve své fantazii může získat dítě cokoli, tedy i to, co je v realitě nedosažitelné. Přirozený sklon k personifikaci ho přivádí k tomu, že za mnohými jevy

⁵⁷ WOLF, J. *Magia naturalis: od umění pravěkých šamanů po současné poznatky vědy o člověku*. Praha: ARSCI, 2009. ISBN 978-808-6078-991. s. 254.

⁵⁸ ČERNÁ, V. *Magie a magické myšlení v životě člověka: Antropologická analýza magického myšlení u moderní společnosti*. Liberec, 2014. Bakalářská práce. Technická Univerzita v Liberci. Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická. s. 27-29.

⁵⁹ BENKA, J. *Zložitost magického myšlení*. In: www.integra.fost.sk [online]. 2012 [cit. 2017-12-04]. Dostupné z: <http://www.integra.fost.sk/clanky/magicke.pdf>

⁶⁰ HARTL, P. HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. 2.vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-807-3675-691. s. 776-777.

a událostmi vidí jako příčinu působení tajemných sil. Malé děti například věří, že je možné ovlivňovat věci a události skrze různé myšlenky (jako třeba přání) a činy (např. gesta či pohledy).⁶¹

Další důležitou roli v tomto období zastává egocentrismus. Díky němu si dítě potvrzuje vlastní významnost. Tomu do značné míry napomáhá právě magické myšlení, které má za úkol zkusit skutečnost a vytvořit přijatelný obraz o sobě samém.⁶²

Magické myšlení můžeme najít také u dospělých, i když to není tak běžné. Podle Aleny Plhákové můžeme za magické myšlení označit: „*Relativně primitivní poznávací procesy, jež jsou projevem přetrvávající dětské komponenty v psychice dospělých.*“⁶³ U dětí i dospělých mohou vést k originálním nápadům, ale také k velmi naivním závěrům.⁶⁴

5.3. Magické myšlení jako patologický jev

Ve třetí významové rovině bylo nahlíženo na magické myšlení jako na myšlení, které má psychotický původ. Podle Ernsta Kretschmera má vedoucí úlohu v magickém myšlení afekt. Toto myšlení se týkalo lovu, boje, úrody, deště, nemoci, sexu. Teprve později vznikala síť vztahů a pozvolna se vytvářelo dokonalejší myšlení. Byly vytvořeny kategorie, vznikl pojem účelu, kauzality a vztahu. Toto myšlení se jen z malé části opíralo o zkušenost a pozorování. Z velké části vycházelo z afektu strachu, přání apod. Bylo tedy katathymní, tj. psychické obsahy byly přetvářeny afektem.

Kretschmer také spojoval magické myšlení se schizofrenií. Schizofrenik žije jakoby v jiném světě. Bývá zahloubán do sebe, má zvláštní, často nesdělitelné pocity, neumí se vcítit do jiných osob a hledá smysl života. Jeho chování je pro mnohé lidi nesrozumitelné.⁶⁵

⁶¹ LANGMEIER, J. a KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. 2.vyd. Praha: Grada, 2006. ISBN 80-247-1284-9. s. 92.

⁶² BENKA, J. *Zložitost magického myšlení*. In: www.integra.fost.sk [online]. 2012 [cit. 2017-12-04]. Dostupné z: <http://www.integra.fost.sk/clanky/magicke.pdf>

⁶³ PLHÁKOVÁ, A. *Učebnice obecné psychologie*. Praha: Academia, 2011. ISBN 978-80-200-1499-3. s. 302.

⁶⁴ Tamtéž, s. 302.

⁶⁵ VONDRÁČEK, Vladimír a František HOLUB. *Fantastické a magické z hlediska psychiatrie*. Bratislava: Columbus, 1993. ISBN 80-713-6030-9. s. 88.

Cílem mé bakalářské práce bylo vyvrátit hypotézu, že pro magii není v dnešní době místo. To se mi na mnoha předložených příkladech magického chování a myšlení z běžného života podařilo. Projevy magického myšlení nacházíme nejčastěji v lidových tradicích, zvycích, obyčejích a pověrách. Aniž bychom si to uvědomovali, denně provádíme rituály a činy, které jsou pozůstatkem magické víry našich předků. Z bakalářské práce tedy vyplynulo, že magické myšlení má i v dnešním technicky vyspělém světě své místo.⁶⁶

⁶⁶ ČERNÁ, V. *Magie a magické myšlení v životě člověka: Antropologická analýza magického myšlení u moderní společnosti*. Liberec, 2014. Bakalářská práce. Technická Univerzita v Liberci. Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická. s. 66.

6. Rituály z pohledu kulturní antropologie

V této kapitole se podrobněji zaměřím na další dva významné autory zabývající se problematikou rituálů. Tito autoři, na rozdíl od Eliadeho, nahlízejí na rituál z pohledu kulturní antropologie. Prvním z nich je významný antropolog francouzského původu Arnold van Gennep, který zasvětil svůj výzkum přechodovým rituálům. Ve své knize *Přechodové rituály* se zabývá studiem, popisem a klasifikací obřadů, které symbolizují přechod jedince či skupiny z jedné sociální pozice do druhé. Na jeho dílo navázal americký antropolog Viktor Turner, jehož koncepce taktéž obohatila chápání povahy rituálu. Turner svou pozornost upírá především na střední část rituálu přechodu, na tzv. „liminální fázi.“

6.1. Arnold van Gennep

Arnold van Gennep přispěl významným dílem k vývoji antropologického myšlení. Ve své knize se snaží systematicky roztrždit dosud nahromaděné poznatky o rituálech. Van Gennep vytvořil následující dělení rituálů. Základní dělení rituálů, které převzal od J. G. Frazera, představuje rozdělení do dvou tříd. Jedná se o rituály sympatetické a rituály kontaktní.

67

Sympatetické rituály se zakládají na víře v působení podobného na podobné, opaku na opak, nádoby na obsah a naopak, části na celek a naopak, napodobeniny na skutečný předmět nebo bytost a naopak. Kontaktní rituály staví na myšlence přenosnosti vrozených nebo získaných vlastností dotykem nebo na dálku. To, zda rituál působí přímo či nepřímo, nabízí další dělení. Přímé rituály mají okamžitou účinnost. Spadá sem například prokletí, uhrnutí atd. Naopak nepřímý rituál je jakýmsi počátečním impulsem, který uvádí do pohybu autonomní sílu, například bohy, kteří zasáhnou ve prospěch osoby, jež rituál provedla. Takto funguje například zaslíbení nebo modlitba. Gennep dále dělí rituály na pozitivní, které se snaží dosáhnout tíženého efektu a vůle se mění ve skutek. Rituály negativní neboli tabu se snaží nějakému efektu vyhnout.⁶⁸

⁶⁷ VAN GENNEP, A. *Přechodové rituály: systematické studium rituálů*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. ISBN 80-7106178-6. s. 9–10.

⁶⁸ Tamtéž, s. 14–17.

Některé sympatetické rituály studovala animistická škola. Následně vznikla škola dynamistická, která se stavěla do opozice vůči animistické škole a založila si vlastní teorii. Tento dvojí proud umožnil zjistit, že vedle sympatetických rituálů a rituálů s animistickými základy existují rituály s dynamistickým (neosobním) základem. Van Gennep upozorňuje na to, že jednomu rituálu nenáleží striktně jedna skupina. Rituál tak můžeme zařadit do několika kategorií zároveň. Následující tabulka ukazuje rozdělení rituálů. Tentýž rituál tedy může patřit do čtyř kategorií zároveň a každý daný rituál lze třídit šestnácti různými způsoby, přičemž se čtyři protiklady vylučují podle následující tabulky.⁶⁹

ANIMISTICKÉ RITUÁLY

RITUÁLY SYMPATETICKÉ	RITUÁLY KONTAKTNÍ
RITUÁLY POZITIVNÍ	RITUÁLY NEGATIVNÍ
RITUÁLY PŘÍMÉ	RITUÁLY NEPŘÍMÉ

DYNAMISTICKÉ RITUÁLY

Pro jasnější uvedení do této problematiky je vhodné uvést alespoň jeden příklad. Nejí-li těhotná žena ostružiny, protože by to uškodilo jejímu dítěti, provádí negativní přímý kontaktní dynamistický rituál. Věnuje-li námořník, který unikl smrti, Panně Marii malou loď za záchranu svého života, jedná se o pozitivní nepřímý sympatetický animistický rituál. Problém nastává tehdy, když není jasné, jak konkrétní rituál přesně interpretovat. Jeden rituál lze totiž často vykládat několika různými způsoby. Zde je na místě uvést komplikované řešení při rozlišování animistického nebo dynamistického rituálu. Přenos choroby z pacientova těla může být vnímán jako transfer vlastnosti nebo naopak vyhánění personifikované choroby, démona nebo ducha z pacientova těla.⁷⁰

Gennep poukazuje na to, že nelze dosáhnout pevného třídění jako v jiných vědách. Neexistují žádné čisté typy rituálů, vždy je nutné pracovat s poměrnou částí a podle toho rituály řadit. Rituály nelze studovat odděleně, je nutné je sledovat v kontextu a hledat jejich souvislosti. Jedině tak lze dosáhnout nezkresleného propojení.⁷¹

⁶⁹ VAN GENNEP, A. *Přechodové rituály: systematické studium rituálů*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. ISBN 80-7106178-6. s. 16–18.

⁷⁰ Tamtéž, s. 18.

⁷¹ Tamtéž, s. 18–20.

Samostatnou skupinu tvoří přechodové rituály, o kterých bude řeč v následující kapitole. Právě jim Gennep připisuje nejvyšší důležitost a staví je nad všechny ostatní rituály.

6.1.1. Přechodové rituály

Jak už bylo zmíněno výše, Gennep rozlišuje zcela zvláštní kategorii přechodových rituálů. Za přechodové rituály jsou považovány ty, které se konají při přechodu jedince z jedné životní fáze do druhé. Tyto rituály představují velmi početnou skupinu rituálů, které se týkají zejména jedince jako individua, i když mají mnohdy kolektivní povahu. Život jedince je jak v tradičních, tak v moderních společnostech ohraničen narozením a smrtí. Během této doby prochází člověk dalšími klíčovými událostmi, které jsou často doprovázeny obřady. Život jednotlivce je tedy rozfázován absolvováním určitých obřadů nebo jejich náznaků během života.⁷² Při podrobnějším zkoumání struktury rituálů u různých národů dospěl k závěru, že u přechodových rituálů spojených se změnou statusu jedince, či menší skupiny, lze vysledovat stejnou strukturu. Tato struktura se skládá ze tří samostatných a na sebe navazujících etap. Jedná se o rituály preliminální (odluky), prahové (rituály pomezí) a postliminální (sloučení, přijetí).⁷³

V první fázi, v odloučení, dochází k vytržení jedince nebo skupiny z dřívějšího pevného místa ve společnosti. Druhá neboli liminální fáze je zvláštním časovým úsekem, kdy se jedinec nebo společnost nacházejí na prahu, na hranici mezi dvěma stavy. Jedinec se nachází ve světě rituálu odděleném od každodenního pojetí času a prostoru. Jedná se o přechodné liminální období. Ve třetí fázi dochází k přijetí do nové skupiny, znovuzачlenění do společnosti. Jedinec nebo skupina se znovu nachází v relativně stálém stavu. Od takového jedince, jenž prošel rituálem, se očekává, že bude jednat v souladu s danými normami a etickými pravidly, jež nositele společenského postavení vážou do systému společenských pozic.⁷⁴

Na Gennepa navázal Victor Turner, který rozšířil tento analytický rámec. Podrobněji se mu budu věnovat v dalších kapitolách.

⁷² HRABÁKOVÁ, L. *Vybrané kapitoly z kulturní antropologie*. Liberec: Technická univerzita, 2002. ISBN 80-7083-617-2 s. 29.

⁷³ VAN GENNEP, A. *Přechodové rituály: systematické studium rituálů*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. ISBN 80-7106178-6. s. 19.

⁷⁴ TURNER, V. W. *Průběh rituálu*. Brno: Computer Press, 2004. ISBN 80-7226-900-3. s. 95–96.

6.1.2. Iniciační rituály

Velkou skupinu přechodových rituálů, kterou van Gennep vymezuje, tvoří iniciační rituály. Iniciační rituály nacházíme tam, kde jedinec mění svůj náboženský nebo sociální status. Iniciační obřady obecně uskutečňují přechod adepta z jednoho životního stavu do jiného. Nejčastěji se odehrávají v souvislosti s dospíváním jedince, za účelem odloučení dospívajícího ze světa dětí. Po dobu zasvěcování je jedinec vystavován obřadním zkouškám, po jejichž zdárném vykonání je začleněn do společnosti a stává se „někým jiným.“⁷⁵ V tradičních společnostech jsou to zejména chlapci, kteří musí prokázat svou způsobilost stát se dospělými. Právě oni podstupují často tvrdé zkoušky. Jsou tetováni, bičováni, jsou nuceni splnit obtížný úkol, či překážku. Mnohdy jsou do společnosti začleněni na základě nějakého tělesného zmrzačení, například obřízky. Teprve po těchto zkouškách získávají stejná práva jako ostatní členové.⁷⁶

Iniciační obřady nezprostředkovávají pouze přechod dítěte do života dospělých, ale i vstup jedince do určitých společenství, případně vyřazení z nich. Jako příklad lze uvést imatrikulaci, tedy přijetí do akademické obce při zahájení vysokoškolského studia a závěrečné promoce. Zařadit sem můžeme i uvedení do určitých funkcí a úřadů, udělení titulů, řádů a hodností, vstup do církevních řádů či vstup do armády provázený vojenskou přísahou.⁷⁷

Mezi přechodovými rituály hrají výjimečnou roli rituály poprvé, jelikož první akt, dosud neprovozovaný, nebo první krok v neznámém prostředí je pro jedince vždy zvláště významný. „*Lidové rčení praví, že nejdůležitější je vždycky první krok, a je zajímavé, že tato představa je nejen universální, ale že se i všude víceméně projevuje zvláštními rituály.*“⁷⁸ Jedná se o první střihání vlásků- postřižiny, první krůčky dítěte, první cestu do školy, první svatbu, první dítě atd.⁷⁹

⁷⁵ ELIADE, M. *Iniciace, rituály, tajné společnosti: mystická zrození*. Brno: Computer Press, 2004, s. 4.

⁷⁶ HRABÁKOVÁ, L. *Vybrané kapitoly z kulturní antropologie*. Liberec: Technická univerzita, 2002. ISBN 80-708-3617-2. s. 29.

⁷⁷ Tamtéž, s. 29–30.

⁷⁸ VAN GENNEP, A. *Přechodové rituály: systematické studium rituálů*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. ISBN 80-7106178-6. s. 161.

⁷⁹ VAN GENNEP, A. *Přechodové rituály: systematické studium rituálů*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. ISBN 80-7106178-6. s. 161.

6.1.3. Cyklické rituály

Do kategorie přechodových obřadů spadají i obřady doprovázející případně zajišťující změny ročních období, měsíců a roků.⁸⁰ Podobně jako je život jednotlivce ohraničen určitými významnými událostmi, život ve společenství je rytmizován událostmi, které se cyklicky opakují a tím mu dávají pevný řád a stabilitu. Každý sezónní cyklus je uzavřený a každý další rok se stává obrazem roku předchozího. Vzorem cyklického času, jak připomíná religionista Mircea Eliade, byla pravidelná regenerace přírody. Tak, jako se příroda na jaře probouzí a oživuje do nové svěžesti, tak se i lidská společnost v očištných rituálech obnovuje a zbavuje nánosu všeho špatného.⁸¹

Cyklické opakování obřadů má svůj význam. Oživuje jednotvárný a všední průběh roku, zvyšuje společenskou solidaritu, dává našemu životu pevný řád a jistotu, a v neposlední řadě je cyklické opakování nástrojem ke zdůraznění a oslavě důležitých společenských, ekonomických a politických aspektů života (vznik státu, osvobození apod.). Tyto svátky vnášejí do našeho života rytmus, což je psychologicky velmi důležité. Výroční rituály umožňují lidem vymanit se ze všednosti a dostat se blíže k posvátným silám. Zároveň tedy činí čas posvátným. Cyklické rituály se nevyčerpávají jako ty přechodové, ale naopak se s každým dalším opakováním posilují. V historii lidského vnímání času se projevuje přechod od cyklického času k lineárnímu, tzn. k chápání času jako plynulého pohybu vpřed. Právě pro západní moderní společnost je typické vnímání času, který se neustále ubírá dopředu bez návratu nebo opakování. Výroční rituály jsou tak pro naši společnost určitými stabilními dělicími body, které zvýrazňují roční období, například zimní slunovrat prostřednictvím Vánoc, přicházející jaro prostřednictvím křesťanských Velikonoc nebo židovského Pesachu.⁸²

Základní rytmus života společenství je jednoznačně dán přírodními ději. Jedná se především o střídání dne a noci, jednotlivých fází měsíce, pravidelnými záplavami, střídáním ročních dob apod. Tyto významné přírodní děje byly často doprovázeny určitými rituály, které hrály

⁸⁰ VAN GENNEP, A. *Přechodové rituály: systematické studium rituálů*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. ISBN 80-7106178-6. s. 163.

⁸¹ VEČERKOVÁ, E. *Obyčeje a slavnosti v české lidové kultuře*. Praha: Vyšehrad, 2015. ISBN 978-80-7429-627-7. s. 11.

⁸² MURPHY, R. F. *Úvod do kulturní a sociální antropologie*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1998. ISBN 80-85850-53-2. s. 191.

a dodnes hrají v životě společnosti důležitou roli.⁸³ Člověk i společnost závisejí na přírodě, na vesmíru, který podléhá rytmům, jež se odrážejí i v lidském životě. Ve vesmíru jsou etapy a momenty přechodu, postup vpřed a stádia klidu, zastavení. Stejně tak je tomu i v lidském životě.⁸⁴

Aniž bychom si to uvědomovali, jeden z hlavních rytmů našeho života je odvozen z rituálu. Židovsko-křesťanský sedmidenní týden zakončený původně jedním dnem odpočinku napodobuje mýtus o stvoření světa Hospodinem v šesti dnech. Sedmý den bůh odpočíval.

Začátek roku připadal v různých kulturách na dosti odlišná data, zpravidla byl spojen s významnými obřady. Při těchto obřadech se často vyskytuje motiv připomínající mytickou představu prvotního chaosu panujícího, který tu panoval před vznikem uspořádaného kosmu. Tento chaos je charakterizován symbolickým porušením stávajícího pořádku a zavedených pravidel a norem.⁸⁵ Nový rok je předělem konce určitého časového intervalu a počátku dalšího období. Odděluje rok minulý a uplynulou dobu. Takový je ostatně i smysl rituálních očíst. „Nový rok je v podstatě pokusem o restauraci, i když přechodnou, prvotního mytického Času, „čistého“ času, času v „okamžiku“ Stvoření. Každý Nový rok znamená znovuzapočetí času, tj. opakování kosmogonie.“⁸⁶

Na konci roku očekáváme příchod nového roku, a tak se opakují mytické okamžiky přechodu chaosu do Kosmu. Dodnes nacházíme ohlas těchto dávných rituálů v nevázaném silvestrovském veselí.⁸⁷ Silvestrovská noc byla dříve spojována s magickými úkony a věštěním, jelikož je příznivá pro odhalení budoucna. Věštby na prahu Nového roku se týkaly počasí, úrody, zdraví, lásky a manželství. Postupů takovýchto předpovědí a úkonů je mnoho, liší se etnografickými i etnickými hranicemi. Věštilo se tak například z lití olova či vosku, ze slupek

⁸³ HRABÁKOVÁ, L. *Vybrané kapitoly z kulturní antropologie*. Liberec: Technická univerzita, 2002. ISBN 80-7083-617-2 s. 31

⁸⁴ VAN GENNEP, A. *Přechodové rituály: systematické studium rituálů*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. ISBN 80-7106178-6. s. 13.

⁸⁵ HRABÁKOVÁ, L. *Vybrané kapitoly z kulturní antropologie*. Liberec: Technická univerzita, 2002. ISBN 80-7083-617-2 s. 31

⁸⁶ ELIADE, M. *Mýtus o věčném návratu: archetypy a opakování*. 2., opr. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2009. ISBN 978-80-7298-388-9. s. 50–51.

⁸⁷ Tamtéž, s. 50–51.

cibule, z chování psa, z novoročních snů apod.⁸⁸ Nový rok je pak kontrastem oproti poslednímu dni v roce. Přináší s sebou nastolení důstojnosti, řádů a disciplíny a symbolizuje tak uspořádaný kosmos, nový začátek. Lidé přijímají novoroční závazky a předsevzetí.⁸⁹

Další rytmus života souvisí s pohybem kosmických těles, především Slunce a Měsíce. Nejvýznamnější svátky většiny kultur tak připadaly na období slunovratu nebo rovnodennosti, případně na dny novolunní a úplňku. Významnou roli zejména u zemědělských národů mají vegetativní rituály, které jsou spojeny se setbou a sklizní. Jedním z významných svátků v naší kultuře jsou Velikonoce, které spojují oslavy jarní rovnodennosti a vegetativní obřady, jež měly zajistit bohatou úrodu a plodnost.⁹⁰

6.2. Victor Turner

Poslední autor, kterého chci představit blíže, je představitel symbolické antropologie Victor Turner. Ve své knize *Průběh rituálu* na základě vlastních zkušeností z terénních výzkumů mezi africkými kmeny dokazuje, že analýza rituálního chování a symbolů může být využita jako klíč k pochopení sociálních struktur a procesů. Turner navazoval na Artura van Gennepa a rozpracoval jeho přechodové rituály, ve kterých se zaměřil především na liminální fázi. Pojem liminální fáze rozšiřuje na mnohem obecnější rovinu a využívá jej k osvětlení rozsáhlé oblasti sociálních jevů.⁹¹

Připomeňme, že podle Gennepa se přechodové rituály skládají ze tří fází. Jedná se o preliminální fázi (odloučení), liminální fázi (pomezí) a postliminální fázi (sloučení, přijetí).⁹² Artur van Gennep používá termín liminální fáze pro popis situace nastávající v průběhu přechodových rituálů, kdy jedinec ztratil svoji původní individuální identitu a prozatím nezískal identitu novou. V. Turner posunul tento původní Gennepův pojem blíže k sociologickému

⁸⁸ VEČERKOVÁ, E. *Obyčeje a slavnosti v české lidové kultuře*. Praha: Vyšehrad, 2015. ISBN 978-80-7429-627-7. s. 461–462.

⁸⁹ HRABÁKOVÁ, L. *Vybrané kapitoly z kulturní antropologie*. Liberec: Technická univerzita, 2002. ISBN 80-7083-617-2 s. 31.

⁹⁰ Tamtéž, s. 31.

⁹¹ TURNER, V. W. *Průběh rituálu*. Brno: Computer Press, 2004. ISBN 80-7226-900-3. s. 6–9

⁹² VAN GENNEP, A. *Přechodové rituály: systematické studium rituálů*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. ISBN 80-7106178-6. s. 19.

konceptu. Turner si kladl otázku, jak chápat společenství těch, kteří se ocitají ve stavu prahové situace. Problém je ten, že prahová situace je ze své podstaty typem antistruktury, a proto takové společenství nemůže být chápáno jako společnost v sociologickém slova smyslu. Turner tedy pro takové společenství používá pojem *communitas*. Je přitom přesvědčen, že *communitas*, jako stav kolektivní liminality, je nezbytným elementem sociálního života, který má roli obrany před tyraní struktury.⁹³

Rituály se podle Turnera neobejdou bez symbolů. V liminální fázi pozoruje množství symbolů, které prostupují celým rituálem a vyjadřují jedincovo neurčité postavení. Symboly na sebe berou různé podoby. Turner zmiňuje jejich nejednoznačný význam, jelikož při dvou různých obřadech může tatáž věc znamenat něco jiného. Symboly podle Turnera musí být mnohoznačné nebo nejednoznačné, aby vytvářely solidaritu.⁹⁴ Lidé jsou různí, a proto každý člověk chápe symboly jiným způsobem. „*Rituály musí být nejednoznačné, protože zastupují společenský svět, který je plný protikladů.*“⁹⁵ Dalším významným postřehem v jeho díle je myšlenka, že rituální symboly musí promlouvat o politice a o existenciálních nebo citových tužbách. Mají-li být symboly účinné, musí dokázat spojit osobní zkušenost s politickou legitimizací.⁹⁶

Nyní se podrobněji se zaměříme na liminální fázi rituálu, kterou Turner rozpracoval. Tato teorie je důležitá pro mou praktickou část, ve které oslovuji respondenty, kteří se nachází právě v liminální situaci. Mladou dospělost vnímám jako liminální období, ve kterém dochází k zásadní přeměně jedince. V dnešní době se posunuje nástup plné dospělosti do pozdějšího věku, než tomu bývalo dříve. Hlavním důvodem je studium na vysoké škole, které se stává běžnějším a dostupnějším než kdy dříve. Vysokoškolské studium poskytuje jedincům možnost oddálit přijetí závazků spojených s dospělým životem. Studenti se ocitají na prahu, nejsou to už děti, ale do kategorie „plná dospělost“ je zařadit nemůžeme. Většina vysokoškolských studentů

⁹³ VÁCLAVÍK, D. *Náboženství a moderní česká společnost*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-2468-3. s. 75.

⁹⁴ ERIKSEN, T. H. *Sociální a kulturní antropologie*. Praha: Portál, 2008, ISBN 978-80-7367-465-6. s. 269.

⁹⁵ TURNER, V. W. *Průběh rituálu*. Brno: Computer Press, 2004. Eseje/studie. ISBN 80-7226-900-3. s. 268-270.

⁹⁶ ERIKSEN, T. H. *Sociální a kulturní antropologie*. Praha: Portál, 2008, ISBN 978-80-7367-465-6. s. 269.

je stále finančně závislá na rodičích, bydlí na kolejích, poznává vlastní identitu, odkládá vstup do manželství a založení vlastní rodiny apod.⁹⁷

6.2.1. **Liminalita**

Přechodové rituály jsou pohybem od určité struktury přes antistrukturu a odtud zase zpět ke struktuře. Liminalita je antistrukturální, z tohoto důvodu jsou rysy liminality nebo liminální osoby nejasné, protože toto postavení a tato osoba se vymykají nebo vypadávají ze sítě klasifikací, které za normálních okolností stavy a postavení umísťují v kulturním prostoru. Lidé na prahu nejsou ani tady ani tam, nacházejí se mezi určenými zákony, zvyklostmi, konvencemi a postavením. Liminální osoby nemají žádné postavení, majetek, moc, hodnotu ani místo v příbuzenském systému. Nemají nic, co by je odlišovalo od ostatních zasvěcovaných. Jejich neurčité rysy jsou vyjádřeny v mnoha společnostech různými symboly. „*Liminalita je často přirovnávána ke smrti, k pobytu v lůně, k neviditelnosti, k temnotě, bisexualitě, k divočině nebo k zatmění Slunce či Měsíce.*“⁹⁸ Na liminálních jevech je zajímavé to, že mísí poníženost s posvátností a stejnorodost s kamarádstvím. Liminalita znamená, že vyšší postavení neexistuje bez nižšího a ten, kdo zastává vyšší pozici, musí zažít, jaké to je být ponížený. Přechod od nižšího k vyššímu postavení vede přes prázdné místo, ve kterém neexistuje žádný status. V liminalitě se podřízení stávají nejvyššími. Nejvyšší politická autorita je často znázorněna jako otrok.⁹⁹ Jedinci jsou během liminality chápáni jako tabula rasa, čistý list papíru, na který jsou zapsány vědomosti a moudrost skupiny týkající se nového postavení. Často jsou vystaveni zkouškám hrubě fyziologické povahy. Tyto zkoušky a pokoření je mají připravit na převzetí nových povinností a mají jim předem zabránit zneužití jejich nových privilegií.¹⁰⁰

6.2.2. **Communitas**

V liminálním období se jedinci ocitají v posvátném společenství – *communitas* a jsou společně podřízeni pouze obecné autoritě starších z hlediska rituálu. *Communitas* se objevuje tam, kde není struktura. *Communitas* je komplementárním protikladem struktury neboli hierarchizované společnosti. Zatímco do struktury je člověk včleněn během svého celého života, do *communitas* se dostává během zvláštních okamžiků, mezi něž patří právě přechodové rituály. Právě ty ho ze

⁹⁷ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*, 2. díl. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1318-5.

⁹⁸ TURNER, V. W. *Průběh rituálu*. Brno: Computer Press, 2004. ISBN 80-7226-900-3. s. 96.

⁹⁹ Tamtéž, s. 97-102.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 102-110.

struktury dočasně vyřadí, aby jej znovu zapojily na nové místo. *Communitas* činí z lidí sobě rovné bytosti. *Communitas* se týká toho, co se děje právě teď, zatímco struktura prostřednictvím jazyka, zákonů, obyčejů pramení v minulosti a sahá do budoucnosti.¹⁰¹

Turner tedy rozpoznává dva druhy vztahů mezi lidmi. Struktura vymezuje každému jedinci souhrn práv a povinností. Člověk má jasně vymezené místo ve společnosti, vytváří se vztah nadřazenosti a podřízenosti. Oproti tomu *communitas* se objevuje jen ve zvláštních okamžicích, jako je liminální fáze přechodového rituálu. Rituál jedince nebo celou společnost vytrhne na nějakou dobu ze struktury, a poté ho do struktury opět navrátí. *Communitas* smazává všechny rozdíly mezi lidmi dané majetkem, postavením, příslušností k nějaké skupině. Vztahuje se k samotné podstatě lidské bytosti. „*Communitas má esenciální kvalitu. Týká se celého člověka ve vztahu k dalším celým lidem.*“¹⁰² *Communitas* tedy přispívá k lepšímu fungování struktury, obnovuje ji a umožňuje její vývoj. „Správné“ fungování společnosti, je tedy založeno na neustávající dialektice bezprostřednosti *communitas* střídané zprostředkovaností struktury.¹⁰³

Turner usuzuje, že vznik jistých kulturních projevů, jako jsou mýty, symboly, rituály, filozofické systémy a umělecká díla, je podmíněn působením liminality, pomezí a strukturální podřízenosti, neboť tyto jevy vytvářejí prostor pro přehodnocení společenských a kulturních vztahů. „*Liminalita, pomezí a strukturální podřízenost jsou podmínkami, v nichž často vznikají mýty, symboly, rituály, filozofické systémy a umělecká díla.*“¹⁰⁴

Ve své knize *Průběh rituálu* popisuje Turner tři základní typy *communitas*, podle toho jakým způsobem vzniká a jak se následně projevuje. Je tedy třeba rozlišovat mezi: 1. existenciální či spontánní *communitas*, 2. normativní *communitas* a 3. ideologickou *communitas*.¹⁰⁵

Druh *communitas*, o níž usilují kmenové společnosti ve svých rituálech, nazýváme spontánní *communitas*. „*Nalezneme ji všude tam, kde se dočasně vytváří rovnostářská komunita sledující společný cíl a hledající proměňující prožitek, který jde ke kořenům bytosti každého člověka a v*

¹⁰¹ TURNER, V. W. *Průběh rituálu*. Brno: Computer Press, 2004. ISBN 80-7226-900-3. s. 97–111.

¹⁰² Tamtéž, s. 124.

¹⁰³ Tamtéž, s. 98.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 125.

¹⁰⁵ Tamtéž s. 130.

těchto kořenech nachází něco hluboce společného a sdíleného.“¹⁰⁶ Jedinci se tak snaží navázat mezi sebou absolutní spojení. Spontánní *communitas* se v předindustriálních společnostech pojí s tajemnou mocí seslanou božstvy nebo předky. Lidé si tak pomocí rituálu udržují přízeň božstev či předků. Neexistuje však žádná společnost, jež by se dala definovat jako čistě spontánní *communitas*. Vzniká nahodile, je v zásadě prchavým okamžikem, má tedy pouze dočasné trvání. I v moderní společnosti se lidé pokoušejí vytvářet znovu rituální podmínky, za nichž může být spontánní *communitas* vyvolána. Například u hnutí hippies, za jejichž předchůdce byli považováni beatníci. Tyto skupiny si dobrovolně zvolily žít mimo společenský řád a přijaly nízký status vzhledem k většinové společnosti. Pomocí eklektického a synkretického užívání symbolů, liturgických úkonů, drog, hudby, tance a vizuálních stimulů se snažily dosáhnout jednoty mezi sebou a okolím.¹⁰⁷

O normativní *communitas* lze hovořit tehdy, když se v rámci spontánní *communitas* vytváří nová struktura a trvalý společenský systém. Jedná se tedy původně o spontánní *communitas*, ale aby odolala působení času, je nucena ovlivňovat své členy tak, aby plnila svůj účel. Díky tomu postupně přechází do trvalejší formy společenského systému a již se nachází v oblasti kultury. Turner uvádí jako příklad katolický řád františkánů. Tento řád prošel procesem přeměny od spontánní k normativní *communitas*.¹⁰⁸

Ideologická *communitas* je podle Turnera nejvíce zastoupena v literárních kulturách a projevuje se zde „záplavou jednoznačně formulovaných názorů na to, jak by spolu lidé v ideálním případě mohli žít ve družné shodě.“¹⁰⁹ Toto úsilí žít podle jednoznačně formulovaných názorů můžeme v prvopočátku označit jako spontánní *communitas*, postupem času, kdy se v dané skupině začnou objevovat určité náznaky struktury, se z ní stává *communitas* ideologická.¹¹⁰

V dnešní době „nenáboženského člověka“ (výraz, který užívá M. Eliade) se vytrácí příležitost prožít *communitas*, prožít jednotu s ostatními lidmi. Přejížděcí rituály, jejichž součástí je tato zkušenost, již ztratily svůj původní význam. Příčinu lze spatřovat ve změnách společenské

¹⁰⁶ TURNER, V. W. *Průběh rituálu*. Brno: Computer Press, 2004. ISBN 80-7226-900-3. s. 135.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 135.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 137–149.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 131.

¹¹⁰ TURNER, V. W. *Průběh rituálu*. Brno: Computer Press, 2004. Eseje/studie. ISBN 80-7226-900-3. s. 135.

struktury. Role v moderní společnosti jsou oproti společnostem tradičním mnohem méně jasné ohraničené, rozdíly mezi jednotlivými skupinami jsou menší a to samo o sobě ubírá přechodovým rituálům jejich význam.¹¹¹ Vytrácení původního významu rituálu se věnuji v následující kapitole.

¹¹¹ DVOŘÁKOVÁ, J. *Trvalá liminarita na příkladu dvou současných hnutí*. Praha, 2014. Bakalářská práce. Karlova Univerzita. Fakulta humanitních studií. s. 1.

7. Vytráčení rituálů?

Přesto, že jsou rituály neoddělitelnou součástí našeho života a jejich provádění má velký význam pro udržování duševního zdraví člověka, dochází k jejich proměně, modifikaci, desakralizaci či úplnému vytlačování. Toto vytlačování rituálů je záležitostí psychologicky nebezpečnou, neboť jak již bylo zmíněno výše, pravidelný rytmus a opakování obřadů koresponduje s potřebou rytmu zakódovanou v lidské psychice. Jedinec potřebuje prožít posvátný prožitek, který ho vytrhuje z všednosti a každodennosti. Ve světě, který je plný změn, nejistot, rizik a nebezpečí, zprostředkovávají rituály pocit sounáležitosti s ostatními lidmi i pocit bezpečí a zklidnění. Svou archetypální podstatou dávají životu přirozenou srozumitelnou strukturu.¹¹² Můžeme však hovořit přímo o vytráčení jednotlivých rituálů? Na tuto otázku chci odpovědět v této kapitole.

Nyní se zaměřím více na proces přeměny rituálu. V průběhu dlouholetého kulturního vývoje prošla řada původně posvátných úkonů procesem odposvátnění a zevšednění. To můžeme vidět například u tance. Původně byly všechny tance posvátné, měly mimolidský vzor. Tímto vzorem bylo například totemové nebo emblémové zvíře. Člověk pak napodoboval jeho pohyby, aby magickým způsobem přivolal jeho přítomnost. Cílem bylo například získat potravu, uctít mrtvé, zajistit správný chod Kosmu apod. Tanec je tedy ve své původní podobě rytmicky provozovaným rituálem pohybů, často doprovázených zpěvem či hudbou.¹¹³

V jiných příkladech tanec doprovázel magicko-náboženské obřady, svatby apod. M. Eliade tvrdí, že tanec napodobuje vždy archetypové gesto nebo připomíná mytický moment. Ať představuje pohyby totemového zvířete, pohyby hvězd nebo ať sám o sobě tvoří rituál (kroky v bludišti, skoky, pohyby prováděné s obřadními nástroji). Jedním slovem je opakováním, a tudíž reaktualizací „oné doby“.¹¹⁴

¹¹² LÁBUSOVÁ, E. *Proč potřebujeme rituály*. In. <http://www.evalabusova.cz> [online]. 2014 [cit. 2017-12-04]. Dostupné z: http://www.evalabusova.cz/media/proc_ritualy.php

¹¹³ HRABÁKOVÁ, L. *Vybrané kapitoly z kulturní antropologie*. Liberec: Technická univerzita, 2002. ISBN 80-708-3617-2. s. 33.

¹¹⁴ ELIADE, M. *Mýtus o věčném návratu: archetypy a opakování*. 2., opr. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2009. ISBN 978-80-7298-388-9. s. 30–31.

Od tanečního zpodobení mýtů není daleko k divadlu. Evropské drama se vyvinulo z rituálů, které se provozovaly ve starověkém Řecku na počest boha Dionýsa. Tyto hry imitovaly mytický příběh o Dionýsově utrpení, smrti a vzkříšení.¹¹⁵ Rozdíl mezi rituálem a divadlem spočívá v tom, že rituální představení není jen opakování daného scénáře. Je to způsob jednání skutečných a důvěrně se znajících lidí, který ovlivňuje život jiných skutečných a důvěrně se znajících lidí. Účastníci rituálu mohou jednat, ale není to nutně tak, že by jen předstírali.¹¹⁶

Teoretik divadelního představení Richard Schechner zjistil, že divadelní představení, hry, sport a rituál, mají několik společných vlastností. Jedná se o specifické uspořádání času, zvláštní vyhrazené místo, kde se tyto akce provozují a symbolickou hodnotu používaných předmětů, která přesahuje jejich zjevný účel. Zda se představení klasifikuje jako rituál nebo jako divadlo, záleží dle Schechnera na jeho kontextu a funkci. Na jedné straně máme účinnost, tedy schopnost působit nějakou změnu, na straně druhé zábavu. Je-li cílem představení účinek, pak je představení rituálem. Je-li cílem pobavit, pak se jedná o divadlo. Hranice mezi rituálem a divadlem však nejsou pevně stanoveny. Žádné představení není v ryzí podobě buď to, nebo ono. Každá aktivita, která je rituální, může mít prvek divadelní a naopak.¹¹⁷

Sport je další téměř odposvátněnou lidskou činností, která má svůj původ v rituálu. Jádrem sportovních soubojů bylo cvičení síly a obratnosti, přesto mívala některá klání silně rituální charakter, který si například východní sporty udržely dodnes. Starověké řecké olympijské hry byly původně náboženským obřadem, jenž se konal na počest vítězství nejvyššího boha Dia nad jeho protivníky. Součástí her pak byla celá řada rituálů. Známý je například posvátný mír. I dnes v novodobých olympijských hrách nacházíme jejich značnou rituálnost a obřadnost. Hry jsou zahájeny slavnostním přenesením a zapálením olympijského ohně. Předávání medailí i oficiální zakončení je doprovázeno taktéž jistou obřadností.¹¹⁸

¹¹⁵ HRABÁKOVÁ, L. *Vybrané kapitoly z kulturní antropologie*. Liberec: Technická univerzita, 2002. ISBN 80-708-3617-2. s. 33.

¹¹⁶ BOWIE, F. *Antropologie náboženství: Rituál, mytologie, šamanismus, poutnictví*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-378-9. s. 154.

¹¹⁷ Tamtéž s. 154.

¹¹⁸ HRABÁKOVÁ, L. *Vybrané kapitoly z kulturní antropologie*. Liberec: Technická univerzita, 2002. ISBN 80-708-3617-2. s. 33.

Rituální příčinu a funkci mají většinou i bitvy, spory, války. Může to být podnětný rozpor mezi dvěma polovinami rodu nebo boj představitelů dvou božstev. Tento souboj však vždy připomíná nějakou epizodu z kosmického a božského dramatu.¹¹⁹

Osu ročních svátků dnes určuje jak křesťanská, tak s postupem doby vznikající občanská tradice svátků. V období sekularizace moderní společnosti byly odstraňovány mnohé křesťanské obřady. Ukázalo se však, že není možné tyto obřady vytěsnit ze společenského života bez náhrady. Vysledovat to lze například na minulém režimu, který se snažil zakázat mnoho církevních obřadů. Na jejich místě se tak začaly objevovat obřady občanské. Příkladem může být vítání občánků namísto slavnostního křtu. Spadá sem i předávání občanských průkazů, civilní sňatek, civilní pohřební obřad apod. Tento fakt vypovídá o tom, že obřady nejsou bezpodmínečně vázány na náboženský obsah. I moderní člověk má silnou potřebu provozovat rituály, i když je to v méně okázalé podobě než dříve. Nejvýrazněji se tato potřeba u současného člověka projevuje během vánočních svátků. Během nichž je až přehnaně kompenzováno vytěsnění celé řady dalších významných svátků, které ještě před několika desítkami let tvořily osnovu roku našich předků.¹²⁰

V dnešní době se objevují i rituály, které jsou modifikacemi rituálů starších. Jedná se např. o slavnostní uvedení určitého výrobku na trh¹²¹, které je často doprovázeno jeho „křtem.“¹²² Kompenzaci tradičních rituálů vidíme i v novodobém rituálu, při kterém dnešní matky chystají slavnost pro své dcery, když poprvé odmenstruují. V kruhu kamarádek je pak vítají mezi ženy.

Dále můžeme vysledovat i náhražky iniciačních rituálů, kdy například vidíme, jak mladíci sami pro sebe, do značné míry nevědomě, zrežirují dobrodružnou nejlépe adrenalinovou situaci (v autě, při sportu, se zbraněmi), jejímž zvládnutím jako by sami sobě chtěli dokázat, že jsou už skutečnými muži.¹²³

¹¹⁹ ELIADE, M. *Mýtus o věčném návratu: archetypy a opakování*. 2., opr. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2009. ISBN 978-80-7298-388-9. s. 31–33.

¹²⁰ HRABÁKOVÁ, L. *Vybrané kapitoly z kulturní antropologie*. Liberec: Technická univerzita, 2002. ISBN 80-7083-617-2 s. 32.

¹²¹ např. knihy či hudební nahrávky

¹²² HRABÁKOVÁ, L. *Vybrané kapitoly z kulturní antropologie*. Liberec: Technická univerzita, 2002. ISBN 80-7083-617-2 s. 32.

¹²³ LÁBUSOVÁ, E. *Proč potřebujeme rituály*. In. <http://www.evalabusova.cz> [online]. 2014 [cit. 2017-12-04]. Dostupné z: http://www.evalabusova.cz/media/proc_ritualy.php

Taktéž v politice a veřejném životě se dnes setkáváme s moderními rituály. Oficiální návštěvy vysokých státníků mají vedle projednání důležitých otázek také význam určitého rituálu. Jsou gestem pro veřejnost. Oslavy výročí, zahájení různých akcí, křest knih, kladení věnců a kytic nebo předávání vyznamenání, medailí, řádů apod. to vše jsou rituály, které mají pro veřejnost nezastupitelnou hodnotu nesoucí významný emocionální náboj. Z tohoto důvodu může být však rituál v politice snadno zneužitelný.¹²⁴

Již více než století se opakují teze o zániku lidových tradic a rituálů pod tlakem modernizace a sekularizace způsobu života. Přesto jsme v naší současnosti svědky existence výročních obyčejů.¹²⁵ Z této kapitoly tedy vyplynulo, že nemůžeme přímo hovořit o vytrácení rituálů, jelikož lidé potřebují prožít něco nevšedního, co je vytrhuje z jejich každodennosti. Mnohé rituály zanikly, zapomnělo se na jejich skutečný význam. Přesto se ukázalo, že je nelze vytlačit zcela bez náhrady. Starší rituály jsou obměněny novými prvky, vnikají náhražky nebo úplně nové rituály.

¹²⁴ HRABÁKOVÁ, L. *Vybrané kapitoly z kulturní antropologie*. Liberec: Technická univerzita, 2002. ISBN 80-708-3617-2. s. 34.

¹²⁵ VEČERKOVÁ, E. *Obyčeje a slavnosti v české lidové kultuře*. Praha: Vyšehrad, 2015. ISBN 978-80-7429-627-7. s. 483.

B. PRAKTICKÁ ČÁST

8. Magické a rituální chování vybrané skupiny studentů Technické univerzity v Liberci – koncepce výzkumu

8.1. Cíl výzkumného šetření a metodika

Praktická část rozšiřuje část teoretickou o konkrétní poznatky získané na základě kvalitativně- kvantitativního výzkumného šetření. Jedná se o mapující studii, jejímž cílem je zjistit přítomnost rituálů a magického myšlení v každodennosti vybrané skupiny studentů Technické univerzity v Liberci. Toto výzkumné šetření bylo realizováno na základě terénního výzkumu na půdě Fakulty přírodovědně-humanitní a pedagogické.

Jako první metodu zkoumání jsem zvolila dotazníkové šetření, díky němuž jsem získala větší počet potřebných dat. Jsem si však vědoma toho, že výsledky nebude možné generalizovat na větší populaci a výzkum bude mít nízkou reliabilitu. Abych měla bližší kontakt s oslovenými studenty a získala co nejhlubší informace, zvolila jsem jako další metodu rozhovor. Díky rozhovorům jsem se studenty trávila čas a mohla pozorovat jejich chování, zároveň jsem jim zajistila pocit soukromí a bezpečí.

Z mé bakalářské práce vyplynulo, že magické myšlení má i v dnešním technicky vyspělém světě své místo. Očekávala jsem, že podobné závěry vyplynou i z mého terénního šetření. Na základě analýzy odborné literatury v teoretické části jsem došla k závěru, že rituály jsou stále součástí našich dnů. Předpokládala jsem tedy, že oslovení studenti rituály znají a dodržují je, i když si to ani nemusí uvědomovat. Na základě analýzy odborné literatury jsem dále očekávala, že ženy budou k rituálům a magickému myšlení citlivější a vnímavější než muži. Tato hypotéza vychází z podobně orientovaných výzkumů. Rituálům se věnovala ve své diplomové práci¹²⁶ Jana Homolková. Autorka použila metodu dotazníku, ve které se prokázalo, že dívky na základních školách jsou k této problematice citlivější než chlapci. Na podobnou

¹²⁶ Vztah žáků základních škol k rodinným rituálům

oblast se zaměřil výzkum Wisemana a Wattové, který ukázal, že ženy podléhají více pověrám.¹²⁷

Výsledky, ke kterým jsem dospěla, si nekladou nárok na zobecnění, jedná se spíše o pilotní šetření, které může být podnětem k rozsáhlejšímu zkoumání.

8.2. Dotazník

Jako první metodu zkoumání přítomnosti magického myšlení a rituálů v každodennosti studentů jsem zvolila dotazník. Peter Gavora vymezuje dotazník jako „*způsob písemného kladení otázek a získávání písemných odpovědí.*“¹²⁸ Kladené otázky se mohou vztahovat buď k jevům vnějším (např. názory), nebo k jevům vnitřním (postoje, motivy, citové stavy). Jedná se o soustavu předem připravených a pečlivě formulovaných otázek, které jsou promyšleně seřazeny. Při vyhodnocování dotazníku musíme myslet na to, že data získaná dotazníkem mají vždy jen podmíněnou platnost a vyžadují vždy velmi obezřetnou interpretaci, abychom odlišili objektivní zjištění od subjektivních soudů.¹²⁹

Dotazníkovou formu jsem volila proto, že jeho výhodou je pokrytí relativně velkého vzorku v krátkém čase.¹³⁰ Naopak nevýhodou může být nízká návratnost dotazníků. Z tohoto důvodu jsem volila formu tištěných dotazníků. Na společných přednáškách jsem dotazník rozdala, studenti ho vyplnili během hodiny a na konci jsem si ho od nich zase vybrala. Zajistila jsem si tak 100% návratnost. Oslovila jsem téměř všechny studenty posledních dvou ročníků Fakulty přírodovědně-humanitní a pedagogické Technické Univerzity v Liberci. Jiné požadavky jsem na výběr respondentů neměla. Zkonstruovaný dotazník obsahuje 20 otázek. Největší převahu mají uzavřené otázky, tedy ty, které nabízí hotové alternativní odpovědi. Respondent pak jen označí vhodnou odpověď. Výhodou těchto otázek je jejich lehké zpracování

¹²⁷ WISEMAN, R. and WATT, C. *Measuring superstitious belief: why lucky charms matter.* Personality and Individual Differences [online]. 2004, (38), 1533–1541 [cit. 2017-04-15].

¹²⁸ GAVORA, P. *Výzkumné metody v pedagogice: příručka pro studenty, učitele a výzkumné pracovníky.* Brno: Paido, 1996. ISBN 80-85931-15-X. s. 53.

¹²⁹ CHRÁSKA, M. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu.* Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4. s. 163–164.

¹³⁰ HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace.* Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9. s. 168.

a vyhodnocování.¹³¹ Nevýhodou této formy položek zůstává fakt, že všechny možné kvality odpovědí jsou násilně vtěsnávány do schématu připravených odpovědí.¹³² Odpovědi v dotazníku jsem připravila na základě poznání problematiky prostřednictvím odborné literatury. V dotazníku jsem použila i polouzavřené otázky, které nabízejí nejprve alternativní odpověď, a potom ještě žádají vysvětlení a objasnění v podobě otevřené otázky. Dvě otázky jsem nechala otevřené. Velkou předností otevřených otázek je přimět respondenty vyjádřit se k dané otázce osobním pohledem a více se nad ní zamyslet. Tyto otázky tedy neomezují respondenta. Otevřené položky umožňují hlubší proniknutí k sledovaným jevům. Lépe postihují skutečné mínění respondentů než položky uzavřené.¹³³ Respondenti mají velkou volnost u svých odpovědí, na tyto otázky se však odpovídá obtížněji než na uzavřené. Respondent musí hledat vhodnou odpověď, srozumitelně ji naformulovat a posléze i napsat.¹³⁴ Další nevýhodou je jejich volnost, která působí obtíže při vyhodnocování. Po shromáždění všech odpovědí je nutné provést dodatečnou kategorizaci, která umožní tento velký počet individuálních odpovědí převést na menší počet zvolených kategorií, čímž se jistá část informace ztratí. Z tohoto důvodu jsem zařadila jen dvě otázky tohoto typu. Otázky jsem se snažila formulovat stručně a výstižně. První série otázek se týkala problematiky rituálu. Cílem bylo zjistit, co si respondenti pod tímto pojmem představují, jak by ho definovali a zda dodržují nějaké rituály. Druhá série otázek zjišťovala přítomnost magického myšlení u oslovených respondentů.

8.2.1. Charakteristika výzkumného vzorku

Šetření se zúčastnilo 100 studentů posledních dvou ročníků z Fakulty přírodovědně-humanitní a pedagogické. Jak už jsem zmiňovala výše, studenty jsem si vybrala z toho důvodu, že se nachází v liminální situaci, kterou jsem popisovala v teoretické části. Studenti se ocitají na prahu, nejsou to ani děti ani dospělí, jelikož vysokoškolské studium oddaluje přijetí jejich závazků spojených s dospělým životem. Celkového šetření se zúčastnilo 65 žen a 35 mužů. Je patrné, že v dotazníku převládají především ženy. Chtěla jsem vytvořit vyrovnaný vzorek

¹³¹ GAVORA, P. *Výzkumné metody v pedagogice: příručka pro studenty, učitele a výzkumné pracovníky*. Brno: Paido, 1996. ISBN 80-85931-15-X. s. 56-58

¹³² CHRÁSKA, M. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4. s. 166.

¹³³ Tamtéž, s. 165–166.

¹³⁴ Tamtéž, s. 58–59.

padesáti mužů a padesáti žen, to se mi ovšem nepovedlo, jelikož studentů na fakultě nestuduje tolik, kolik bych jich k mému dotazníku potřebovala. Největší zastoupení měli studenti občanské výchovy a českého jazyka, dále studenti zeměpisu a dějepisu.

8.2.2. **Zpracování a vyhodnocení dotazníku**

V této části jsou analyzovány výsledky dotazníkového šetření. Nejprve představím odpovědi respondentů za pomoci grafického znázornění. Na základě zpracovaných dat z dotazníků byly vytvořeny objektivní závěry, které představím v další kapitole. Tyto závěry jsou vyvozeny díky tomu, že dotazníkové šetření bylo provedeno na velkém počtu respondentů za účelem eliminování statistických chyb. V grafu rozlišuji výpovědi mužů a žen, jelikož se podle mé původní hypotézy doložilo, že jsou ženy k rituálům a magickému myšlení obecněji vnímavější a citlivější.

Nyní představím jednotlivé odpovědi respondentů.

Otázka č. 1: Jak byste definoval/a pojem rituál?

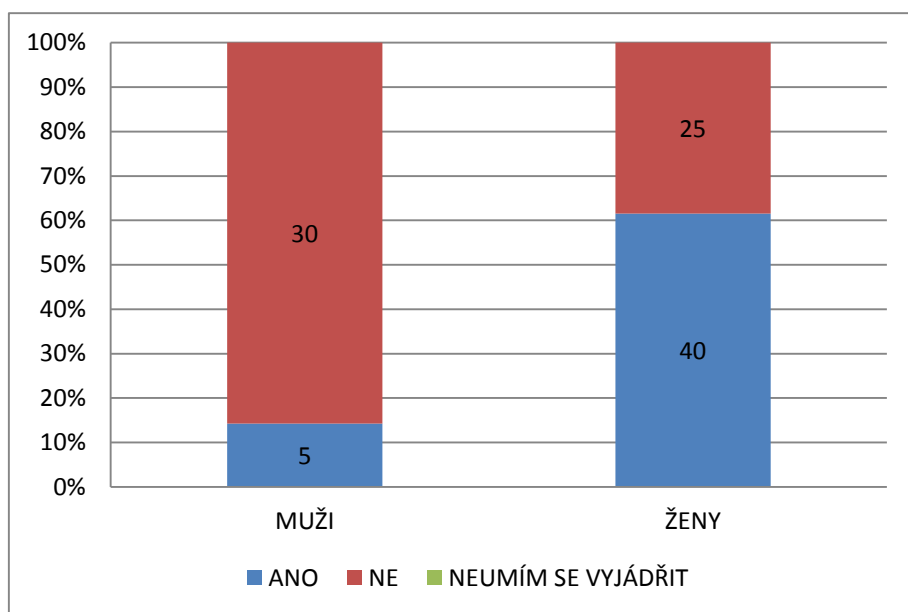
Cílem této otázky bylo zjistit, co si studenti představují pod pojmem rituál a jak by ho definovali. Jelikož se jedná o otevřený typ otázky, na kterou mohli respondenti odpovídat podle vlastního uvážení, výčet jednotlivých znaků byl velice pestrý. Na základě společných znaků u jednotlivých odpovědí byl vytvořen kategoriální systém. V tabulce uvádím všechny odpovědi, které respondenti uvedli. K odpovědím přikládám i procentuální zastoupení studentů.

ŽENY		MUŽI	
Opakující se činnost	93%	Opakující se činnost	91%
Činnost spojená s určitým významným dnem	87%	Činnost spojená s určitým významným dnem	20%
Činnost, která přináší klid a jistotu	58%	Činnost, která přináší klid a jistotu	17%
Činnost, která má zajistit štěstí a úspěch	58%	Činnost, která má zajistit štěstí a úspěch	34%
Činnost, která dodává odvahu před důležitým úkolem	32%	Činnost, která dodává odvahu před důležitým úkolem	54%
Činnosti, které mají k něčemu dopomoci	20%	Činnosti, které mají k něčemu dopomoci	20%
Zautomatizované chování, jehož účelem je usnadnění našeho života	16%	Zautomatizované chování, jehož účelem je usnadnění našeho života	0%
Činnost s výjimečným nábojem	13%	Činnost s výjimečným nábojem	0%
Činnost, která mě vytrhuje ze všednosti	10%	Činnost, která mě vytrhuje ze všednosti	0%
Činnost propojena s náboženstvím a magií	3%	Činnost propojena s náboženstvím a magií	0%
Cyklická činnost, která se vztahuje k pochodům v přírodě	1%	Cyklická činnost, která se vztahuje k pochodům v přírodě	0%

Pro 61 žen je základním rysem rituálu jeho opakování. Stejnou definici rituálu uvedlo 32 mužů. Většina těchto oslovených studentů však nezůstala jen u této definice a přidávala další znaky rituálů, které jsou uvedeny na následujících místech tabulky. Pro 57 žen je rituál nejen opakující se činností, navíc je tato činnost spojena s významným dnem. Tento rys rituálu se objevil u 7 mužů, kteří také jako základní definici uvedli opakování. Klid a jistotu přináší rituál 38 ženám. Totéž pociťuje 6 oslovených mužů. 38 žen uvedlo, že rituály zajišťují štěstí a úspěch. Podobný názor mělo 12 mužů. 21 žen uvedlo, že vykonávání rituálů jim dodává odvahu před důležitým úkolem. Ženy nejčastěji uvedly zkoušky, testy, písemné práce apod. Totéž platí pro 19 mužů, ti na rozdíl od žen uváděli, že jim rituály pomáhají dodat odvahu před sportovním výkonem. 13 žen uvedlo, že rituály provádíme z toho důvodu, aby nám k něčemu dopomohly. Stejně se vyjádřilo 7 mužů, ti nejčastěji uváděli, že provádějí rituály před nějakým důležitým sportovním zápasem. Pro 11 žen představují rituály zautomatizované chování, které nám usnadňuje náš život. Pro 9 žen je rituál spjat s výjimečným emocionálním nábojem. 7 žen uvedlo, že díky rituálům jsou vytrženy ze všednosti běžného dne. Dvě ženy odpověděly, že je rituál těsně spjat s náboženstvím a magií. Jedna žena uvedla, že rituál je proces, který se odehrává v cyklech a vztahuje se k projevům přírody. Muži už další rysy rituálu neuváděli, byli velmi struční. Ženy se obecněji více zamýšlely nad otevřenými otázkami, napsaly více rysů a odpovědí.

Otázka č. 2: Jsou pro Vás Vánoce, Velikonoce, narozeniny rituálem?

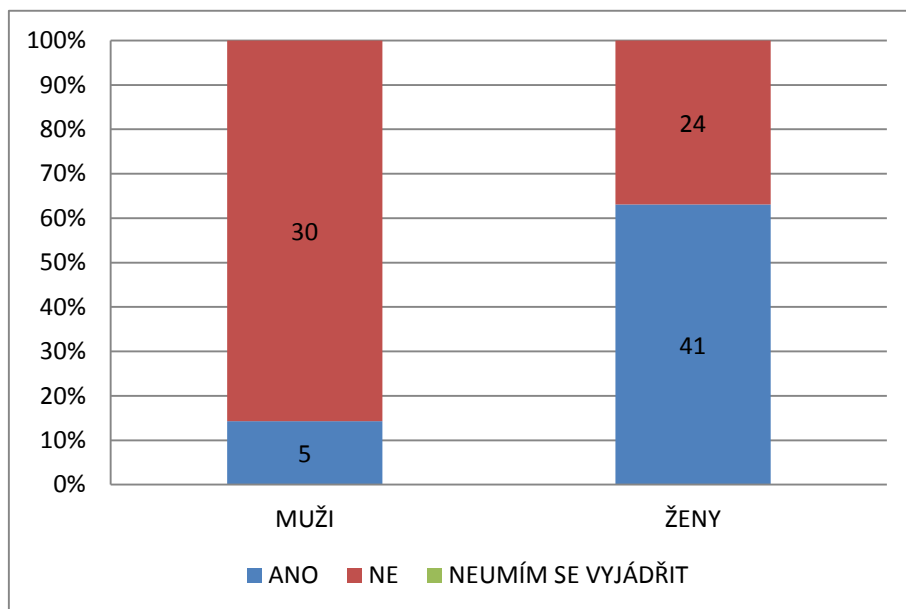
Druhá otázka, na kterou respondenti odpovídali, se týkala toho, zda jsou pro ně Vánoce, Velikonoce či narozeniny rituálem. Z grafu můžeme vyčíst, že ženy pokládají výše uvedené oslavy za rituály častěji než muži. Pro více než 61% žen představují tyto svátky rituály, oproti tomu jen 14% mužů považuje oslavy Vánoc, Velikonoc, narozenin za rituály.

Graf č. 1: Jsou pro Vás Vánoce, Velikonoce, narozeniny rituálem?

Otázka č. 3: Jsou pro Vás rodinné obědy nebo večeře rituálem?

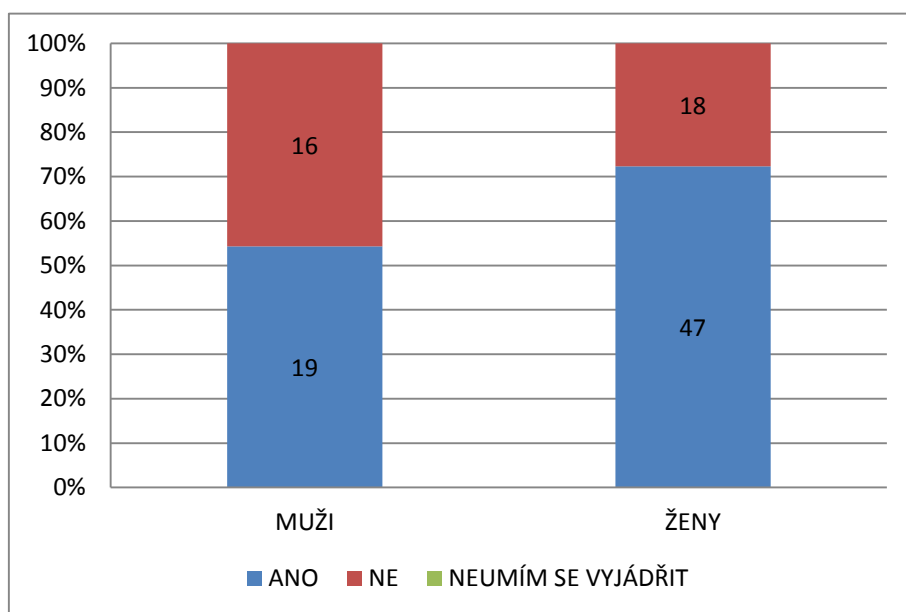
Společné obědy a večeře považuje za rituál daleko méně studentů, než tomu bylo u Vánoc, Velikonoc a narozenin. Jedná se o 37% žen a 14% mužů. V porovnání s předchozím grafem je vidět, jak málo si respondenti uvědomují, že i společné obědy a večeře mají rysy rituálu.

Graf č. 2: Jsou pro Vás rodinné obědy nebo večeře rituálem?

Otázka č. 4: Máte nějaký osobní rituál, který Vám pomáhá dosáhnout úspěchu během zkouškového období? Pokud ano jaký?

Více než 73% žen provádí nějaký osobní rituál, který jim pomáhá naklonit si štěstí. Podobně i 54% mužů vyplnilo, že praktikují rituál, který jim pomáhá dosáhnout úspěchu.

Graf č. 3: Máte nějaký osobní rituál, který Vám pomáhá dosáhnout úspěchu během zkouškového období? Pokud ano jaký?

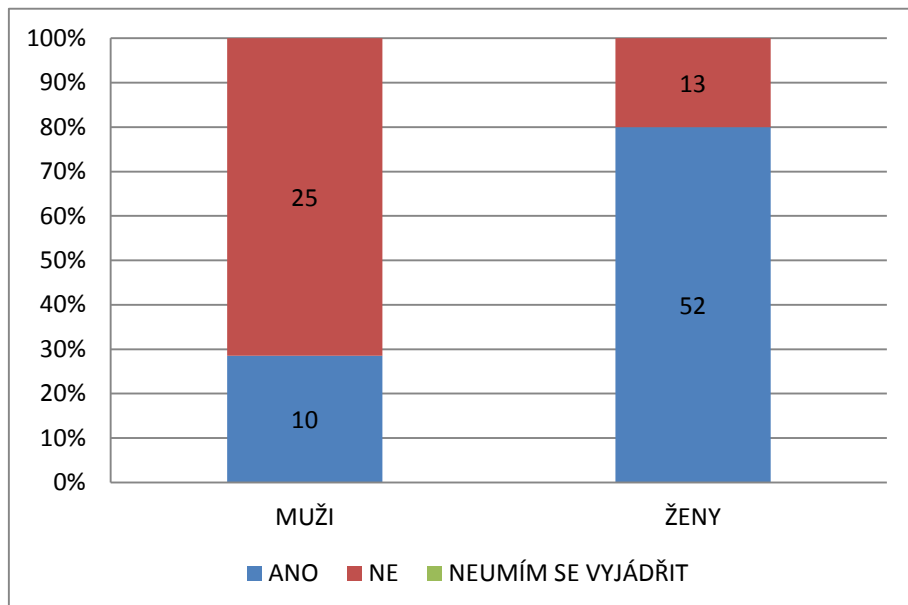
Jelikož se jedná o polo zavřenou otázku, v tabulce opět přikládám všechny odpovědi, které respondenti uváděli jako příklad svých osobních rituálů. K této otázce uváděla většina dotazovaných více odpovědí. Pro příklad jeden z dotazovaných uvedl, že ráno vstane pravou nohou, vypije kávu, řekne si, že to zvládne, pustí motivační píseň a jde na zkoušku. Po zkoušce si dá s kamarády pivo.

ŽENY		MUŽI	
Talisman od nějaké blízké osoby,	61%	Talisman od nějaké blízké osoby	15%
Káva před zkouškou	27%	Káva před zkouškou	26%
Poslání pozitivní síly a energie	12%	Poslání pozitivní síly a energie	0%
Ráno vstávám pravou nohou	23%	Ráno vstávám pravou nohou	84%
Učení přes noc, více klidu	10%	Učení přes noc, více klidu	15%
Materiály ke zkoušce pod polštářem	44%	Materiály ke zkoušce pod polštářem	26%
Různé mantry: „ <i>To zvládnu. Vylosuju si jedničku.</i> “	25%	Různé mantry: „ <i>To zvládnu. Vylosuju si jedničku.</i> “	63%
Rozhovor s Bohem před zkouškou.	8%	Rozhovor s Bohem před zkouškou.	0%
Motivační píseň před zkouškou	0%	Motivační píseň před zkouškou	10%
Sport před zkouškou	0%	Sport před zkouškou	47%
Pivo s kamarády po zkoušce	0%	Pivo s kamarády po zkoušce	26%
Cigareta před zkouškou	17%	Cigareta před zkouškou	0%
Před zkouškou se neholím	2%	Před zkouškou se neholím	5%

Ze 47 žen, které odpověděly, že mají nějaký osobní rituál, uvádí přes 61 %, že mají talisman či nějaký šperk od blízké osoby, který nosí u sebe. Nejčastěji v kapse, v peněžence, v podprsence nebo ho drží v ruce během zkoušky. Většinou se jedná o šupinku pro štěstí, náušnice, řetízek nebo věc, která má pro oslovené respondenty velkou cenu. Dotazníkové šetření ukázalo, že muži talismany většinou nemají. Jen tři respondenti z 19 odpověděli, že u sebe nosí talisman. 13 žen uvedlo, že před zkouškou vypijí kávu, která je uklidní. Stejný rituál má i 5 oslovených mužů. 6 studentek uvedlo, že jim někdo posílá pozitivní energii před zkouškou. Žádný oslovený muž neměl podobnou zkušenost. Naopak rituál ranního vstávání pravou nohou před zkouškou provádí 16 mužů z 19. U žen je to podstatně méně. Jen 11 žen uvedlo, že ráno vstávají pravou nohou. 5 oslovených studentek se učí přes noc před zkouškou. V noci je totiž nikdo neruší a mají na učení klid. Podobný rituál mají i 3 studenti. Přesně 21 studentek si dává pod polštář nebo k blízkosti postele poznámky ke zkoušce, na kterých pak spí. Některé uvedly, že věří, že se jim informace dostanou lépe do hlavy. Stejnou činnost provádí 5 z dotázaných mužů. 12 dívek uvedlo, že si před zkouškou opakují věty typu: „*To zvládnou, jsem dobrá, vylosuji si jedničku*“. Tyto mantry je mají uklidnit a přivolat k nim štěstí, popřípadě otázku, kterou si chtějí vylosovat. Stejně tak tomu je u 12 oslovených studentů. 4 dívky uvedly, že se před zkouškou modlí k Bohu. Některé dokonce napsaly, že jsou ateistky, ale přesto ho prosí o pomoc. Podobnou zkušenost nemá žádný ze studentů. 2 studenti dále napsali, že si před zkouškou pouští svou oblíbenou motivační píseň, která je uklidní. Dívky tento rituál neuvedly. Dalším z rituálů, který má přinést odreagování je sport, tomu se však věnují před zkouškou jen dotazovaní muži. 9 z nich vypovědělo, že se věnuje těsně před zkouškou nějaké sportovní činnosti. 8 dívek dále uvedlo, že před zkouškou vykouří cigaretu na uklidnění. Podobný zvyk neuvedl žádný z mužů. Ti naopak uváděli, že po zkoušce, ať už dopadne jakkoliv, jdou na pivo. Celkem se jich takto vyjádřilo 5. Jedna studentka a jeden student napsali, že se před zkouškou neholí, stejně jako hokejisti, aby si naklonili štěstí.

Otázka č. 5: Myslíte si, že užívání zapůjčené věci může přinést štěstí/smůlu? (Například půjčení cizího talismanu pro štěstí během zkoušky)

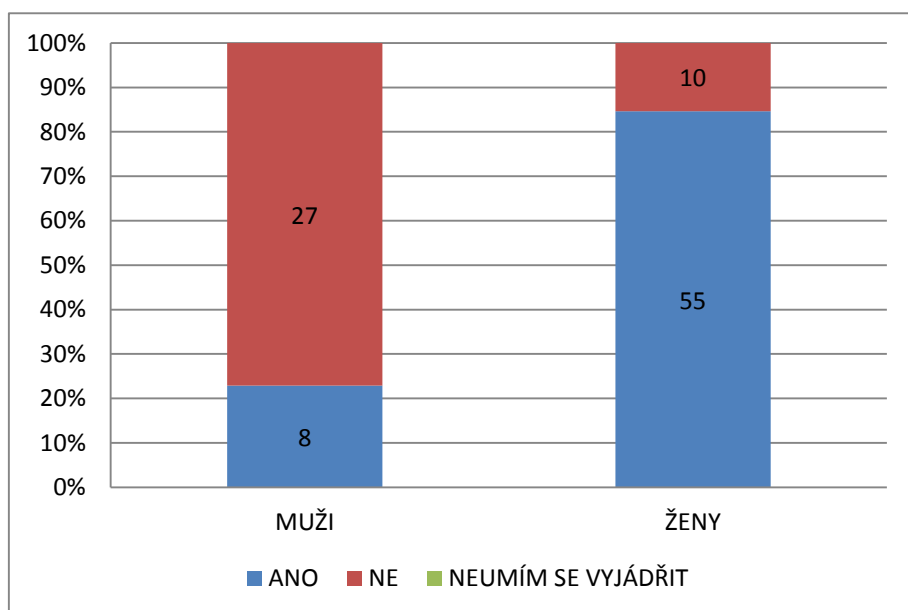
Na tuto otázku odpovědělo ze všech dotázaných žen 80% ano, mužů bylo pouze 28%.

Graf č. 4: Myslíte si, že užívání zapůjčené věci může přinést štěstí/smůlu? (Například půjčení cizího talismanu pro štěstí během zkoušky)

Otázka č. 6: Máte doma nějaký předmět (medailon, šperk) po někom, na kom Vám záleží?

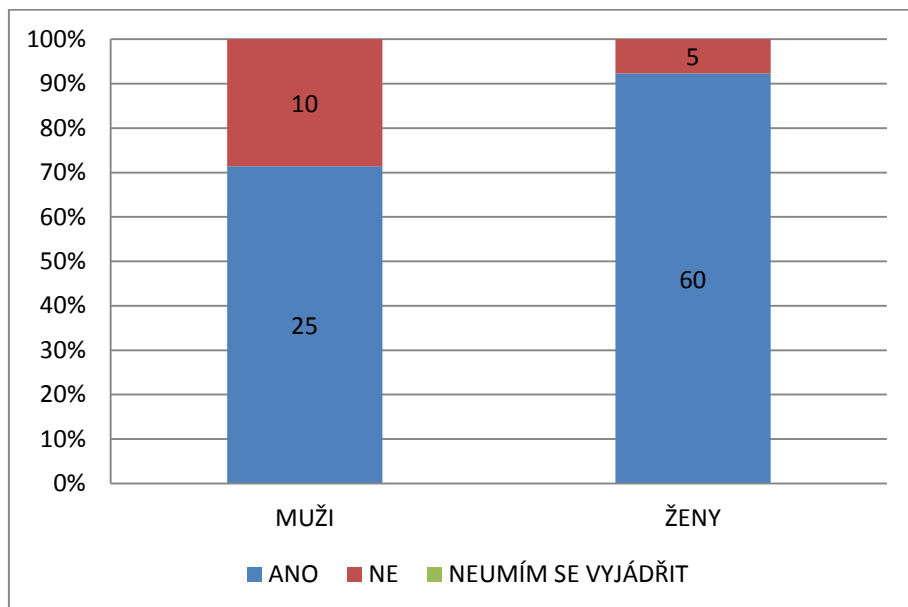
Téměř 84% žen odpovědělo ano, muži se přiblížili jen 23%.

Graf č. 5: Máte doma nějaký předmět (medailon, šperk) po někom, na kom Vám záleží?

Otázka č. 7: Pokud vybíráte pro někoho dárek, snažíte se vymyslet něco originální, čím darovanému dokážete, že jste nad výběrem přemýšleli a že mu tak dáváte něco ze sebe?

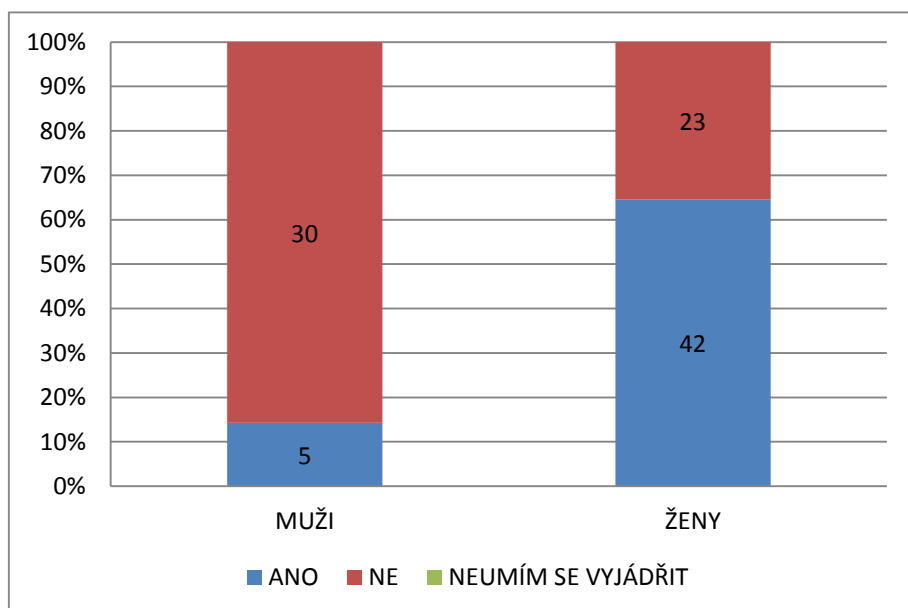
Přes 92 % žen se vyjádřilo kladně, stejně tomu tak je u 71 % mužů.

Graf č. 6: Pokud vybíráte pro někoho dárek, snažíte se vymyslet něco originální, čím darovanému dokážete, že jste nad výběrem přemýšleli a že mu tak dáváte něco ze sebe?

Otázka č. 8: Nosíte v peněženke fotku někoho blízkého? Pokud ano, proč?

Téměř 65% studentek odpovědělo ano. Fotku blízkého člověka nosí v peněženke necelých 15% studentů. Důvody, proč tomu tak je, předkládám opět v tabulce.

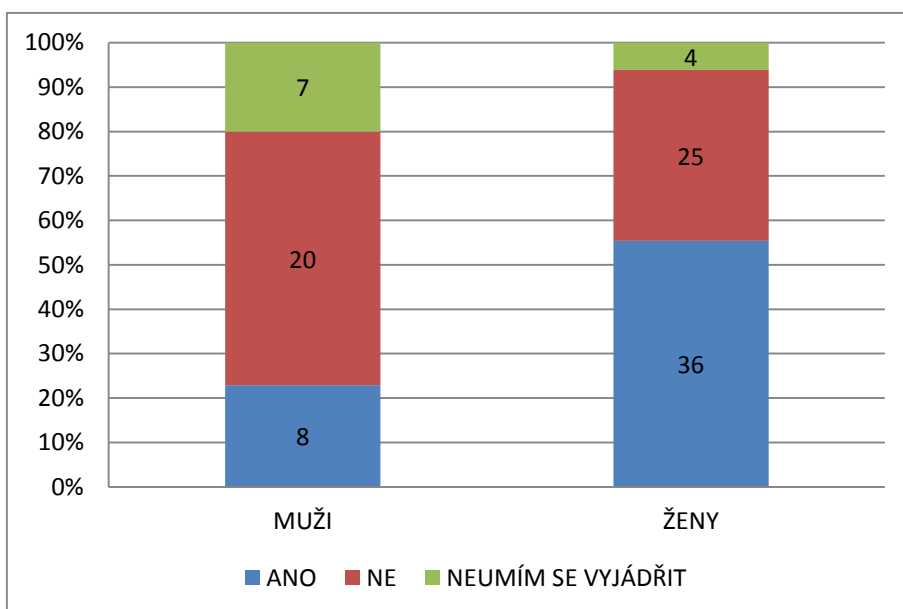

Graf č. 7: Nosíte v peněženke fotku někoho blízkého? Pokud ano, proč?

ŽENY		MUŽI	
Dotyčná osoba je díky fotce stále se mnou	74%	Dotyčná osoba je díky fotce stále se mnou	40%
Dotyčnou osobu mám rád	15%	Dotyčnou osobu mám rád	20%
Abych ostatním ukazovala mé blízké	7%	Abych ostatním ukazoval mé blízké	20%
Důvod není	4%	Důvod není	0%
Dal mi ji tam přítel	0%	Dala mi ji tam přítelkyně	20%

Otázka č. 9. Pokud by Vás někdo požádal, abyste zničil/a, počmáral/a, zneuctil/a fotku někoho blízkého, měl/a byste strach, že by se něco mohlo stát i oné skutečné osobě?

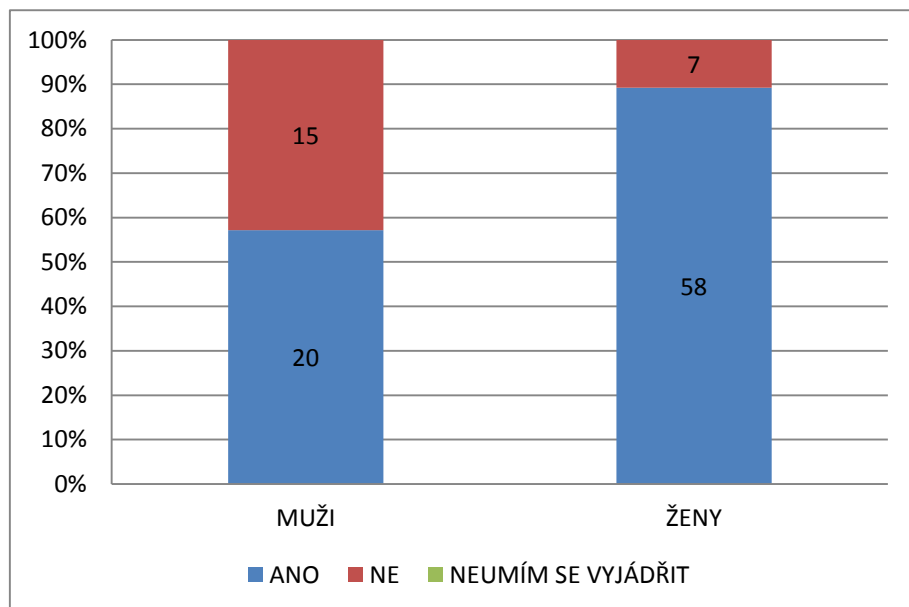
V této otázce poprvé respondenti využili možnost „neumím se vyjádřit.“ Celkově jich takto odpovědělo 16%. Více než 55% žen by mělo strach. Podobně je tomu u 22% mužů.

Graf č. 8: Pokud by Vás někdo požádal, abyste zničil/a, počmáral/a, zneuctil/a fotku někoho blízkého, měl/a byste strach, že by se něco mohlo stát i oné skutečné osobě?

Otázka č. 10: Považujete některá čísla za „šťastnější“ než jiná?

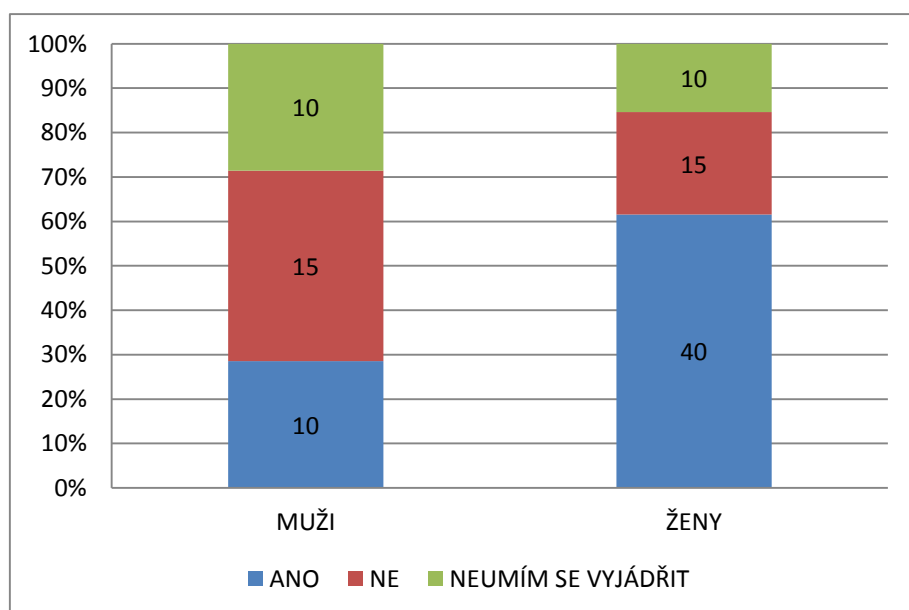
Více než 89% žen považuje některá čísla šťastnější než jiná. Více jak 57% mužů má stejný názor.

Graf č. 9: Považujete některá čísla za „šťastnější“ než jiná?

Otázka č. 11: Věříte pověrám?

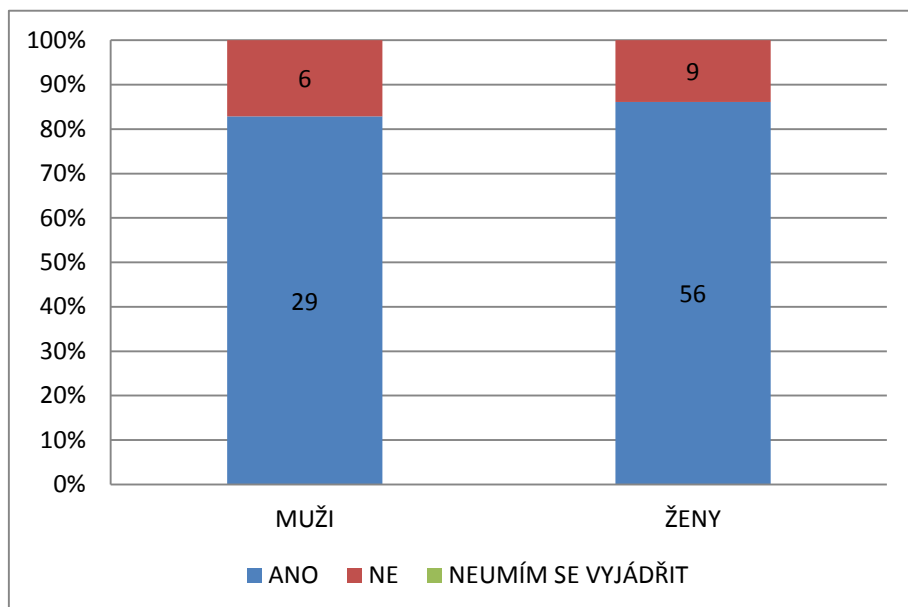
Na otázku, zda studenti věří pověrám, nedokázalo odpovědět 20% respondentů. Přesto u žen převládá odpověď ano, je tomu tak u více než 61% žen. Naopak je tomu u mužů, ti častěji uváděli, že pověrám nevěří. Celkem se jich takto vyjádřilo 40%.

Graf č. 10: Věříte pověrám?

Otázka č. 12: Hledal/a jste někdy čtyřlístek za účelem naklonit si štěstí?

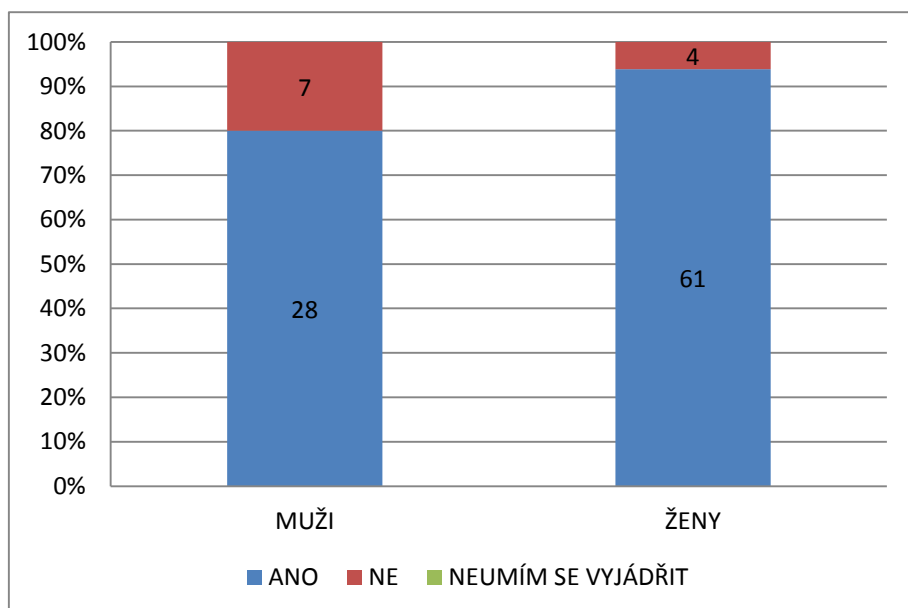
86% žen uvedlo, že někdy hledaly čtyřlístek, který by jim přinesl štěstí. Téměř 84 % mužů přiznává totéž.

Graf č. 11: Hledal/a jste někdy čtyřlístek za účelem naklonit si štěstí?

Otázka č. 13: Čtete si někdy horoskopy?

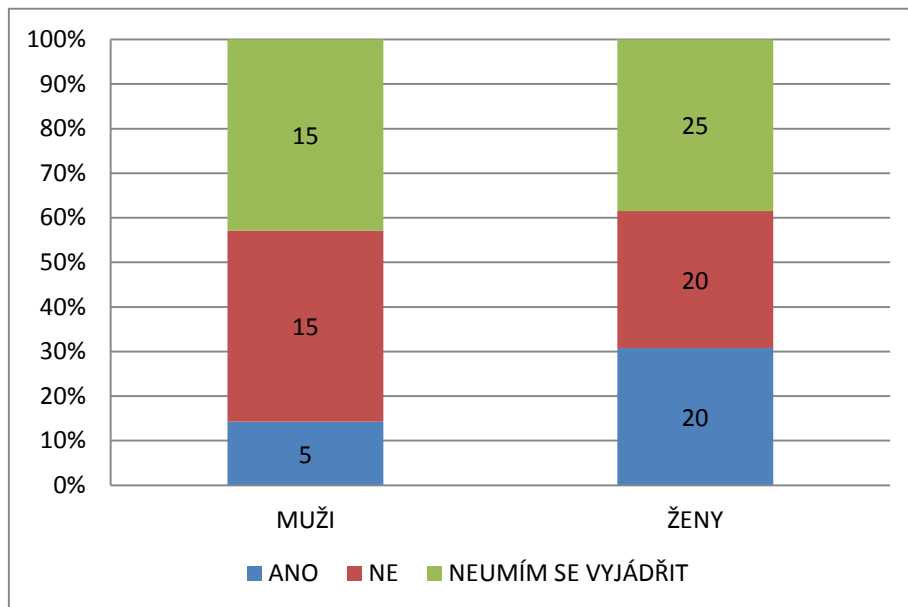
Přes 93% žen a 80% mužů odpovědělo, že si někdy čtou horoskopy. Jak ovšem ukázala další otázka, neznamená to, že by horoskopům ještě věřili.

Graf č. 12: Čtete si někdy horoskopy?

Otázka č. 14: Věříte horoskopům?

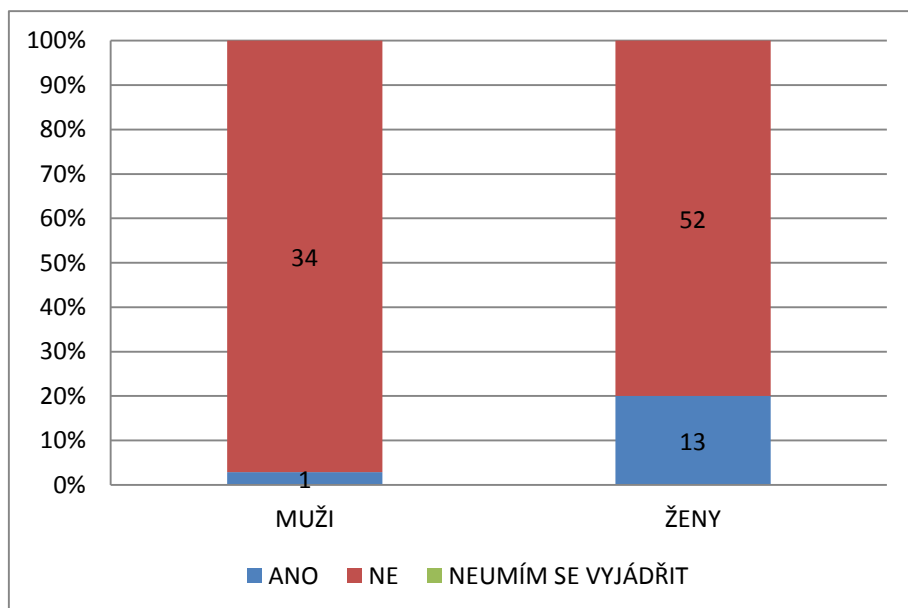
K této otázce se neumělo vyjádřit 40 % dotázaných respondentů. 30% žen čte horoskopy a věří jim. U mužů je tomu tak jen u 14%.

Graf č. 13: Věříte horoskopům?

Otázka č. 15: Nechal/a jste si někdy vyložit karty?

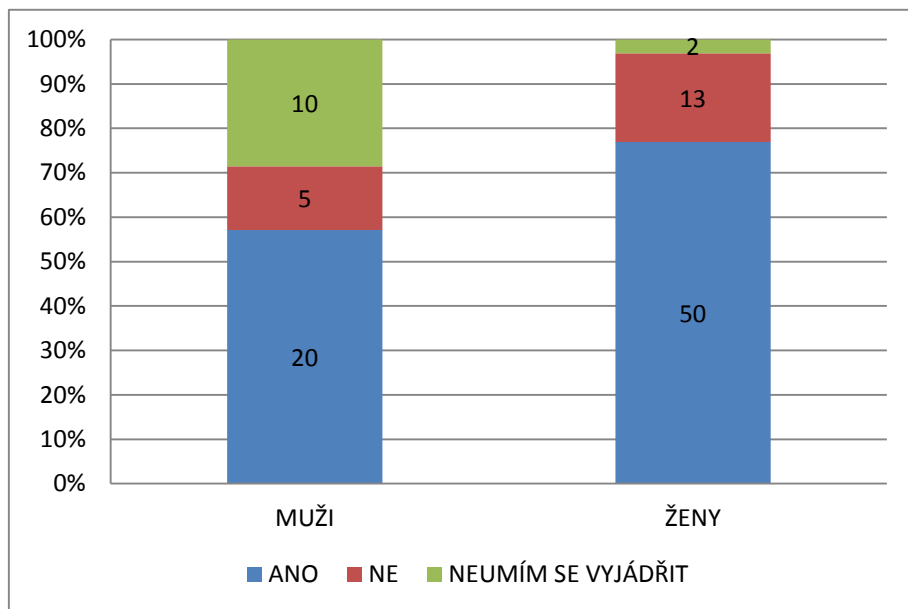
Karty si nechalo vyložit 13 žen a jeden muž.

Graf č. 14: Nechal/a jste si někdy vyložit karty?

Otázka č. 16: Kdyby se tady teď objevila kartářka a nabídla Vám, že Vám zadarmo vyloží karty, souhlasil/a byste?

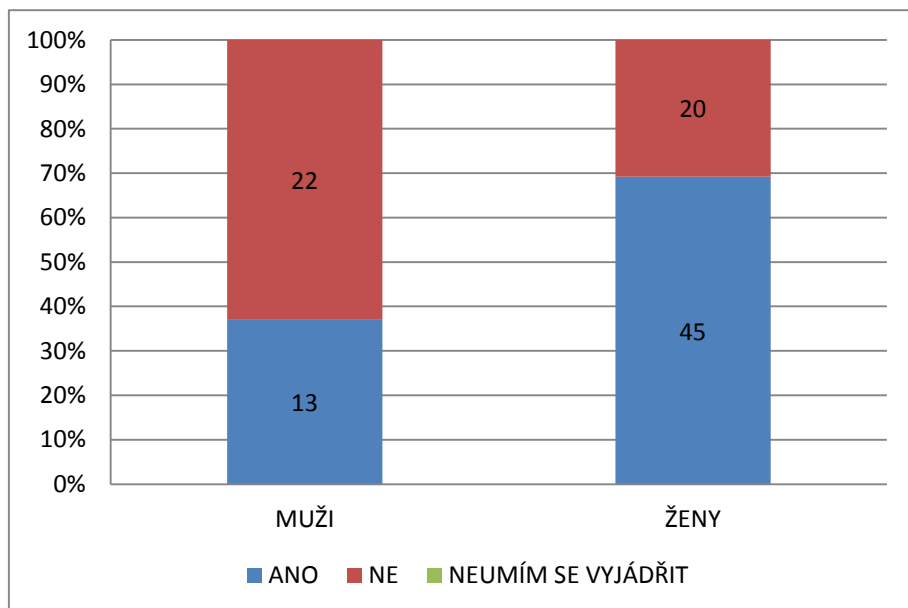
Karty si nechalo vyložit jen 14 respondentů. Kdybych však nabídla výklad karet od kartářky, 76% žen by souhlasilo, stejně jako 57% mužů.

Graf č. 15: Kdyby se tady teď objevila kartářka a nabídla Vám, že Vám zadarmo vyloží karty, souhlasil/a byste?

Otázka č. 17. Měl/a jste nebo máte nějaký talisman? Pokud ano, kdy ho nosíte?

Na tuto otázku odpovědělo ano 45 žen a 13 mužů.

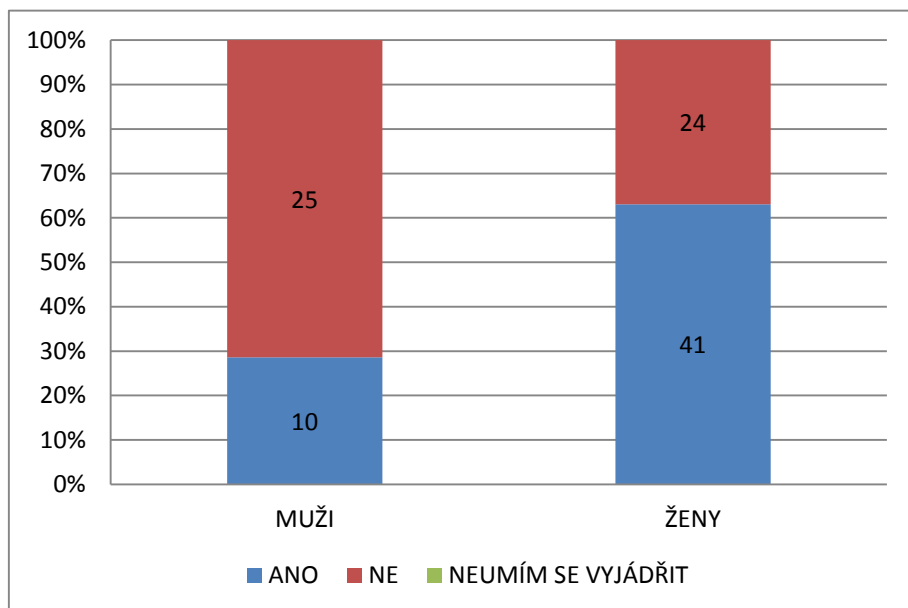

Graf č. 16: Měl/a jste nebo máte nějaký talisman? Pokud ano, kdy ho nosíte?

93% z dotázaných uvedlo, že talisman nosí při důležité události, často zátěžové. Např. během zkuškového období, v den konání státních závěrečných zkoušek, při pohovoru do práce apod. 5% z dotázaných ho nosí neustále u sebe, např. v peněžence. 2% respondentů uvedly, že ho nosí u sebe, když je jim smutno.

Otázka č. 18: Bojíte se někdy, abyste něco nezakřikl/a?

Odpovědi na tuto otázku ukázaly, že ženy mají větší strach ze zakřiknutí. 64% dotázaných žen by mělo strach. Muži zakřiknutí oproti ženám tolik neřeší, strach by jich mělo pouze 28%

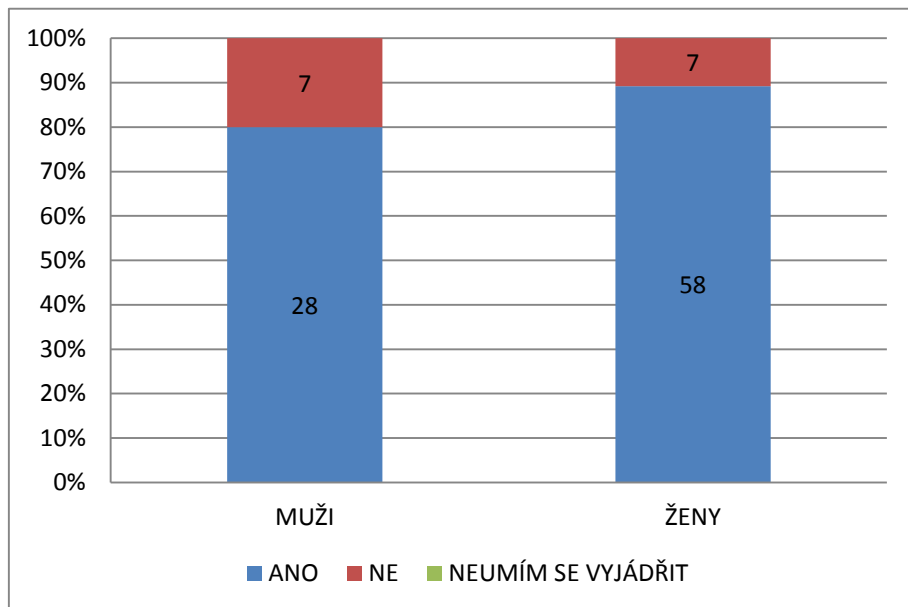
Graf č. 17: Bojíte se někdy, abyste něco nezakřikl/a?

Otázka č. 19. Jak si myslíte, že takové zakřiknutí může fungovat?

V této otevřené otázce se 72% respondentů shodlo na tom, že zakřiknutí funguje tak, že se stane opak toho, co si přejeme. 20% respondentů odpovědělo, že se nemusí splnit to, co si přejeme. 2% se neuměla vyjádřit.

Otázka č. 20. Když chcete, aby se něco splnilo, ale bojíte se, že by tomu tak nemuselo být, „zaklepete to“?

89% žen odpovědělo kladně, stejně tak tomu je u 80% mužů.

Graf č. 18 Když chcete, aby se něco splnilo, ale bojíte se, že by tomu tak nemuselo být, „zaklepete to“?

8.3. Obecné závěry získané ze zpracovaných dotazníků

Ze získaných údajů, které jsem sesbírala pomocí dotazníků, nyní předložím obecné závěry. Tyto závěry se budu snažit porovnat s mou teoretickou částí a s načtenými odbornými publikacemi.

Otázka č. 1: Jak byste definoval/a pojem rituál?

První otázka, která byla respondentům položena, se zaměřila na to, zda oslovení studenti umí rituál správně definovat. Podíváme-li se na tabulku je patrné, že více jak 90% všech respondentů bylo schopno správně definovat rituál jako pravidelně se opakující činnost. Při vytváření definice rituálu se ženy více rozepisovaly a uvedly mnohem větší množství znaků a funkcí než oslovení muži.

V teoretické práci jsem uvedla několik významných funkcí rituálu, které ve stručnosti připomenu. Rituály pomáhají lidem orientovat se ve světě, a tak vytvářejí v člověku pocit bezpečí a jistoty. Podíváme-li se do tabulky s vyhodnocenými údaji k otázce č. 1, zjistíme, že 58% oslovených studentek pocit bezpečí a jistoty zahrnula do definice rituálu. Dalším znakem rituálu je jeho duchovní náboj a hluboký emocionální zážitek, který zúčastněné vytrhává z každodennosti. Rituály vnášejí do našeho života rytmus, potvrzují identitu dané společnosti, přerušují všednost. I tyto znaky najdeme u definice rituálu, kterou vytvořily oslovené studentky. Pro 81% dívek je rituál spojen s určitým významným dnem. 10% dívek v definici rituálu uvedlo, že se jedná o činnost, která vytrhuje jedince z reality. Silný emocionální náboj uvedlo do definice rituálu 10% oslovených studentek. Z teoretické části dále vyplynulo, že mezi rituálem a magickým myšlením je úzká souvislost. I tu zahrnuly dívky do definice rituálu, 58% z nich uvedlo, že rituály mají zajišťovat štěstí a úspěch. Pro 20% oslovených žen představují rituály činnosti, která nám má dopomoci k úspěchu. V teoretické části jsem dále uvedla, že rituály pomáhají zajišťovat správné vztahy s neviditelným světem, ať už světem duchů, předků, božstev či jiných nadpřirozených sil apod. Pro 3% oslovených studentek je rituál propojen s náboženstvím a magií. Jedna z oslovených studentek charakterizovala rituál jako cyklickou činnost, která se vztahuje k pochodům v přírodě.

Téměř všechny zmíněné funkce rituálu, které jsem vyložila v teoretické části, dívky uvedly. V definici se neobjevila jen jediná, a to, že velmi důležitou funkcí rituálu je předávání tradic. Rituál usnadňuje předávání důležitých hodnot dané kultury z jedné generace na druhou. Tuto odpověď však nikdo nezaznamenal.

Oslovení muži se při definování rituálu moc nerozepisovali. Většina z nich chápe rituál jako opakující se činnost. Tato definice se objevovala nejčastěji. Přesto byli studenti, kteří tuto definici ještě více rozepsali a doplnili. Nejčastějším doplněním opakované činnosti bylo dodání odvahy. Rituály studentům dodávají odvahu především před sportovním výkonem. Dále mají zajistit štěstí, něčemu dopomoci, a tak přinést klid a jistotu. Většina oslovených studentů dodávala právě sport jako situaci, kdy se nejčastěji setkávají s rituály. Jiné znaky a funkce rituálu už studenti nenapsali.

Z vyhodnocených odpovědí, usuzuji, že ženy jsou k rituálům, jejich funkcím a znakům obecněji vnímavější než muži. Na rozdíl od mužů uváděly daleko více funkcí a podrobně se je snažily definovat. Z toho, jak se ženy více rozepisovaly k této otázce, můžeme usuzovat, že přistupovaly k dotazníku svědomitěji než někteří muži.

Otázka č. 2: Jsou pro Vás Vánoce, Velikonoce, narozeniny rituálem?

Další otázkou, na kterou studenti odpovídali, bylo, zda považují Vánoce, Velikonoce, narozeniny za rituál. Během těchto oslav jsou předávány důležité hodnoty a pravidla dané kultury z jedné generace na druhou. Tyto svátky přinášejí do našeho života pravidelný rytmus. Jsou to nevšední dny, které nás vytrhují z každodenní reality. Důležitou roli během těchto svátků hraje jejich sjednocující funkce. Rodina i širší společenství má k sobě během těchto svátečních dnů blíže.

Výsledky ukazují, že ženy pokládají výše uvedené oslavy za rituály častěji než muži. Muži tyto svátky za rituály téměř nepokládají. Tento rozdíl opět naznačuje, že ženy si výjimečnost rituálů a jejich funkce uvědomují více než muži.

Otázka č. 3: Jsou pro Vás rodinné obědy nebo večere rituálem?

Společné obědy a večere můžeme zařadit ke každodenním rituálům. Pro většinu dotázaných na rozdíl od Vánoc, Velikonoc a narozenin tyto činnosti rituál nepředstavují. Přitom, jak vyplynulo z teoretické části, pro úspěšné fungování rodiny je důležité, aby rodina měla nějaké společné aktivity, při kterých se všichni sejdou a popovídají si. Den má tak díky nim nějaký řád.

Otázka č. 4: Máte nějaký osobní rituál, který Vám pomáhá dosáhnout úspěchu během zkouškového období? Pokud ano jaký.

Z celkového vyhodnocení grafu č. 4 můžeme říci, že dvě třetiny studentek mají nějaký osobní rituál, který jim pomáhá dosáhnout úspěchu během zkouškového období. Totéž platí pro více než polovinu dotázaných studentů. V této otázce můžeme vysledovat prvky magického myšlení. Magické myšlení spočívá v přesvědčení, že existují síly nadřazené člověku, které řídí chod přírody a života lidí.¹³⁵ Pomocí rituálů si můžeme tyto síly naklonit a dosáhnout skrz ně určitého konkrétního cíle. Většina dotázaných věří, že si pomocí rituálu zajistí úspěch během zkouškového období. Studentky spoléhají nejčastěji na talismany, které mají od nějaké blízké osoby. Tyto předměty mají zvláště silný magický účinek. Studenti se často snaží přivolat si úspěch za pomoci různých manter typu: „*To zvládnou, udělám to, vylosuju si otázku, kterou chci.*“

Otázka č. 5: Myslíte si, že užívání zapůjčené věci může přinést štěstí/smůlu? (Například půjčení cizího talismanu pro štěstí během zkoušky)

Více než 80% dotázaných že se domnívá, že zapůjčení určité věci, může přinést štěstí či smůlu. Zde vidíme opět prvky kontaktní magie, která je založena na vztahu mezi osobou a věcí, s níž byla osoba v kontaktu. Je pravděpodobné, že předmět zapůjčený od blízké osoby vyvolává pocit bezpečí a jistoty. Díky onomu předmětu je daná osoba stále s námi a my se cítíme klidnější. Muži tento vztah mezi danou osobou a zapůjčeným předmětem příliš nevnímají. Opět se prokázalo, že jsou ženy k magickému myšlení citlivější než muži.

Otázka č. 6: Máte doma nějaký předmět (medailon, šperk) po někom, na kom Vám záleží?

Totéž se potvrdilo i v další otázce. Většina oslovených studentek má doma nějaký předmět po někom, na kom jim moc záleží. Těmto předmětům lze přisuzovat velmi silný magický účinek. Studenti je nenosí u sebe pravidelně, spíše si je vezmou má-li nastat nějaká náporová situace jako je zkouška, přijímací pohovor apod. Jak už bylo napsáno výše, tyto věci jim dodávají sílu a jistotu. Daná osoba je stále s nimi, proto se cítí více v bezpečí. Muži předměty podobného rázu spíše nenosí.

¹³⁵ HRABÁKOVÁ, L. *Vybrané kapitoly z kulturní antropologie*. Liberec: Technická univerzita, 2002. ISBN 80-708-3617-2. s. 21.

Otázka č. 7: Pokud vybíráte pro někoho dárek, snažíte se vymyslet něco originální, čím darovanému dokážete, že jste nad výběrem přemýšleli a že mu tak dáváte něco ze sebe?

Tato otázka byla do dotazníku vložena se záměrem prokázat víru v kontaktní magii. Právě kontaktní magie pravděpodobně stála u kořenů významného kulturního jevu, jakým je instituce daru a aktu obdarování.¹³⁶ Uznávaný sociolog a antropolog Marcel Mauss ve své eseji tvrdí: „Přijatý, vyměněný dar, zavazuje tím, že přijatá věc není pouhým nezúčastněným objektem. Třebaže už nepatří dárci, nadále si z něho něco uchovává. Jejím prostřednictvím je obdarovaný napojen na dárce.“¹³⁷ Obdarováváme-li někoho, dáváme tak vždy něco ze sebe, dar se od dárce úplně neoddělí a vytváří tak přinejmenším závazek jej přiměřeně oplatit. Na principech kontaktní magie má dar zajistit propojení s obdarovávanou osobou. Šetření ukázalo, že většině z dotázaných respondentů záleží na výběru dárku pro druhého. Snaží se vymyslet něco originálního, něco milého, čím dotyčnému dokážou, že si s výběrem dávali práci.

Otázka č. 8: Nosíte v peněžence fotku někoho blízkého? Pokud ano, proč?

Více než polovina studentek nosí fotku někoho blízkého stále u sebe. U mužů je to jen menšina. Většina oslovených respondentů uvedla, že díky fotce je dotyčná osoba, kterou mají rádi, stále s nimi. Mnoho lidí nosí fotografie svých blízkých osob při sobě. Tyto fotky pak nabývají silnějšího emocionálního významu v době odloučení či v krajních životních situacích. Lze namítnout, že taková podoběnka je pouze připomenutím a symbolem drahé osoby. Stěží bychom ovšem našli někoho, kdo by vyobrazení milované osoby dobrovolně znehodnotil a zohavil.¹³⁸ Tato hypotéza se potvrzuje v následující otázce.

¹³⁶ ČERNÁ, V. *Magie a magické myšlení v životě člověka: Antropologická analýza magického myšlení u moderní společnosti*. Liberec, 2014. Bakalářská práce. Technická Univerzita v Liberci. Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická. s. 44.

¹³⁷ MAUSS, M. *Esej o daru, podobně a důvodech směny v archaických společnostech*. Praha: SLON 1999. s. 22-23.

¹³⁸ HRABÁKOVÁ, L. *Vybrané kapitoly z kulturní antropologie*. Liberec: Technická univerzita, 2002. ISBN 80-708-3617-2. s. 23.

Otázka č. 9: Pokud by Vás někdo požádal, abyste zničil/a, počmáral/a, zneuctil/a fotku někoho blízkého, měl/a byste strach, že by se něco mohlo stát i oné skutečné osobě?

Otázka je postavena na principech napodobivé magie. Napodobivá magie vychází z hypotézy, že jevy a objekty, které jsou si navzájem podobné, na sebe navzájem působí podle zásady, že podobné vytváří podobné.¹³⁹ Jak již bylo napsáno v předchozí otázce, předpokládala jsem, že by většina lidí měla strach nějakým způsobem zneuctit fotku blízkého člověka. To se také potvrdilo. Více než polovina žen by pocítovala strach, že se stane něco špatného i dotyčné osobě, která je na fotce vyobrazena. Podobně je tomu u 22% mužů. Naopak, pocítuje-li člověk k jisté osobě zášť, přinese mu jisté uspokojení, jestliže může její vyobrazení zesměšnit, zohavit nebo zničit.¹⁴⁰

Otázka č. 10: Považujete některá čísla za „šťastnější“ než jiná?

V následující otázce se zaměřuji opět na projevy magického myšlení. Výsledky ukázaly, že většina dotázaných považuje některá čísla za šťastnější, než jsou jiná. To se může projevat například při sázení sportky, kdy si často vybíráme naše „šťastná čísla“.

Otázka č. 11: Věříte pověrám?

S magickým myšlením úzce souvisí pověra, jelikož se váže na nadpřirozené síly a je zachovávána a šířena tradicí. Pověra je takové přesvědčení, které bez respektování přírodních zákonů, ale na podkladě víry v neexistující bytosti, věří v možnosti vzniku nebo zániku některých jevů a podle toho uvádí v chod určitá jednání.¹⁴¹ Převážná většina pověr má co dočinění se získáním a udržením štěstí. Na otázku, zda studenti věří pověrám, nedokázalo odpovědět 20% respondentů. U žen potom převládá odpověď ano, naopak je tomu u mužů.

¹³⁹ FRAZER, J. G. *Zlatá ratolest: Magie, mýty, náboženství*. 2. vyd. Praha: Mladá fronta, 1994, ISBN 80-204-0488-0. s. 23.

¹⁴⁰ HRABÁKOVÁ, L. *Vybrané kapitoly z kulturní antropologie*. Liberec: Technická univerzita, 2002. ISBN 80-708-3617-2. s. 23.

¹⁴¹ VONDRÁČEK, V. a HOLUB, F. *Fantastické a magické z hlediska psychiatrie*. Bratislava: Columbus, 1993. ISBN 80-713-6030-9. s. 89.

Otázka č. 12: Hledal/a jste někdy čtyřlístek za účelem naklonit si štěstí?

Tato otázka měla opět podložit přítomnost magického myšlení u vybraných studentů. Hledání čtyřlístku je typickým příkladem pozitivní magie. Pozitivní magie je návodem k určitému jednání s cílem vyvolat žádoucí výsledek. Hledá-li člověk čtyřlístek, pravděpodobně se snaží naklonit si štěstí. Většina dotazovaných přiznala, že někdy čtyřlístek za tímto účelem hledala.

Otázka č. 13: Čtete si někdy horoskopy?

Šetření prokázalo, že většina dotázaných si někdy čte horoskopy. To ovšem ještě nutně nemusí znamenat, že by horoskopům věřila, jak se ukázalo v následující otázce.

Otázka č. 14: Věříte horoskopům?

V této otázce se neumělo vyjádřit 40 % dotázaných respondentů. To je největší číslo ze všech otázek. Tuto otázku jsem tedy zařadila do rozhovorů, ve kterých se snažím zjišťovat, proč tomu tak je. Zbytek spíše horoskopům nevěří. I na tyto důvody jsem se ptala při rozhovorech.

Otázka č. 15: Nechal/a jste si někdy vyložit karty?

Otázka se v dotazníku objevila z podobného důvodu jako již zmiňované horoskopy. Domnívala jsem se, že zkušenost s vyložením karet bude mít minimum studentů. Přesto mě výsledky překvapily. Karty si nechalo vyložit celkem 14 dotazovaných.

Otázka č. 16: Kdyby se tady teď objevila kartářka a nabídla Vám, že Vám zadarmo vyloží karty, souhlasil/a byste?

Tato otázka souvisí s otázkou předchozí. Většina dotázaných by si karty vyložit nechala, kdybych jim nabídla tuto možnost. V této situaci by tomu však bylo pravděpodobně ze zvědavosti a málokdo by výkladu přikládal větší význam. Této otázce se věnuji podrobněji v rozhovorech, kdy zkoumám do větší hloubky, proč by si karty vyložit nechali a zda by výkladu důvěřovali.

Otázka č. 17. Měl/a jste nebo máte nějaký talisman? Pokud ano, kdy ho nosíte?

S potřebou alespoň domněle si zajistit štěstí při různých činnostech souvisí také velká obliba talismanů pro štěstí, které mají nositele ochránit před následky nešťastné náhody.¹⁴² Více než polovina všech dotázaných odpověděla, že talisman vlastní nebo vlastnila. V tomto rituálu můžeme spatřovat pozůstatky pozitivní magie, jejímž cílem je naklonit si štěstí.

Otázka č. 18: Bojíte se někdy, abyste něco nezakřikl/a?

V této otázce se opět potvrdila má hypotéza, že jsou ženy mnohem pověřivější než muži. Strach ze zakřiknutí má více jak polovina dotazovaných studentek. Muži zakřiknutí oproti ženám tolik neřeší, strach by jich mělo pouze 28%.

Otázka č. 19. Jak si myslíte, že takové zakřiknutí může fungovat?

Obecně můžeme konstatovat, že zakřiknutí funguje tak, že se stane opak toho, co si přejeme.

Otázka č. 20. Když chcete, aby se něco splnilo, ale bojíte se, že by tomu tak nemuselo být „zaklepete to“?

Z této poslední otázky vyplývá, že převážná většina dotázaných zaklepe, když chce, aby se něco splnilo, ale bojí se, že by tomu tak být nemuselo. Touto problematikou se zabýval Yan Zhang z Národní Singapurské univerzity a Jane L. Risen a Christine Hosey z Chicagské univerzity. Tito autoři si položili otázku, proč jsme tolik pověřiví a věříme, že lze dobrý výsledek zakřiknout. Jejich šetření prokázalo, že pověřivé rituály jsou kulturní univerzálií. Pokud lidé kdekoliv na světě pokoušejí osud a mluví o něčem, co by se mohlo pokazit, provedou k tomu nějaký zažitý „rituální obřad“: odplivnutí, zaklepání apod. Pokoušení osudu vyvolává v lidech určité obavy, z tohoto důvodu někteří pro jistotu vykonávají určité rituály. I když zaklepání na dřevo pochopitelně nedokáže změnit objektivní pravděpodobnost obávané události, nemusí jít přesto o iracionální či hloupé jednání. Spíše se jedná o efektivní psycho-hygienický návyk, po němž pocítujeme nižší obavy a strach z možného neštěstí.¹⁴³

¹⁴² HRABÁKOVÁ, L. *Vybrané kapitoly z kulturní antropologie*. Liberec: Technická univerzita, 2002. ISBN 80-708-3617-2. s. 14.

¹⁴³ ZHANG, Yan, Jane RISEN a Christine HOSEY. *Reversing one's fortune by pushing away bad luck*. Journal of Experimental Psychology: General [online]. 2014, 143(3), 1171-1184 [cit. 2017-04-02]. DOI: 10.1037/a0034023. Dostupné z: http://faculty.chicagobooth.edu/jane.risen/research/knock_JEPG_2013.pdf

Podobně je tomu i u pověr. Větší míru pověřivosti a víry v účinnost magických praktik můžeme zaznamenat zejména u profesí, u nichž je výsledek aktivity závislý spíše na náhodě a vnějších okolnostech než na úsilí samotného jednotlivce.¹⁴⁴

¹⁴⁴ HRABÁKOVÁ, L. *Vybrané kapitoly z kulturní antropologie*. Liberec: Technická univerzita, 2002. ISBN 80-708-3617-2. s. 14.

8.4. Rozhovor

Jako druhou metodu zkoumání jsem zvolila rozhovor, jelikož mým primárním záměrem bylo získání takových typů dat, jako jsou informace o názorech, postojích, záměrech apod. „Rozhovor je výzkumná metoda založená na komunikaci a interakci mezi respondentem a výzkumníkem, tj. na přímém dotazování a zjišťování faktů, postojů a motivů zkoumaného jedince.“¹⁴⁵

Rozhovor představuje zprostředkovaný a vysoce interaktivní proces získávání dat. Interaktivnost znamená, že zatímco během pozorování by byl pozorovatel většinou jakoby mimo situaci, rozhovor je střetnutím tváří v tvář. Tím, že výzkumník aktivně vstupuje do situace, chtě nechtě ovlivňuje i množství a charakter informací, které mu sdělí respondent. Informace, které výzkumník pomocí rozhovoru získá, jsou vždy zprostředkované. Respondent na základě etických, společenských i jiných důvodů nepoví vždy to, co si ve skutečnosti myslí. Během rozhovoru často vzniká komunikační problém, jehož zdrojem může být jazyková obratnost, struktura i povaha jazyka. Ján Ferjenčík ve své knize Úvod do metodologie psychologického výzkumu vysvětluje, že to, co si myslíme nebo cítíme, není vždy možné adekvátně vyjádřit pomocí řeči.¹⁴⁶

Metoda rozhovoru se používá často v souvislosti s dalšími metodami, jako je například dotazník. Na základě této metody jsem chtěla ověřit závěry, které vyplynuly z dotazníku. Při sběru dat pro dotazníkové šetření jsem postrádala především přímou sociální interakci. Proto jsem zvolila jako druhou metodu rozhovor, který mi pomůže hlouběji proniknout do motivů, postojů i odpovědí, které respondenti uvedli v dotazníku. Metoda rozhovoru je pružná, dá se přizpůsobovat zvláštnostem různých situací, slouží k hlubšímu objasnění kontextu a důvodu odpovědí.¹⁴⁷ Při rozhovoru jde zároveň zachytit nejen sdělovaná fakta, ale i některé vnější reakce dotazovaného, na které jsem se snažila zaměřit.

Pro svůj výzkum jsem použila polostrukturovaný rozhovor, který nabízí alternativy otázek a odpovědí s následným vysvětlením a objasněním respondentem. Na předem připravené

¹⁴⁵ ČÁBALOVÁ, D. *Pedagogika*. Praha: Grada, 2011. ISBN 80-247-2993-8. s. 104.

¹⁴⁶ FERJENČÍK, J. *Úvod do metodologie psychologického výzkumu: jak zkoumat lidskou duši*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-367-6. s. 171–172

¹⁴⁷ SKALKOVÁ, J. *Úvod do metodologie a metod pedagogického výzkumu*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1983. s. 92

otázky je možné navazovat, doplňovat je. Vycítím-li, že by mohlo být pro respondenty nepříjemné odpovídat na nějaké otázky, mohu některé vynechat, pozměnit apod.

Během rozhovoru jsem vždy pracovala jen s jednou osobou. Bylo by jednodušší provést skupinový rozhovor, ale měla jsem strach, že by se respondenti nechali ovlivňovat názory a odpověďmi druhých. Otázky v rozhovoru se částečně shodovaly s otázkami v dotazníku. Snažila jsem se proniknout hlouběji k odpovědím, které respondenti uváděli. Oproti dotazníku jsem mohla doplňujícími otázkami žádat vysvětlení dané odpovědi, zaměřovala jsem se na důvody, proč tak respondenti odpověděli. Přidala jsem ovšem i otázky nové, abych rozšířila danou problematiku.

Do rozhovoru jsem zařadila otázky vztahující se ke zkušenostem nebo chování oslovených respondentů. Úkolem těchto otázek je zjistit to, co by vyzoroval tazatel, kdyby byl neustále přítomen s osobou a sledoval ji. Do této kategorie patří například otázka: „*Jaké tradice, rituály nyní dodržuješ ty a tvoje rodina na Vánoce?*“ Dále se v rozhovoru vyskytují otázky vztahující se k názorům osloveného. Odpovědi na tyto otázky nám objasňují, co si lidé myslí o světě, jaké jsou jejich cíle, záměry, touhy a hodnoty. Patří sem např. otázka: „*Proč myslíš, že lidé stále některé rituály dodržují?*“ Zařadila jsem i otázky vztahující se k pocitům. Jde o otázky směřující k poznání citových reakcí lidí na jejich zkušenosti a prožitky.¹⁴⁸ Do této kategorie spadá např. otázka: „*Máš doma nějaký předmět (medailon, šperk, prsten) po někom, na kom ti záleží? Pokud ano, co kdyby se s tímto předmětem něco stalo? Jak by ses cítil/a, bál/a by ses, že sto odrazí i na osobě, která ti tento předmět darovala?*“

Tak jako v dotazníku se první série otázek týkala rituálu. Cílem bylo prohloubit odpovědi, které respondenti uváděli v dotazníku. Druhá série otázek zjišťovala přítomnost magického myšlení u oslovených respondentů. Soustředila jsem se na kontaktní magii, napodobivou magii, magii pozitivní a magii negativní.

Celý rozhovor jsem zaznamenávala na diktafon, jelikož jsem chtěla zachytit doslovné znění odpovědí. Díky tomu jsem se mohla více soustředit na obsah rozhovoru. Pozornost jsem věnovala neverbálním projevům respondenta (mimika, gestikulace, aj). Použití diktafonu umožňuje rovněž lépe navodit a udržovat během rozhovoru sociální kontakty s respondentem. Díky této metodě jsem také mohla pohotově usměrňovat diskuzi a další průběh kladení otázek.

¹⁴⁸ HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0219-6. s. 172.

8.4.1. Charakteristika výzkumného vzorku

Pro svůj výzkum jsem oslovila 10 studentů Fakulty přírodovědně-humanitní a pedagogické Technické univerzity v Liberci. 7 oslovených studentů již pro mě vyplňovalo dotazník. Mým záměrem bylo objasnit důvody jejich odpovědí a proniknout hlouběji do jejich motivů, postojů i odpovědí, které uvedli v dotazníku. Nově jsem oslovila tři respondenty, kteří dotazník nevyplňovali. Aby byl vzorek respondentů vyrovnaný, rozhovoru se zúčastnilo 5 žen a 5 mužů. Respondenty jsem předem požádala o rozhovor a sdělila jim, že se bude týkat stejného tématu jako již zmíněný dotazník. Většina žen předem požádala o seznam otázek, aby si mohly promyslet a připravit své odpovědi. Později dvě ze čtyř žen přiznaly, že si otázky pouze prohlédly a nad odpověďmi předem nepřemýšlely. Oslovení studenti předem o otázky nežádali. Na jednu stranu je dobré, že se ženy chtěly na rozhovor předem připravit a braly ho vážně. Na druhou stranu tato příprava znamenala, že rozhovor ztrácí na autenticitě. I to, že se ženy chtěly předem na rozhovor připravit, ukazuje, že přistupovaly k dotazníku svědomitěji než někteří muži.

Většina rozhovorů proběhla v kavárně, jiné u mě na pokoji a dva v práci v jednacích místnostech. Snažila jsem se vždy zajistit klid a příjemné prostředí. Na začátku rozhovoru jsem respondentům vysvětlila záměr rozhovoru. Jelikož jsou všichni dotazovaní mými dobrými kamarády, nemusela jsem z počátku prolomovat případné psychické bariéry. Respondenti byli ujištěni, že v práci bude uveden pouze jejich věk a pohlaví. Požádala jsem je také o souhlas s pořízením nahrávky našeho rozhovoru.

Nejprve jsem všechny rozhovory přepsala. V psané formě si všimneme detailů, které bychom mohli snadno přehlédnout. Jedná se o částečně komentovanou transkripci. V závorkách jsou uvedeny neverbální doprovody, které jsem považovala za důležité. Rozhovory jsou ponechány v původní podobě, vynechala jsem pouze opakování slov, slova parazitní, dlouhé odmlky apod. V příloze uvádím 3 nejzajímavější rozhovory.

Jelikož neuvádím jména respondentů, ženy jsou označeny symbolem Ž₁₋₅, muži symbolem M₁₋₅. Já jako výzkumník jsem označena symbolem V.

8.5. Vyhodnocení odpovědí a výsledky výzkumu

Po skončení rozhovorů jsem získala velký počet odpovědí. Mým prvním úkolem bylo zredukovat data na základě kategorizace. Nejprve bylo důležité zorientovat se v odpovědích. Na základě důležitých společných znaků byl vytvořen kategoriální systém a provedena analýza.¹⁴⁹ Jednotlivým odpovědím jsem přiřadila číslo. Každé číslo znamenalo jeden typ odpovědi. Podle čísel jsem odpovědi získané v rozhovoru kategorizovala do vhodných skupin. V dalších etapách jsem prvotní kategorie dělila do menších celků. Tímto způsobem jsem získala jemnější obraz o zjišťované problematice.

Na základě analýzy dat budu nyní prezentovat obecné výsledky mého výzkumu. Tyto výsledky doplní citace respondentů. Citace, které uvádím u jednotlivých otázek, jsou pouze ilustrační, ne vždy tedy uvádím výpovědi všech respondentů.

Otázka č. 1: Udržovali jste doma během tvého dětství nějaké tradice, rituály, zúčastňovali jste se nějakých obřadů?

Co se týká rituálů a tradic udržovaných během dětství, nejčastější odpovědi u respondentů byly Vánoce a Velikonoce. Na tyto cyklické rituály, které se pravidelně opakují, si vzpomnělo 8 z 10 dotázaných. Z tohoto důvodu jsem se v teoretické části zaměřila právě na tyto dva svátky. Některé z odpovědí uvádím níže.

Ž₁: „Určitě jsme slavili Vánoce, Velikonoce, čarodějnice vlastně taky slavím do dnes. Z náboženských obřadů jsem jednou byla na půlnoční mši, jinak nic.“

M₃: „Tak jediné Vánoce, Velikonoce. Občas dodržuju První máj, když je s kým, tak se líbám pod třešni. Taky pálení čarodějnic.“

Ž₅: „Mým prvním rituálem byly křtiny, dále slavíme Vánoce, Velikonoce, čarodějnice, na První máj mě líbal přítel pod třešni, na narozeniny se vždy sejde celá rodina a konec roku také oslavíme spolu.“

Na Vánoce a Velikonoce si respondenti vzpomněli především z toho důvodu, že se tyto svátky pravidelně opakují a přijímá je většina společnosti. Tyto svátky umožňují lidem vymanit se

¹⁴⁹ HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0219-6. s. 170

ze všednosti, vnášejí do života rytmus, jelikož se pravidelně opakují a každým dalším opakování se posilují. Přesto, pro jednoho osloveného respondenta Vánoce a Velikonoce rituálem nejsou.

M4: „Vánoce a Velikonoce pro mě nejsou rituálem. Jako rituál chápu např. nedělní obědy, kdy je vždy rodina pospolu.“

Mezi další nejčastější odpovědi patřily narozeniny, První máj a pálení čarodějnic. Na tyto rituály si vzpomnělo 6 respondentů. U pálení čarodějnic mě zajímalo, zda respondenti berou tento rituál jako konec zimy. Většina, kromě jedné ženy, uvedla, že ne.

V: „Pálení čarodějnic bereš jako konec zimy?“

Ž1: „Ne, ne, ne, to jsem brala jako příležitost opít si buřty a dívat se na ohýnek na velkou vatru.“

M3: „Odchod zimy v tom rituálu teda nevnímám, spíš se sejdu s kámošema.“

Ž5: „Ano, беру to jako rozloučení se zimou a příležitost, kdy se setkám s kamarády.“

Zajímavé je, že dotazovaní si vzpomněli především na tyto svátky, ale jen tři dotazovaní, dokázali uvést i jiné příklady.

M2: „Každý večer jsem si připravoval věci do školy, oblečení.“

Ž3: „Z toho, co nejsou takhle ty svátky tak určitě to, že nám naši před spaním četli, potom když už nám nečetli, tak jsme si pouštěly kazeták, pohádky na kazetě, vždycky jedna pohádka na kazetě před spaním, u toho jsme se pravidelně se ségrou zhádaly, jaká to bude pohádka, ale byla to naše tradice, docela dlouho jsme ji udržovaly.“

Ž5: „A na co si pamatuju, tak to je nedělní návštěva kostela, modlitba a čtení před spaním, Večerníček před spaním, po kterém jsem musela jít na kutě a pravidelné nedělní výlety, které jsem jako puberťák nenáviděla, ale teď na ně vzpomínám s úsměvem.“

Respondenti si na rituály podobného typu nevzpomněli. Na konci tří rozhovorů mi ovšem dávali příklady, co vlastně ještě jako malí dělali, ale nevzpomněli si na to během rozhovoru. Nejčastěji se objevovaly odpovědi typu pohádka před spaním, Večerníček, procházka se psem. Jeden z oslovených uvedl, že se pravidelně před spaním učil 10 nových anglických slovíček.

Shrneme-li si výsledky této otázky, respondenti v rozhovoru nejvíce uváděli cyklické a přechodové rituály. Vánoce a Velikonoce má nejvíce z nich spojené s určitými rituály. Na rituály spojené s dětstvím, si vzpomněla jen menšina.

Otázka č. 2: Jaké tradice a rituály nyní dodržíš ty a tvoje rodina na Vánoce.

V dotazníku jsem se zajímala, zda považují respondenti Vánoce za rituály. Většina se vyjádřila kladně. Proto jsem se na samotné Vánoce zaměřila podrobněji a zjišťovala jsem, které činnosti magické povahy oslovení dodržují a zda si je chtějí přenést i do svých rodin. S projevy magického myšlení se totiž setkáváme nejčastěji v lidových tradicích a obyčejích. Dříve byl Štědrý den chápán jako výjimečný den, k němuž se soustředily magické praktiky zaměřené na poznání budoucnosti a její příznivé ovlivnění. Předpokládala jsem, že mnoho ze starých zvyků (např. krájení jablíčka, lití olova, pouštění skořápek apod.) se v rodinách udrželo, i když už plní jinou funkci, a to především zábavnou. Výsledky však úplně nepotvrdily moje předpoklady. Polovina z dotazovaných dodržuje mnoho těchto štědrovečerních zvyků, druhá však ne. Na čem se ale všichni shodli, byl vánoční stromeček, který mají doma všichni oslovení. Většina dotazovaných stromeček zdobí. Tato činnost je v rodinách respondentů nejčastěji přenechávána dětem. Vánoce jsou pro všechny důležité především z toho důvodu, že se rodina sejde pohromadě. Tyto svátky jsou pro mnohé jedinou příležitostí, kdy se sejde celá rodina.

Ž₁: „Všichni se sejdeme, já, rodiče a sestra, u stromečku, který ráno každý rok ozdobíme společně. Večer si dáme společnou večeři. Jednou jsme lili olovo, jinak žádné z těch klasických vánočních tradic neděláme.“

V: „Olovo jste lili za účelem, aby ti vyvěštilo budoucnost?“

Ž₁: „Ano, zkusili jsme to.“

V: „A už jste to nechtěli zopakovat?“

Ž₁:: Spiš došlo to olovo, bylo celkem drahé, tak jsme ho víc už nekupovali.

Ž₃: „Tak hlavní je to, že přes rok se moc nevidíme s tou širší rodinou. Já mám tři sestry a dvě už s náma nebydlej, takže se sejdeme celá rodina. Slavíme to dřív, máme poslední dobou takovej rituál, že to neslavíme 24., ale scházíme se 14 dní před Vánoce, aby všichni měli čas, a opravdu jsme se sešli. Scházíme se na chalupě. Zdobíme stromeček, děláme prostě všechno, co se dělá, dáváme si šupinu pod talíř, krájíme jablko, máme tam i hodně malejch dětí, takže se snažíme tak jako dělat takový ty tradice, abychom jim to ukázali a také je trošku do toho zavedli.“

Z výpovědi je patrné, že rodina oslovené studentky považuje tradice za důležité a snaží se o to, aby byly dále předávány i do dalších generací.

Nejvíce rituálu na štědrý večer provádí respondentka, která v jiných odpovědích uvedla, že její rodina je věřící. Domnívám se, že i tento fakt může mít vliv na postoje k vánočním tradicím a rituálům.

Ž5: „Taťka připraví stromeček, já ho ozdobím a mamka dělá večeri. Dále máme na stromku vždy prskavky, rozkrajujeme jablíčka.“

V: „Za jakým účelem krájíte jablíčka?“

Ž5: „Když se objeví po rozkrojení hvězdička, znamená to štěstí a dlouhý život pro všechny. Dále pouštíme lodičky ze skořápek, což znamená, zda někdo z rodiny odejde.“

V: „Věříš tomu“

Ž5: „Ne, už jsem minulý rok odplula a stále jsem tu, ale je to hezký zvyk. Ještě házíme pantoflíčkem, abych zjistila, jestli se vdám. Pod talíř si dáme šupinu, aby se nás držely peníze. Nikdo nesmí odcházet od stolu, protože se to nesmí. Dále prostíráme pro sudý počet lidí. Celý den nejíme, abysme viděli zlaté prasátko. Před večeri se jdeme projít a koukáme, jak mají jiní lidé vyzdobené domky. K večeri zasedáme při první hvězdě na obloze.“

Podle pověr patřil Štědrý den ke dnům, kdy bylo možné nahlédnout do budoucnosti. Starší a nemocní se tázali na své zdraví, mladí zase na potencionálního partnera. K těmto účelům sloužily mnohé zvyky, které měly magický účinek. Krájela se jablka, hvězdička znamenala zdraví a dlouhý život, křížek nemoc. Pouštěly se skořápky se svíčkami, dlouhý život čekal na toho, komu svíčka vydržela nejdéle. Věštilo se také z rozlousknutých ořechů, lilo se olovo, dívky prosekávaly na rybníku led, aby spatřily, co je příští rok čeká.¹⁵⁰ Nejvíce pověr se týkalo volby partnera svobodných dívek a případného sňatku.

Podle výpovědí respondentů se však tyto zvyky už příliš nedodržují. Těm, kteří odpověděli, že dělají sotva jeden zvyk, to však nikdy nechybělo a nechybí. Až budou mít jednu svou vlastní rodinu, neplánují tyto zvyky přidávat či obnovovat.

¹⁵⁰ HRABÁKOVÁ, L. *Tradice v naší a evropské kultuře*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2014. ISBN 978-80-7494-038-5. s. 6.

Ž4: „Na Vánoce, no tak, (větší chvíle přemýšlení) *dáváme si šupinu pod talíř, což znamená přínos peněz, a to je tak asi všechno, my moc jako rodina na tohle moc nejsme, celkově na ty rituály.*“

V: „*A nechybí ti to?*“

Ž4: „*Asi ani ne, nevím.*“ (ve výrazu však bylo vidět přemýšlení, možná ano)

Ž2: „*Vzhledem k tomu, že naše rodina není už úplně kompletní, tak už se to i dost odbývá, protože jeden můj bratr nebydlí doma a vždycky přijede jen na večeři a na rozdávání dárků, ale dřív jsme třeba zpívali koledy a ráno jsme zdobili stromeček, ale to je asi všechno.*“

V: „*Takže nějaké lití olova, krájení jablek, to ne?*“

Ž2: „*Ne, ne, to ne*“

V: „*Chybělo ti to?*“

Ž2: „*Ne, mně to nikdy nepřišlo moc smysluplný, ale přijde mi hezký, když to dělá někdo jiný, ale já sama to nechci dělat.*“

M5: „*O Vánocích asi takový ty běžný, jako že se sejdeme, jdeme třeba do kostela každý rok, večeře sváteční, stromeček, dárky, asi taková ta klasika. Nic velkého.*“

V: „*Chceš převzít tyto rituály do své budoucí rodiny?*“

M5: „*Myslím si, že jo.*“

V: „*A nechceš tam třeba i zařadit víc rituálů? Jako krájení jablka, šupinu pod talířem apod.?*“

M5: „*Asi ne, není to pro mě důležitý.*“

Z výpovědí tedy vyplývá, že na Vánoce je pro všechny respondenty nejdůležitější, aby se rodina sešla a trávila čas spolu. Štědrovečerní zvyky a tradice dodržuje polovina oslovených, pro druhou část nejsou příliš důležité.

Otázka č. 3: Je pro tebe Nový rok symbolem nového začátku?

Začátek nového roku je, podobně jako vánoční svátky, magickým obdobím. Poslední noc v roce je příznivá pro odhalování budoucnosti, proto je spojována s věštěním. Lidé si dávají předsevzetí a bilancují nad předešlým rokem. Konec roku býval v různých kulturách spojován s obřady významnými pro osud společenství po celé nadcházející období. Při těchto slavnostech se často vyskytoval motiv prvotního chaosu panujícího před vznikem uspořádaného kosmu. Tento chaos je charakterizován symbolickým porušením stávajícího pořádku a zavedených

norem. Pozůstatky těchto dávných rituálů dnes nacházíme v silvestrovských bujarých oslavách. Nový rok je pak symbolem nastolení pořádku a disciplíny.¹⁵¹

V této otázce jsem se zaměřila na to, zda respondenti Nový rok chápou jako konec jedné éry a začátek něčeho nového. Předpokládala jsem, že pro většinu oslovených to tak bude. Tato hypotéza se opět moc nepotvrdila. Polovina dotazovaných uvedla, že Nový rok slaví tak, že se sejde s kamarády a užije si Silvestr. Když jsem se však respondentů doptávala, zda je to tedy pro ně úplně obyčejný den, a oni odpovídali ano, šlo na nich vidět, že je ten večer pro ně přeci jen trochu jiný a výjimečný než běžné večery, kdy se sejdou s kamarády.

Ž₁: *„Ne, není, Nový rok беру skutečně jako toho Silvestra, kdy se sejdou s kamarády a užíváme si večer.“*

M₂: *„Ne, není.“*

V: *„Je to pro tebe úplně normální den?“*

M₂: *„Hm..., ano.“* (zamyšlení, pokrčení rameny)

Druhá polovina chápe počátek roku jako začátek něčeho nového, příležitost začít znovu a lépe. Respondenti uváděli, že spíše než aby si dávali předsevzetí, bilancují a přemýšlí nad uplynulým rokem, nad tím, co se jim povedlo, co by měli zlepšit.

Ž₃: *„Ano, myslím si, že jo, že bilancuju nad tím předchozím rokem a vždy se snažím začínat s čistým štítem a vykročit do nového roku pravou nohou. Předsevzetí si spíš nedávám, spíš si všeobecně říkám, že se budu snažit dělat věci všeobecně líp, abych se nemusela stydět za to, co dělám.“*

Ž₂: *„Svým způsobem ano, ale spíš je to pro mě jako konec předešlého roku, že bilancuju nad tím, co se stalo, vyhodnotím úspěchy a neúspěchy, spíš jako plánuju, co by se mohlo změnit a jakým způsobem by se to mohlo vydat a přemýšlím nad tím, co mě čeká v tom dalším roce. Předsevzetí si nedávám, protože by mi to vydrželo pár dní, nejsem schopná to dodržet. Spíš když mě něco čeká, třeba státnice, tak si dám předsevzetí, že se pokusím to zvládnout, ale to asi i bez ohledu na to, že je nový rok.“*

¹⁵¹ HRABÁKOVÁ, L. *Vybrané kapitoly z kulturní antropologie*. Liberec: Technická univerzita, 2002. ISBN 80-7083-617-2 s. 31.

Předsevzetí si dává jen jedna oslovená žena, přesto šlo na ní během rozhovoru vidět, že mu nepřikládá příliš velkou váhu, jelikož ho většinou nedodrží.

Ž5: „Ano, vždy si říkám, že můžu začít od začátku. Na konci vždy přemýšlím, co jsem udělala dobře, co špatně, čeho jsem dosáhla a v čem bych se chtěla zlepšit. Nový rok je pro mě výzvou, kdy můžu začít nanovo. Ale málokdy se to povede. Přesto si dávám předsevzetí.“ (smích)

V této otázce jsou respondenti opět rozděleni na polovinu, z níž jedna polovina považuje Nový rok za počátek něčeho nového a druhá ho bere spíše jako obyčejný den, kdy se sejde s kamarády.

Otázka č. 4: Co si myslíš, že je smyslem velikonoční pomlázky?

Velikonoční pomlázka představuje jeden z nejtypičtějších příkladů víry v kontaktní magii. Dotek pružného proutku plného jarní mízy má přenést sílu a tím i plodnost na ženu, doslova ji “omladit“. Během rozhovorů jsem zjišťovala, zda tento magický význam pomlázky vymizel z podvědomí dotazovaných. Zda muži pletou pomlázku a zda dodržují tento zvyk. Ukázalo se, že všichni chápou pravou podstatu velikonoční pomlázky. Přesto tento rituál už mnoho z dotazovaných nedodržuje. Oslovení muži pomlázky povětšinou mají, ale nepletou si je sami. Pro mnoho oslovených nepatří Velikonoce mezi oblíbené svátky.

Ž5: „Vyšlehat dívku, aby neuschla. Ale sama ráda Velikonoce nemám, od té doby, co mě před obchodem nějakí chlapci vyšlehali obuškem, což fakt bolelo, od té doby mám strach z pomlázky. Přináší mi to spíš bolest než potěšení. Většinou odjíždíme pryč z města do přírody.“

Ž2: „Mně přijde, že je to opravdu jenom výboj chlapů, kteří legálně můžou být násilní k ženám, že by to předávalo energii, mládí a plodnost, to v tom nevidím, a taky mi to přijde jako dobrá záminka k tomu, se opít pro ty chlapy.“

M1: „Aby byly ženy zdravé, když dostanou od nás vyšupáno, tak se to dělá pro to, aby byly zdravé a krásné. Sám jsem pomlázky pletl, když jsem byl menší, ale teď máme jednu pomlázku, kterou si vyndáme na velikonoční pondělí ze skříně a používáme ji.“

V: „Takže je to nějaká straší pomlázka?“

M1: „Je to přesně tak.“

V: „Ale...“

M1: „Já vím, kam míříš, ale je to starší pomlázka...“

V: „Ale to pak přeci úplně ztrácí smysl?“

M₁: „Chápu, co tím myslíš, ale sám nepůjdu trhat proutky, a plíst pomlázku, jen abych vyšupal mamku, ségru a lidi v baráku. Není to pro mě až takovej jakoby symbol, až takovej svátek, abych tomu obětoval, to že budu shánět proutky, který budou všude ocvakaný měsíc před Velikonocema, prostě jakmile to vyroste. Není to pro mě tak silnej stimul pro to, abysem si tu pomlázku dělal. To znamená, nějakou mám, tu použiju a na přes rok ji zase schovám.“

Tři z pěti žen uvedly, že Velikonoce nemají rády. Jedna taktéž upozornila, že je velký rozdíl mezitím, zda se tyto svátky slaví na vesnici či ve městě.

Ž₁: „Teď už ten zvyk nedodržuji, když jsem byla malá, tak jsem doopravdy každé Velikonoce jezdila k babičce na vesnici a tam to žilo ve velkém. Ale teďka to ve městě nefunguje.“

V: „Takže myslíš, že je rozdíl mezi městem a vesnicí?“

Ž₁: „Hodně velký. Rituály se tam dodržují více. Hlavně teda ty Velikonoce, tam se vlastně všichni znaj a obchází ty domy, kdežto po těch panelácích, tam už to tak nefunguje.“

Otázka č. 5: Máš nějaký denní rituál

Smyslem této otázky bylo zjistit, zda si jedinci uvědomují své každodenní rituály. V teoretické části jsem psala o funkcích rituálů. Jednou z nich je rytmus, který rituály do našeho života vnáší. Každodenní rituály pomáhají zvládat situace během dne, než si osvojíme veškeré činnosti automaticky. Z rozhovorů vyplývá, že si oslovení studenti uvědomují své denní rituály. Nejčastější odpovědí, kterou uvedli 4 dotazovaní, byl seriál během dne, a to u jídla nebo před spánkem.

M₁: „Co provádím denně? Pouštím si seriál, když jdu spát, jsou to Simpsni, protože je mám nakoukaný tak, že na ně fyzicky nemusím koukat a stačí mi, když to slyším, a tak se na to nemusím soustředit a líp se mi u toho usíná.“

Druhou nejčastější odpovědí (3 respondenti) byla ranní hygiena spojená se sprchou nebo studenou vodou.

M₄: „Ano, ranní hygiena, studená voda, nedokázal bych se asi umývat teplou vodou, takže studená voda.“

V dalších odpovědích se objevovala ranní káva, čtení zpráv po ránu, vstávání pravou nohou z postele. Nejzajímavější odpovědi uvádím jako příklad.

M₂: „Ráno si beru si mobil na záchod, kde si čtu zprávy, když je hezky, chodím do školy pěšky, v menze si dávám vždy dvě pití, začínám jíst hlavní jídlo, pak až polévku, vždy si koupím zákusek.“

Ž₅: „Každý večer se pomodlím. Každé ráno vypiju půl litru čaje, přečtu si zprávy na internetu, projedu Facebook. Na cestě do školy si zakouřím. Pravidelně usnu ve vlaku. Každý den chodím na procházku se psem, při tom relaxuju.“

Z odpovědí dotazovaných tedy vyplývá, že mají své denní rituály, které si uvědomují.

Otázka č. 6: Máš nějaký rituál, který ti dopomáhá úspěchu?

Tři oslovení, z toho jedna žena, nemají žádný rituál, který by jim dopomohl k úspěchu. Přičemž právě oslovena studentka nepraktikuje nic podobného z toho důvodu, že se bojí, aby to nezakřikla.

Ž₁: „Ne, tohohle se já bojím (smích), že to tím zakřiknu.“

Strach můžeme vycítit i v odpovědi další respondentky.

Ž₃: „No, před zkouškou se snažím neudělat nic, čím bych si pokazila karmu. Třeba když mě někdo na ulici chce zkásnout o nějaký peníze na nějaký ty dobrovolnický ty, a jdu na zkoušku, tak prostě jim přispěju, a myslím si, že tím si udělám trošku to oko dobrý. Jsem taková trošku vypočítavá.“(Smích)

Dva dotazovaní uvedli, že jim k úspěchu dopomáhá talisman, který mají při sobě. Příkládám odpověď jednoho z nich.

Ž₅: „Při zkouškách a písemkách si beru přívěsek ve tvaru srdíčka s fotografií mého zesnulého mazlíčka. Beru si náušničky od kamarádky, které mi vždycky přinesly štěstí.“

V: „Takže se stalo vždy, že jsi zkoušku úspěšně složila?“

Ž₅: „Ne, proto už talismany většinou nenesím.“

V: „Najde tedy situace, kdy je nosíš?“

Ž₅: „Ano, když se hodně bojím zkoušky.“

V: „Přinese ti to tedy psychickou podporu?“

Ž₅: „Myslím, že ano, méně se bojím a cítím se líp.“

Další zajímavé odpovědi, které se vyskytly jen jednou, příkládám.

Ž4: „Píšu si na lísteček otázku s číslem, kterou chci a taky to, že to dám. Lístek pak dám pod polštář a vlastně na tom každý den spím.“

M1: „Třeba, hraju volejbal, a když vím, že mám podávat, tak se snažím tu činnost provádět stále stejným způsobem. Protože ji má člověk naučenou, a když to provádí stále stejně, zdokonaluje to.“

Většina dotazovaných provádí nějaký rituál, který by jim pomohl dosáhnout úspěchu, Z výpovědí spíše vyplývalo, že oslovení dělají tyto zvyky proto, že jim to přináší psychický klid, než že by věřili přímo svým talismanům a pověrám. Někteří sami uvedli, že vykonají nějakou pověru jen tak pro jistotu, co kdyby náhodou.

M5: „Asi to nedělám pokaždé, ale jednou za čas, když si zrovna vzpomenu, tak to zkusím. Takovýto, co kdyby náhodou.“

Otázka č. 7: Myslíš, že tradice a rodinné rituály mohou stmelovat rodinu?

Další důležitou funkcí rituálu, kterou jsem uvedla v teoretické části, je jeho stmelovací úloha. Lidé díky nim tráví čas společně, což jim činí potěšení. V této otázce se všichni shodli, všichni odpověděli ano. Pokládám za velmi důležité, že si tuto funkci mladí lidé uvědomují.

Ž1: „Rozhodně ano, protože v dnešní době mi připadá, že svátky jsou jednou z mála příležitostí, kdy se ta rodina sejde dohromady.“

Ž2: „Určitě, že rodina je spolu, a myslím si, že je to dobrý, že je to taková jistota, že víš, že když přijde určitá situace, tak že přijde i ten rituál. A víš, že se to potom šíří i po těch generacích, že se předává ta tradice, že je to něco specifickýho, co se pozná, že ten člověk patří do rodiny, když dělá ten a ten rituál.“

Všichni respondenti zastávají názor, že tradice a rodinné rituály stmelují rodinu.

Otázka č. 8: Proč myslíš, že lidé stále některé rituály dodržují?

Tato otázka navazovala na otázku předchozí. Z toho důvodu většina zopakovala, že lidé stále dodržují rituály, protože jsou si díky nim blíží a rodina je pospolu. Jak již bylo zmíněno v teoretické části, rituál usnadňuje předávání důležitých hodnot dané kultury z jedné generace na druhou. Pro pět dotazovaných je tato funkce příčinou, proč se stále některé rituály dodržují.

Ž₃: „Myslím si, že už jen pro to, aby ta soudržnost té rodiny se tak nějak zachovávala, protože už to není tak běžný, jako kdysi. A taky zapojuješ ty starší členy rodiny, babičku, dědečka, normálně přes rok se s nima moc nevidáš, ale když je pak tohle, tak oni mají tu větší moudrost a znají ty věci a tak, takže to přenecháváš na nich. Z generace na generaci nám předávají, co se dělalo a vzpomínají na to svoje mládí a tak.“

Ž₅: „Právě proto, že je rodina spolu. Díky rituálům se předávají tradice do dalších generací. Já to vidím u nás, babička mi jako malé ukazovala a vyprávěla, co slavili u nich na vesnici, předávala celé rodině moudrost a zvyky, které i já chci dodržovat, jestli jednou budu mít rodinu. Vidím to i u sestry, ta má teď malého a celá rodina se teď snažím dodržovat a znovu obnovovat hodně zvyků, abysme mu to ukázali.“

Tato otázka potvrdila poznatky nasbírané v teoretické části. Díky rituálům drží rodina více pospolu, navíc se předávají tradice z generace na generaci.

Otázka č. 9: Máš doma nějaký předmět (medailon, šperk) po někom, na kom ti záleží?

V této otázce můžeme opět spatřovat prvky kontaktní magie. Daný předmět by měl propojit obdarovávaného s dotyčnou osobou. Všichni dotazovaní odpověděli, že takový předmět vlastní. Z toho, jak o něm mluvili, lze vyvodit, že tento předmět má pro něj velkou citovou vazbu. Někteří ho nosí u sebe během zátěžových situací jako je zkouška, státnice, apod., jiní ho mají uložený doma, což je také jistým ukazatelem, že si ho váží. Studentky většinou mluvily o řetízku či prstýnku. Muži pak uváděli například dřevěný křížek, šachovou figurku, nebo nebyli konkrétní, jelikož těchto předmětů mají více. Na základech kontaktní magie jsem předpokládala, že pokud by se oné věci něco stalo, měli by dotazovaní strach, že to postihne i osobu, která předmět darovala. To se ovšem nepotvrdilo, strach by neměl nikdo. Odpovědi spíše naznačovaly, že by respondenti byli naštvaní sami na sebe, že se o dotyčnou věc neuměli dobře postarat.

M₄: „Ano, mám dřevěný křížek, ale nebál bych se, že se to otočí proti tomu, kdo mi to daroval. Nehledal bych v tom nic hlubšího.“

Ž₃: „Mám řetízek od babičky s granátama, tak nějak ho mám schovanéj, ani ho moc nenosím, mám ho tam spíš, abych ho tam měla, když se na něj podívám, tak si vzpomenu na babičku.“

V: „Kdyby se s tím předmětem něco stalo, bála by ses, že se něco stane i té dotyčné osobě?“

Ž3: „*To asi ani úplně ne, spíš by mě to mrzelo, že jsem se o to špatně postarala a že jsem to nezvládla uchovat.*“

Výsledky potvrzují, že všichni respondenti mají nějaký předmět s magickým účinkem, který je pro ně důležitý.

Otázka č. 10: Zničil jsi, zesměšnil jsi někdy někoho fotku, portrét, plakát?

Tato otázka je postavena na víře v napodobivou magii. Z dotazníků vyplynulo, že mnoho oslovených u sebe nosí fotku někoho blízkého. Proto mě zajímal i obrácený účinek napodobivé magie. Pozůstatky napodobivé magie mohou být totiž součástí různých protestních shromáždění. V televizi vidíme často demonstrativní ničení podobizen politických odpůrců. V době revolučních převratů se dav vybíjí na symbolech nenáviděného režimu, portrétech, sochách i pomnících jeho představitelů.¹⁵²

Výsledky ukazují, že 4 oslovení podobnou zkušenost mají, dokonce přiznávají, že se jim po tomto činu značně ulevilo. Jedná se o tři ženy, z nichž dvě zničily fotku svého bývalého přítele, a jednoho muže.

Ž1: „*Ano vyhodila jsem, kdysi dávno fotky svého bývalého přítele, ale to jsem vyhodila se všemi jeho věcmi, které mi kdy dal. Ulevilo se mi, že ty věci nemám na očích.*“

Ž5: „*Ano.*“

V: „*O koho šlo?*“

Ž5: „*O mého přítele, a vždy, když mě hodně naštvál, vytiskla jsem si jeho fotku a dala jsem ho na terč u šipek a dělalo mi to dobře, když jsem se trefila třeba do jeho oka. Když se pak se mnou rozešel, fotku jsem spálila.*“

Další žena se pokusila zranit nepřítele tím, že zranila jeho zpodobnění. Vytvořila si woodoo panenku, která měla představovat ženu, jež odešla s jejím otcem. Panenku pak propichovala. V tomto kouzle se zjevně spojují principy napodobivé a kontaktní magie. Kombinace obou magií stojí pravděpodobně za účelem zesílení kýženého magického účinku.¹⁵³

Ž4: „*Asi nikdy, fotku ne.*“

¹⁵² HRABÁKOVÁ, L. *Vybrané kapitoly z kulturní antropologie*. Liberec: Technická univerzita, 2002. ISBN 80-708-3617-2. s. 23.

¹⁵³ Tamtéž, s. 22.

V: „*Něco jiného?*“

Ž4: „*Zničila jsem... (odmlka, nesměle se obrací ke mně a potichu se ptá: „Mám to říct?“) woodoo panenku.*“

V: „*Ano, takže ty sis udělala woodoo panenku někoho, koho nemáš ráda, a tu jsi propíchlala?*“

Ž4: „*Přesně tak.*“

V: „*A ulevilo se ti?*“

Ž4: „*Hm... trošku jo.*“

Jeden z dotazovaných uvedl, že rozbil fotku prezidenta. Kdy a kterého mi však nechtěl sdělit. Jeden z mužů odpověděl, že ne, ale že by mu to uspokojení pravděpodobně přineslo. Zbytek nikdy nic podobného neudělal. Tito dotazovaní se většinou shodli, že nemají potřebu ničit fotky, není to pro ně smysluplné.

Ž1: „*Ne, když bych měla fotku někoho, kdo by mi ublížil, dala bych ji pryč, ale vyloženě potřebu ničit fotku a poškozovat ji nemám.*“

Otázka č. 11: Máš nějaký talisman? Pokud ano, kdy ho nosíš?

V různých pověrách můžeme najít prvky pozitivní magie, která je návodem k určitému jednání s cílem vyvolat žádoucí výsledek. To samé platí i u talismanu. Při pokládání této otázky jsem čekala, že oslovené studentky budou více tíhnout k talismanům, zatímco studenti rituály tohoto typu provádět nebudou. Tento předpoklad se zčásti naplnil.

Jen jeden jediný muž v rozhovoru uvedl, že talisman nemá a nikdy neměl, přesto má věci, na kterých mu záleží a kterých si váží. Analýza rozhovorů dále ukázala, že 4 ženy a 1 muž talisman mají i v dnešní době a nosí ho u sebe během zkouškového období. Čtyři z nich těmto předmětům věří, dodávají jim sílu a přináší štěstí.

Ž3: „*Ano, mám náušnice pro štěstí a řetízek, na kterém je čtyřlístek a sovička, nosím je, když si potřebuji přivolat štěstí a posilnit nervy.*“

V: „*Věříš těmto předmětům, že ti to štěstí přinesou?*“

Ž3: „*Ano. Při větších životních zkouškách jsem docela nervák, a když je mám u sebe, tak do nich tu nervozitu uložím, dokážu se od všeho víc odpoutat a lépe to zvládnout.*“

Ž5: „*Ano, ten zmiňovaný přívěšek a náušnice. Beru si je vždycky, na tohle já opravdu věřím a věřím, že kdybych si je zapomněla, tak nedosáhnu úspěchu.*“

Ž4: „Mám jiný řetízek, který jsem si koupila sama, doufám, že mi přinese štěstí, je tam kámen přímo pro moje znamení.“

Setkala jsem se také s názorem, že studenti u sebe talismany při zkouškách nosí, ale příliš jim nevěří, přesto si je vždy vezmou, co kdyby náhodou opravdu fungovaly. Takto odpověděli 2 oslovení.

Ž2: „Mám od své kamarádky řetízek s delfínem, který mi dala před státnicema, potom jsem ho brala na zkoušky, zatím se mi osvědčilo, že to funguje, ale spíš to беру jako kdyby něco, nevěřím, že to štěstí to úplně zajistí, ale dodává mi klid, prostě si to беру, kdyby náhodou.“

M5: „Mám tu figurku po dědovi, nosím ji jen, když si vzpomenu, že bych si ji taky vlastně mohl vzít, třeba při důležitých milnicích. Říkám si prostě, co kdyby náhodou...tak si ji vezmu. Nikdy nevíš.“

Zbytek oslovených uvedl, že talisman měl. Jedna studentka už ho však u sebe nenosí, jelikož zjistila, že je to zbytečné. Jeden z oslovených ho ztratil.

Ž1: „V dnešní době už ne. V prváku jsem měla hodně talismanů, na zkoušky jsem nosila ten prstýnek od prababičky, ten řetízek. A pak jsem jednou od ségry dostala krabičku s bonbónama pro štěstí. Ty jsem si taky brala na zkoušku. A ještě od dalšího bejvalýho jsem dostala sloníčka pro štěstí.“

V: „A teď už je tedy nenosíš?“

Ž1: „Teď už nic, jen v tom prváku.“

V: „Kde nastala změna, proč je nenosíš?“

Ž1: „Asi jsem zjistila, že ty zkoušky nějak dávám, pak jsem si to párkrát nevzala, pořád to procházelo, pořád to platilo.“

Z analýzy rozhovorů vyplynulo, že většina oslovených má nebo v nedávné minulosti měla nějaký talisman, za účelem naklonit si štěstí.

Otázka č. 12: Když chceš, aby se něco splnilo, ale bojíš se, že by tomu tak být nemuselo, zaklepeš to?

Jedna jediná studentka z oslovených nic nezaklepává, jelikož se bojí, že by to tím zakřikla. I zde můžeme spatřovat vliv magického myšlení, přesněji negativní magie. Cílem negativní magie je

zabránit nežádoucímu výsledku. Negativní magie čili tabu říká: „*Toto nedělej, aby se to a to mohlo stát.*“

Ž₁: „*Nezaklepu, protože kdybych zaklepala, bojím se, že by se to nestalo.*“

Všichni ostatní uvedli, že tento rituál dělají. Někteří tomu věří, jiní to dělají opět jen pro jistotu nebo ze zvyku.

M₁: „*Neklepu, když chci, aby se to splnilo, klepu, když něco funguje něco tak jak má a nechci, aby se to pokazilo, abych to nezakřikl, není to z důvodu, že si něco přeju, co se ještě nestalo, tak zaklepu, ale z důvodu toho, že něco vychází a klape to, aby se to nepokazilo, je to takový zažitý zvyk, jako když zamáváš, když odcházíš.*“

Ž₃: „*Ano. Když například něco „zakřiknu“, tak „zaklepu“, aby se to nestalo.*“

V: „*Děláš to tedy pro jistotu? Bojíš se pokoušet osud?*“

Ž₃:: „*Ano.*“

V: „*Přinese ti to psychické uspokojení, klid*“

Ž₃:: „*Myslím si, že ano.*“

Ž₄: „*Jo, dělám to pro svůj klid, nevěřím úplně, že by samotné zaklepání přineslo štěstí.*“

Otázka č. 13: Čteš si horoskopy? Věříš jim?

V této otázce se potvrdilo to, co v dotazníku. Většina z respondentů na ni neuměla odpovědět. Popřípadě dotazovaní odpověděli, že si horoskopy čtou, ale moc jim nevěří. Z mnohých jsem opravdu měla pocit, že vlastně sami nevědí. Jen dva respondenti uvedli, že si horoskopy vůbec nečtou, šlo o dva muže. Ze zbylých osmi studentů se dva přiklonili k tomu, že jim spíše věří. Zbytek si je čte pro legraci či ze zvědavosti. Mezi hlavní důvody, proč respondenti nevěří horoskopům, patří jejich obecné charakteristiky, které sedí na každého. Jejich důvěryhodnost se může snižovat díky tomu, v jakém typu novin či časopisů se objeví a jak často. Horoskopy mohou být dále zdrojem udržování magického myšlení, za kterým se často nachází zjištění a vědomý podvod.

Ž₂: „*Ne nějak pravidelně, nebo že bych to vyhledávala, ale když to běží v rádiu, tak si to poslechnu. Ty, co jsou v novinách nebo v rádiích, těm nepřikládám vůbec žádný smysl, spíš mi to přijde vtipný, jak člověk nemusí být to znamení a může si to na sebe vztáhnout a všechno*

na něj pasuje. Ale přijde mi, že něco na zvěrokruhu bude, že typově to na lidi sedí, většinou se mi to teda potvrdilo, ale ne takový ty předpovídající horoskopy.“

Ž3: „Ano čtu, ale nevěřím jim, ze zvědavosti si dokonce čtu i ty horoskopy ostatních, a pak zjistím, že je to všechno podobný a na jedno brdo. Nevěřím tomu, že když se dělají horoskopy takhle do časopisu každý týden, že to někdo specificky promýšlí, aby to bylo pro to znamení a aby to pro toho člověka platilo. Že by si s tím dal někdo takovou práci.“

Ž5: „Ano, ale nevěřím jim, spíš je to jen pro pobavení, co mě čeká. Věřím tomu, že každý se v horoskopu najde, je to moc obecný. Horoskopům, co se objevují v novinách každý den, nevěřím, ale tomu, jak je co je charakteristické pro určitou osobu dle data narození nebo tomu, jak se k sobě hodí jednotlivá znamení, věřím. Tam se opravdu vidím.“

Shrneme-li si výsledky této otázky, většina respondentů si horoskopy čte, ale spíše jim nevěří, pro jejich obecný charakter, typ novin a časopisů, kde se objevují. Respondenti spíše více věří charakteristickým znakům, které platí pro jednotlivá znamení podle data narození, než předpovídajícím horoskopům.

Otázka č. 14: Nechal/a sis někdy vyložit karty?

Jen jediný respondent si nechal vyložit karty. Je zajímavé, že se jedná o studenta, který byl nejvíce skeptický k rozhovoru, chvilkami si z něj dělal legraci. V této otázce se však ukázalo, že jeho maminka a babička se věnují výkladu karet. Můžeme tedy předpokládat, že má doma prostředí pro výskyt magického myšlení. Přesto on sám k němu netíhne.

M2: „Ano, moje babička i maminka dodělají, ale já tomu nevěřím.“

V: „A splnil se výklad“

M2: „Já si ani nepamatuju, co tam bylo, já tohle vypouštím, oni to totiž berou moc vážně a já na tohle nejsem.“

Ostatní uvedli, že si karty nikdy vyložit nenechali. Když jsem položila doplňující otázku, zda by si je nechali vyložit od zkušené kartářky, kdybych jim to teď nabídla, polovina souhlasila. Jen jeden oslovený by však výkladu věřil.

Ž3: „To bych si asi nechala.“

V: „Věřila bys tomu?“

Ž3: „Myslím si, že ano.“

Zbylí respondenti, kteří by si karty vyložit nechali, by výklad příliš vážně nebrali. Oslovení by byli spíše zvědaví, co jim vyjde ve výkladu.

Ž₂: „*Tak bych toho určitě využila.*“

V: „*Ze zajímavosti, se zájmem nebo bys tomu třeba i věřila?*“

Ž₂: „*Těžko říct, asi záleží na tom, co by v těch kartách bylo.*“

V: „*Kdyby se to třeba náhodou potvrdilo, třeba za půl roku, věřila bys tomu?*

Navštívila bys kartářku znovu?“

Ž₂: „*To je věc, která se může stát a nemusí. A je to takový časový rozptyl od toho, že si můžeš říci, že to bylo třeba něčím jiným.*“

Ž₅: „*Nevím, asi bych tomu nevěřila, věřím na osud, ale kartám ne.*“

V: „*Co kdyby se to splnilo, změnila bys názor.*“

Ž₅: „*Karty nemůžou vědět, co bude.*“

M₁: „*Asi by záleželo, jestli bych měl čas a byl v takovém rozpoložení.*“

Jeden z oslovovaných ve výkladu spatřuje podvod.

M₄: „*Karty bych si nenechal vyložit, tušil bych tam nějaký podvod.*“

Výsledky ukazují, že polovina oslovených by si karty nechala vyložit, většinou však ze zvědavosti.

Otázka č. 15: Myslíš si, že ženy jsou pověřivější více než muži? Že věří více horoskopům, navštěvují kartářky a různé léčitele více než muži?

Na základě této otázky jsem chtěla ověřit moji hypotézu o větší citlivosti žen k rituálům a magickému myšlení. 7 z dotazovaných odpovědělo ano, což mi moji domněnku potvrdilo.

M₂: „*Jo, to si myslím, že ano, tak ženy věří každý blbosti.*“

M₄: „*Asi jo.*“

V: „*Dokázal bys říct důvod?*“

M₄: „*Tak ženský jsou obecně citově založenější, takže jsou k tomu citlivější.*“

Ž₅: „*Ano, muži takové věci prostě neřeší. Mají jiné starosti. To ženy koukají do budoucnosti a přemýšlí nad ní.*“

Ž₁: „Rozhodně ano.“

V: „Dokázala bys říci důvod proč?“

Ž₁: „Jsou citlivější k těmto tématům, víc přemýšlí o budoucnosti. Chtějí si něco ujasnit v nějakých nejasných situacích.“

Zbylí tři dotazovaní uvedli, že to záleží i na jiných okolnostech.

M₁: „Myslím si, že to záleží na prostředí, kde vyrostly, že když jejich babičky, maminky byly babky šarlatánky, věřily pověrám, tak oni budou taky takové. Takže bych to nerozděloval na muže a ženy.“

Ž₁: „Jo, myslím, že to, co jsi vyjmenovala, tak že zrovna k tomuhle ženský asi víc tíhnou, ale nemyslím si, že by byly obecně pověřčivější než chlapi.“

Ž₃: „To asi nedokážu říct, neumím to posoudit, z mého okolí je to asi nastejno, spíš jsou nepověřčiví a neznám ani moc žen ani chlapů, kteří by na to byli více zatíženější.“

9. Shrnutí výsledků dotazníků a rozhovorů

Provedený kvantitativně-kvalitativní výzkum dokázal přítomnost rituálů a magického myšlení v každodenním životě vybraných studentů. Dotazníky i rozhovory prokázaly, že magické myšlení má v dnešním světě stále své místo. Oslovení studenti dodržují určité rituály, nejvíce během Vánoc a Velikonoc. Přítomnost rituálů najdeme i v jejich všedních dnech. Většina studentů věří principům napodobivé i kontaktní magie. Nosí u sebe fotky rodiny, talismany, nebo mají přinejmenším předměty od svých blízkých, na kterých jim velmi záleží. Většina z nich si čte horoskopy, i když jim nevěří. Dotazovaní mají strach ze zakřiknutí a často „klepou na dřevo“, když chtějí, aby se jim něco splnilo. Ve všech těchto uvedených odpovědích můžeme spatřovat prvky magického myšlení.

V dotazníku se dále potvrdila má hypotéza, že jsou ženy obecně citlivější k problematice rituálů než muži. Usuzuji tak na základě jejich odpovědí. K samotnému dotazníku přistupovaly svědomitěji. Snažily se odpovídat upřímně, více se rozepisovaly, nedělaly si z této problematiky srandu. Ve všech případech tvořily ženy početnější většinu, která hlasovala pro odpovědi, ve kterých můžeme spatřovat přítomnost rituálů a magického myšlení.

Co se týče rozhovorů, rozdíly mezi muži a ženami nebyly tak výrazné. Přesto se v poslední otázce rozhovoru většina shodla na tom, že jsou ženy pověřivější a citlivější k této problematice.

10. Závěr

Na začátku práce jsem se věnovala samotnému pojmu rituál. Naznačila jsem, jak je vymezení tohoto termínu nejednotné a problematické, a to především proto, že není jednoznačně stanoveno, jaké úkony se dají zařadit pod tuto kategorii a které nikoli. V úvodu jsem zmínila několik autorů, kteří se zabývali problematikou rituálů. Poté jsem se zabývala některými ze základních funkcí rituálů a jeho psychologickým a společenským významem.

V kapitole rituály a religionizita jsem se opírala o Mirceu Eliadeho, pro nějž představuje rituál časové zpřítomnění mytické události, jelikož uvádí minulost do přítomnosti. V archaických společnostech tak má každý rituál svůj archetyp, který napodobuje. Psychologické pojetí magického myšlení jsem zpracovala v kapitole Magie a magické myšlení. Tato kapitola vychází z mé bakalářské práce.

Rituály úzce souvisí nejenom s mýty, ale i s magií. Projevy magického myšlení nacházíme nejčastěji v lidových tradicích a obyčejích, což potvrdila i má šetření. V práci jsem se proto podrobněji zaměřila na dva svátky, Vánoce a Velikonoce. V příloze jsem uvedla konkrétní příklady rituálů, které se vyskytují během těchto dvou zmíněných svátků.

V další části bylo nahlíženo na problematiku rituálu z antropologického hlediska. Podrobněji jsem uvedla dva významné autory. Šlo o Victora Turnera a Arnolda van Gennepa. Představila jsem Gennepovu nadčasovou studii, která se pokouší klasifikovat rituály. Zaměřila jsem se především na jeho teorii přechodových rituálů, kterým připisoval největší důležitost. Přechodové rituály se konají při přechodu jedince z jedné životní fáze do druhé. Gennep poukázal na to, že všechny rituály přechodu se skládají ze tří fází: odloučení, pomezí a přijetí.

Na prostřední fázi tzv. liminální fázi se zaměřil pokračovatel Gennepa V. W. Turner. Při přechodu z jedné životní etapy do druhé musí lidé projít přechodovou fází, během níž se ocitají na prahu, nacházejí se v jakési antistruktuře. Aby se opět začlenili do společnosti, jsou často vystavováni zkouškám, které je mají připravit na převzetí nových povinností. Právě tato fáze byla důležitá pro mou praktickou část, jelikož oslovení jedinci se nacházejí právě v této situaci.

V závěru teoretické části jsem se zabývala proměnou, modifikací a vytlačováním rituálů. Na základě načtené odborné literatury se ukázalo, že toto vytlačování rituálů může být psychologicky nebezpečnou záležitostí, jelikož v naší psychice je důležitý určitý rytmus, který

rituály přinášejí. Ukázalo se, že rituály nelze vytlačit zcela bez náhrady. Proto vznikají různé náhražky rituálů, rituály nové, starší rituály jsou obměňovány novými prvky.

Praktická část rozšířila teoretickou část o konkrétní výsledky získané za pomoci kvalitativně-quantitativního výzkumného šetření. Cílem tohoto šetření bylo potvrdit přítomnost rituálů a magického myšlení v každodennosti vybrané skupiny studentů.

Nejprve jsem vytvořila dotazník, který jsem rozdala sto studentům Fakulty přírodovědně-humanitní a pedagogické Technické univerzity v Liberci. Poté jsem oslovila deset studentů, se kterými jsem udělala rozhovor. Cílem rozhovoru bylo hlouběji proniknout k odpovědím respondentů, do jejich motivů a postojů. Rozhovor měl potvrdit výsledky dotazníku.

Na základě odborné literatury jsem předpokládala, že ženy budou k rituálům a magickému myšlení citlivější a vnímavější než muži. Při vyhodnocení dotazníku se potvrdila má hypotéza. Ženy více věřily pověrám, horoskopům, nechávaly si vykládat karty, bály se častěji než muži, aby něco nezakřikly, častěji u sebe nosí talismany, fotky blízkých apod. Ve všech těchto příkladech můžeme spatřovat prvky magického myšlení. Dotazníkové šetření ukázalo, že i muži provádějí určité rituály s magickými prvky. V porovnání s ženami jich bylo ovšem mnohem méně. V rozhovorech se však velký rozdíl mezi přístupem mužů a žen k rituálům a magickému myšlení neprokázal. Přesto se většina oslovených respondentů v poslední otázce rozhovoru shodla na tom, že ženy jsou pověřčivější.

Výsledky obou průzkumů ukazují, že dnešní studenti, kteří se ocitají v liminální situaci, magicky smýšlejí a praktikují určité rituály.

11. Seznam použitých zdrojů

Tištěné zdroje

1. BELL, C. *Ritual: perspectives and dimensions*. New York: Oxford University Press, 2009. ISBN 978-0-19-973510-5.
2. BOWIE, F. *Antropologie náboženství: Rituál, mytologie, šamanismus, poutnictví*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-378-9.
3. COPANS, J. *Základy antropologie a etnologie*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-385-4.
4. ČÁBALOVÁ, D. *Pedagogika*. Praha: Grada, 2011. ISBN 80-247-2993-8.
5. ČERNÁ, V. *Magie a magické myšlení v životě člověka: Antropologická analýza magického myšlení u moderní společnosti*. Liberec, 2014. Bakalářská práce. Technická Univerzita v Liberci. Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická.
6. DVOŘÁKOVÁ, J. *Trvalá liminarita na příkladu dvou současných hnutí*. Praha, 2014. Bakalářská práce. Karlova Univerzita. Fakulta humanitních studií.
7. ELIADE, M. *Iniciace, rituály, tajné společnosti: mystická zrození*. Brno: Computer Press, 2004. ISBN 80-7226-901-1.
8. ERIKSEN, T. H. *Sociální a kulturní antropologie*. Praha: Portál, 2008, ISBN 978-80-7367-465-
9. FERJENČÍK, J. *Úvod do metodologie psychologického výzkumu: jak zkoumat lidskou duši*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-367-6.
10. FRAZER, J. G. *Zlatá ratolest: Magie, mýty, náboženství*. 2. vyd. Praha: Mladá fronta, 1994, ISBN 80-204-0488-0.
11. FROLCOVÁ, V. *Velikonoce v české lidové kultuře*. Praha: Vyšehrad, 2001. ISBN 80-7021-503-8.
12. GAVORA, P. *Výzkumné metody v pedagogice: příručka pro studenty, učitele a výzkumné pracovníky*. Brno: Paido, 1996. ISBN 80-85931-15-X.
13. HARTL, P. HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. 2. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-807-3675-691.
14. HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9.
15. HRABÁKOVÁ, L. *Tradice v naší a evropské kultuře*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2014. ISBN 978-80-7494-038-5
16. HRABÁKOVÁ, L. *Vybrané kapitoly z kulturní antropologie*. Liberec: Technická univerzita, 2002. ISBN 80-7083-617-2.
17. PLHÁKOVÁ, A. *Učebnice obecné psychologie*. Praha: Academia, 2011. ISBN 978-80-200-1499-3.
18. CHRÁSKA, M. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.
19. JANDOUREK, J. *Sociologický slovník*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-269-0.

20. JUSTOŇ, Z. *Hudba přírodních národů*. Praha: Maťa, 1996. ISBN 80-86013-02-2.
21. KOZÁK, V.: *Novoroční pověry (z Bukovna)*. Boleslavan 2, 1927/28
22. KUNZE, P. a SALAMANDER. C. *Malé děti potřebují rituály*. Brno: Computer Press, 2011. ISBN 978-80-251-3405-4.
23. LANGHAMMEROVÁ, J. *Čas velikonoc*. Praha: Agentura Jamart, 1993,
24. MACHEK, V. *Etymologický slovník jazyka českého*. 5. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2010. ISBN 978-80-7422-048-7.
25. MAUSS, M. *Esej o daru, podobně a důvodech směny v archaických společnostech*. Praha: SLON 1999.
26. MURPHY, R. F. *Úvod do kulturní a sociální antropologie*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2004. ISBN 80-86429-25-3.
27. ŘEZÁČ, J. *Sociální psychologie*. Brno: Paido, 1998. ISBN 80-85931-48-6.
28. SKALKOVÁ, J. *Úvod do metodologie a metod pedagogického výzkumu*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1983.
29. SKARUPSKÁ, H.: *Úvod do kulturní a sociální antropologie*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006. ISBN 80-244-1509-7.
30. STUDENÝ, J. *Křesťanské symboly*. Olomouc: [s.n.], 1992.
31. ŠOTTNEROVÁ, D. *Lidové tradice: původ lidových tradic, zvyky, pověry, pranostiky, říkadla a hry*. Olomouc: Rubico, 2009. ISBN 978-80-7346-096-9.
32. TURNER, V. W. *Průběh rituálu*. Brno: Computer Press, 2004. Eseje/studie. ISBN 80-7226-900-3.
33. VÁCLAVÍK, D. *Náboženství a moderní česká společnost*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-2468-3.
34. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*, 2. díl. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1318-5.
35. VAN GENNEP, A. *Přechodové rituály: systematické studium rituálů*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. ISBN 80-7106178-6.
36. VAVŘINOVÁ, V. *Abeceda Velikonoc*. Praha: Krásná paní, 2011. ISBN 978-80-86713-68-7.
37. VAVŘINOVÁ, V. *Malá encyklopedie Vánoc*. Praha: Libri, 2000. ISBN 80-85983-81-8.
38. VEČERKOVÁ, E. *Obyčeje a slavnosti v české lidové kultuře*. Praha: Vyšehrad, 2015. ISBN 978-80-7429-627-7.
39. VONDRÁČEK, V. a HOLUB, F. *Fantastické a magické z hlediska psychiatrie*. Bratislava: Columbus, 1993. ISBN 80-713-6030-9.
40. VONDRUŠKOVÁ, A. *Český lidový a církevní rok*. Brno: MOBA, 2015. ISBN 978-80-243-6761-3.
41. WOLF, J. *Člověk ve světě magie*. 1. vyd. Praha: Unitaria, 1992.

42. WOLF, J. *Magia naturalis: od umění pravěkých šamanů po současné poznatky vědy o člověku*. 1. vyd. Praha: ARSCI, 2009. ISBN 978-808-6078-991.

Internetové zdroje

1. BENKA, J. *Zložitost magického myšlení*. In: www.integra.fost.sk [online]. 2012 [cit. 2017-12-04]. Dostupné z: <http://www.integra.fost.sk/clanky/magicke.pdf>
2. LÁBUSOVÁ, E. *Proč potřebujeme rituály*. In: <http://www.evalabusova.cz> [online]. 2014 [cit. 2017-12-04]. Dostupné z: http://www.evalabusova.cz/media/proc_ritualy.php
3. NEUBAEROVÁ, K. *Rodinné tradice a rituály obecně*. In: <http://www.karkaen.cz> [online]. 2009 [cit. 2017-12-04]. Dostupné z: <http://www.katkaen.cz/products/rodinne-tradice-a-ritualy-obecne/>
4. WISEMAN, R. and WATT, C. *Measuring superstitious belief: why lucky charms matter*. *Personality and Individual Differences* [online]. 2004, (38), 1533–1541 [cit. 2017-04-15].
5. ZHANG, Yan, Jane RISEN a Christine HOSEY. *Reversing one's fortune by pushing away bad luck*. *Journal of Experimental Psychology: General* [online]. 2014, 143(3), 1171-1184 [cit. 2017-04-02]. DOI: 10.1037/a0034023. Dostupné z: http://faculty.chicagobooth.edu/jane.risen/research/knock_JEPG_2013.pdf

12. Přílohy

Seznam příloh:

Příloha A: Vánoce

Příloha B: Velikonoce

Příloha C: Dotazník

Příloha D: Rozhovor č. 1

Příloha E: Rozhovor č. 2

Příloha F: Rozhovor č. 3

12.1. Příloha A: Vánoce

Vánoce mají své počátky v době pohanské. Tehdejší lidé se živili především zemědělstvím, byli tak velmi spjatí s přírodou. Koloběh v přírodě souvisí se slunečním cyklem. Slunce bylo symbolem životadárné síly, upíraly se k němu modlitby, magické praktiky, obřady a zvyky. Utváření vánočních tradic v našem kulturním kontextu ovlivnilo prolínání starých slavností obnovy slunečního svitu, znovuzrození Slunce, jež je symbolem počátku nového období, s křesťanskými legendami a obřady.¹⁵⁴

Vlivem křesťanství se vztah člověka ke světu změnil, staré zvyky však úplně nevymizely. Rané křesťanství se je snažilo vymýtit z povědomí lidí. To se podařilo jen částečně. Církev se s nimi smířila a přetvořila je v součást křesťanských oslav, spojila zrození Spasitele se starým mýtem zimního slunovratu, vyjadřujícím vědomí o věčném vítězství života nad smrtí, světla nad tmou.¹⁵⁵ Mnoho magických praktik, pověr a zvyků přetrvalo. Dokonce některé původně pohanské symboly byly převzaty křesťanstvím. Například uctívání věčného světla má prapůvod v kultu ohně.¹⁵⁶

Lidové obyčejové projevy, zahrnující magické úkony, zákazy, věštby, se zaměřovaly na zabezpečení prosperity, na pozitivní ovlivnění přírody, zdraví a plodný život v novém období. Křesťanskou vrstvu vánoční tradice reprezentují hry, písně, koledy a výtvarné projevy, v nichž je znázorněn příběh o narození Ježíše Krista. Agrárně-prosperitní úkony postupně ztratily svůj význam nebo nabyly jiného, zábavného rázu.¹⁵⁷

Pro křesťany zůstávají Vánoce především oslavou narození Ježíše Krista. Širší občanská společnost přijala tyto svátky jako dny rodinné pospolitosti, družnosti a lásky. Rysem Vánoc je kolektivní charakter, neboť Vánoce plní nezanedbatelnou společenskou a sdružovací funkci.¹⁵⁸

¹⁵⁴ VAVŘINOVÁ, V. *Malá encyklopedie Vánoc*. Praha: Libri, 2000. ISBN 80-85983-81-8. s. 19.

¹⁵⁵ VEČERKOVÁ, E. *Obyčeje a slavnosti v české lidové kultuře*. Praha: Vyšehrad, 2015. ISBN 978-80-7429-627-7. s. 394–395.

¹⁵⁶ ŠOTTNEROVÁ, D. *Lidové tradice: původ lidových tradic, zvyky, pověry, pranostiky, říkadla a hry*. Olomouc: Rubico, 2009. ISBN 978-80-7346-096-9.

¹⁵⁷ VEČERKOVÁ, E. *Obyčeje a slavnosti v české lidové kultuře*. Praha: Vyšehrad, 2015. ISBN 978-80-7429-627-7. s. 396.

¹⁵⁸ VEČERKOVÁ, E. *Obyčeje a slavnosti v české lidové kultuře*. Praha: Vyšehrad, 2015. ISBN 978-80-7429-627-7. s. 396.

12.1.1. Advent

Vánoce připadají na období zimního slunovratu, který byl od pravěku klíčovým zlomem v běhu času. V předkřesťanských dobách se k němu vázaly legendy o znovuzrození Slunce a vítězství života nad smrtí. Téměř všechny národy a civilizace slavily tuto událost rozmanitými rituály, oběťmi a veselím.¹⁵⁹

Přípravné období Vánoc, které je křesťany vnímáno jako čas očekávání Kristova narození, se nazývá advent. Označuje období čtyř neděl před Vánoci. Advent (z latinského *adventus*, příchod) byl církví ustanoven v 6. století jako doba přípravy k oslavě Kristova narození. Je to čas kajícího pokory, ale i radostného očekávání.¹⁶⁰

Adventní čas se vyznačoval půstem, který spočíval nejen v bezmasé stravě, ale rovněž ve zdrženlivém chování, v omezení společenského života (zákaz zábav i tance), milostných schůzek i svateb. Věřící se měli vyvarovat světských radovánek.¹⁶¹ Přesto se v průběhu adventu vyskytovaly příležitosti, při nichž se přísná postní omezení překračovala, např. při lidových občůzkách na sv. Barboru, sv. Mikuláše nebo sv. Lucii.¹⁶² Těmto svátkům se nyní budu věnovat blíže.

12.1.1.1. Svatá Barbora

Den sv. Barbory (4. prosince) byl prvním velkým lidovým svátkem v období adventu. Barbora je patronkou mnoha významných profesí, zejména horníci ji uctívali. V 19. a na počátku 20. století byly především na venkově rozšířeny občůzky Barborek. Ženy či dívky byly zahaleny do bílých prostěradel či šatů, obličej si kryly závojem. V jedné ruce obvykle nosily košík s ovocem, ve druhé metlu, kterou hrozily neposlušným dětem.¹⁶³ Barbory děti zkoušely,

¹⁵⁹ VONDRUŠKOVÁ, A. *Český lidový a církevní rok*. Brno: MOBA, 2015. ISBN 978-80-243-6761-3. s. 118.

¹⁶⁰ VEČERKOVÁ, E. *Obyčeje a slavnosti v české lidové kultuře*. Praha: Vyšehrad, 2015. ISBN 978-80-7429-627-7. s. 349.

¹⁶¹ Tamtéž, s. 350.

¹⁶² HRABÁKOVÁ, L. *Tradice v naší a evropské kultuře*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2014. ISBN 978-80-7494-038-5. s. 4.

¹⁶³ ŠOTTNEROVÁ, D. *Lidové tradice: původ lidových tradic, zvyky, pověry, pranostiky, říkadla a hry*. Olomouc: Rubico, 2009. ISBN 978-80-7346-096-9.

trestaly, nebo odměňovaly. Tyto návštěvy Barborek měly navodit atmosféru pokání za spáchané hříchy a moralizovat nejen děti, ale i dospělé.¹⁶⁴

Svátek svaté Barbory se v dnešní době propojil se svátkem sv. Mikuláše, který převzal obdobné zvyky a nadělování dárků dětem. Přesto najdeme některé oblasti, kde se svátek sv. Barbory dodržuje. V Porýní dodnes sv. Barbora pomáhá rozdávat dárky Mikuláši. Na Třebíčsku se tato barborská tradice zachovala celá.¹⁶⁵ Do současné doby se udrželo a stále oblíbě se těší věštění na vdavky, budoucí život a splnění přání v příštím roce z nařezaných větví ovocných stromů, barborek. Pokud vykvetou nebo se zazelenají do Štědrého večera, přání se splní. Barborské větvičky v sobě nesou magickou sílu kvetoucí ratolesti. Tento obyčej se skládá ze dvou komponentů. Je v něm zastoupeno staré plodnostní kouzlo zeleně, ke kterému se pojí dotazování na budoucnost.¹⁶⁶

12.1.1.2. Svatý Mikuláš

Svátek svatého Mikuláše připadá na 6. prosince. Tento svátek je u nás ze všech adventních svátků nejznámější. Na utváření mikulášské tradice v českém, moravském a slezském lidovém prostředí se podílely prvky církevního kultu sv. Mikuláše a legend, církevně náboženské a výchovné pojetí Mikuláše s nadílkou, středověké průvody žáků s maskovanými postavami ve městech a projevy patřící do okruhu starých mytických představ a kultů v období zimního slunovratu (zvířecí a čertovské masky, magické hlučení).¹⁶⁷

Postava Mikuláše je historicky doložena. Narodil se v křesťanské rodině kolem roku 280. Mikuláš byl za svého života biskup. Podle legend šlo o velmi štědrého a dobrosrdečného člověka, jelikož rozdal svůj značný majetek chudým a potřebným. Jako připomínka jeho štědrosti a laskavosti vznikla tradice obdarovávat děti v předvečer svátku tohoto světce.¹⁶⁸

¹⁶⁴ LANGHAMEROVÁ, J. *České Vánoce*. 1. vyd. Praha: Národní muzeum, 1988. s. 99.

¹⁶⁵ VEČERKOVÁ, E. *Obyčeje a slavnosti v české lidové kultuře*. Praha: Vyšehrad, 2015. ISBN 978-80-7429-627-7. s. 356.

¹⁶⁶ Tamtéž, s. 357.

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 357.

¹⁶⁸ HRABÁKOVÁ, L. *Tradice v naší a evropské kultuře*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2014. ISBN 978-80-7494-038-5. s. 4.

Mikulášská obchůzka přetrvává v české tradici už od 13. století. Dnes bývá Mikuláš doprovázen andělem, který symbolizuje dobro, a čertem, který je symbolem zla. Ještě v 2. polovině 19. století chodily s Mikulášem masky masopustního typu, smrt, Mikuláška, lauf, koza nebo kněz. Tyto masky často předváděly krátké scénky či deklamovaly tradiční říkanky.¹⁶⁹ V dnešní době má nadílka výchovný charakter, hodné děti jsou odměněny, zlobivé zastrašeny a ukázněny.

12.1.1.3. Svatá Lucie

Svatá Lucie má svátek 13. prosince. Obchůzky Lucií u nás, stejně jako jiné zvyky, které se k tomuto dni pojí, měly kdysi charakter oslav zimního slunovratu. Tento den byl před zavedením kalendářní reformy považován za nejkratší den roku. Křesťanská svěťice Lucie se stala v tradici českých zemí ochranitelkou před čarodějnicemi. Díky tomu, že byl tento den nejkratším dnem, démonům byla přidávána obzvláště silná moc a sv. Lucie před nimi poskytovala ochranu.¹⁷⁰

Svátek sv. Lucie, patronky přadlen, vyžadoval tabu předení. Zdůvodnění zákazu jsou rozmanitá. Na Hranicku se věřilo, že se len ani konopí nesmí příst, jelikož by se další rok neurodilo. Na Zlínsku by předoucí ženu Lucie potrestala, bila by ji po prstech. Na Hřčavě se nesmělo příst, věřilo se, že kdyby byl někdo zaměstnán na poli v oděvu, který byl ušit na den sv. Lucie, uhodil by do něj blesk.¹⁷¹

V českých zemích navštěvoval vesnické chalupy o svátku sv. Lucie průvod masek, které vedla dívka převlečená za Lucii. Lucie byla zahalena do bílé plachty, obličej měla pokrytý sádlem a moukou. Oděv míval v jednotlivých krajích specifické zvláštnosti. Doprovázeli ji družičky, kněz, poustevník, kominík, řezník, dráteník, krajánek a cikánská rodina. Na rozdíl od podobných průvodů adventního období Lucky nemluvily, jen syčely.¹⁷² Lucie chodily kontrolovat, zda ženy nepředou a zda mají uklizeno. V pozdějších dobách strašily děti, které se nepostily. V některých českých krajích pronásledovaly Lucie i muže, přepadaly je doma či

¹⁶⁹ VONDRUŠKOVÁ, A. *Český lidový a církevní rok*. Brno: MOBA, 2015. ISBN 978-80-243-6761-3. s. 28.

¹⁷⁰ VEČERKOVÁ, E. *Obyčeje a slavnosti v české lidové kultuře*. Praha: Vyšehrad, 2015. ISBN 978-80-7429-627-7. s. 384.

¹⁷¹ Tamtéž, s. 385.

¹⁷² VAVŘINOVÁ, V. *Malá encyklopedie Vánoc*. Praha: Libri, 2000. ISBN 80-85983-81-8. s. 19.

v hospodě, mazaly je hořčicí a kolomazí a píchaly vařečkami. Na některých místech přetrvaly tyto obchůzky dodnes, např. na Nedašovsku, Kyjovsku, Šupersku, Pošumaví apod.¹⁷³

12.1.1.4. Vánoční hody

Vánoce začínají na Štědrý den, ovšem až po západu slunce. Až do 16. století byl počátkem dne západ slunce dne předchozího.¹⁷⁴ V lidové tradici šlo o velmi významný a výjimečný den, k němuž se soustředily magické praktiky zaměřené na příznivé ovlivnění nadcházejícího období a na poznání budoucnosti.

Štědrý den začínal ráno poslední adventní mší. Přes den lidé drželi půst, večere pak byla bohatá, ale sestavená z postních pokrmů. Pro zdárný průběh vánočních oslav bylo třeba dodržet řadu tradičních zvyklostí. Dům musel být uklizený. Štědrý den začínal zdobením vánočního stromku, připomínkou rajskeho stromu života. Zelené větve jehličnanu symbolizovaly věčný život. U nás tento zvyk zdobení stromku zdomácněl až v 19. století. Během dne se chystala štědrovečerní večere. Vánoce kdysi začínaly nové období, které mělo začít v dostatku podle zásady: „*Dobrý počátek znamená úspěch pro celý rok.*“¹⁷⁵

K tabuizovaným činnostem tohoto večera patřilo půjčování čehokoliv z domu podle staré víry, že se tak vydá štěstí z domu, že by skrze vydané věci mohlo do domu proniknout zlo.¹⁷⁶ Toto je příklad negativní magie, jejímž cílem je zabránit nežádoucímu výsledku. Současně zde můžeme spatřovat prvky kontaktní magie, která staví na víře přenosnosti určitých vlastností na základě styku či doteku.

S východem první hvězdy končil adventní půst a rodina zasedala ke štědrovečernímu stolu. Tradovalo se, že počet lidí u stolu nesmí být lichý, pokud měla rodina lichý počet členů, prostíralo se ještě pro skutečného nebo fiktivního hosta. Součástí večere byla modlitba a přání, aby se v příštím roce sešli všichni zase ve zdraví. Jídlo podávané k večeři se lišilo podle místa a sociální příslušnosti hodujících. Vařila se jídla, která symbolizovala hojnost, rozmnožení

¹⁷³ VEČERKOVÁ, E. *Obyčeje a slavnosti v české lidové kultuře*. Praha: Vyšehrad, 2015. ISBN 978-80-7429-627-7. s. 386.

¹⁷⁴ HRABÁKOVÁ, L. *Tradice v naší a evropské kultuře*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2014. ISBN 978-80-7494-038-5. s. 3.

¹⁷⁵ VEČERKOVÁ, E. *Obyčeje a slavnosti v české lidové kultuře*. Praha: Vyšehrad, 2015. ISBN 978-80-7429-627-7. s. 397.

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 400.

peněz a hmotných statků, například čočka a hrách. Tento zvyk vycházel pravděpodobně z podobnosti kulatých luštěnin s mincemi. Zde můžeme vidět opět příklad napodobivé magie. Večeře symbolizovala štědrost k vlastním lidem, ale i ke zvířatům, hospodářství, statku a celému okolí. Jídla muselo být tolik, aby se všichni najedli a aby ještě zbylo. Stůl se po jídle neuklízěl, část zbytků se nechala na stole pro duše zemřelých až do Štěpána, zbytek se nosil do chléva k dobytku, kladl se ke kořenům ovocných stromů, nebo se házel do studny, aby dávala po celý rok pramenitou vodu. V těchto zvycích najdeme pozůstatky prastarých pohanských obětí vycházejících z vědomí propojení člověka s přírodou a ze snahy příznivě ovlivnit nadcházející období magickými úkony.¹⁷⁷

Podle lidových pověr patřil Štědrý večer k osudovým dnům, kdy bylo možné nahlédnout do budoucnosti a zvláštním kouzlem ovlivnit běh života. Pro starší a nemocné byla nejdůležitější otázka zdraví a délky života, pro mladé vdavky nebo ženitba. Po večeři se krájela jablka. Hvězdička znamenala zdraví a dlouhý život, křížek nemoc. Pouštěly se skořápky se svíčkami, komu svíčka vydržela nejdéle, čekal ho dlouhý život. Nejvíce pověr se soustřeďovalo kolem volby partnera svobodných dívek a případného sňatku. Existovaly způsoby věštění či spíše kouzlení, magické rituály, pomocí nichž si děvče přálo zjistit svůj osud, co víc, přivolat si partnera. V těchto magických úkonech zpravidla figurovalo zrcadlo, zaříkávadlo, vánoční pečivo, tělesná nahota, mlčení, chůze pozpátku apod.¹⁷⁸ Věřilo se také z rozlousknutých ořechů, lilo se olovo, dívky prosekávaly na rybníku led, aby spatřily, co je příští rok čeká.¹⁷⁹

Štědrý den provázely činnosti magické povahy, zaměřené na ochranu domu a jeho obyvatelů před zlými silami. „*Patřilo k nim hlučení, střílení z ručnic nebo z klíčů, práskání bičem nebo zvonění, magický kruh a hluk, např. trojí objížďení stavění s hřmotícím řetězem*“¹⁸⁰

Mnoho ze starých zvyků tohoto druhu se uchovalo dodnes, plní však spíše funkci zábavnou.

¹⁷⁷ HRABÁKOVÁ, L. *Tradice v naší a evropské kultuře*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2014. ISBN 978-80-7494-038-5. s. 5.

¹⁷⁸ VEČERKOVÁ, E. *Obyčeje a slavnosti v české lidové kultuře*. Praha: Vyšehrad, 2015. ISBN 978-80-7429-627-7. s. 397.

¹⁷⁹ HRABÁKOVÁ, L. *Tradice v naší a evropské kultuře*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2014. ISBN 978-80-7494-038-5. s. 6.

¹⁸⁰ VEČERKOVÁ, E. *Obyčeje a slavnosti v české lidové kultuře*. Praha: Vyšehrad, 2015. ISBN 978-80-7429-627-7. s. 397.

12.1.1.5. Boží hod vánoční

Následující den po Štědrém dni je Boží hod, svátek narození Páně. Na památku daru, který lidstvo dostalo od Boha v podobě jeho syna, si lidé dávají dárky. Tento zvyk se v některých zemích dodržuje o Štědrém večeru, v jiných zemích se dary rozdělují až na Boží hod.¹⁸¹

Na Boží hod vánoční se sloužily tři mše, které se od jiných mší odlišovaly zařazením zvláštních, zpravidla lidových prvků do liturgie. Šlo například o napodobování ptáků na znamení, že příroda chce pozdravit Ježíše. V závěru mše se celým kostelem rozezněl pískot dětí i dospělých, aby si všichni připomněli, že zrození Kristovo přivítalo ptactvo jásavým zpěvem. Na zpáteční cestě z kostela všichni spěchali, aby se dostali domů jako první, aby jako první sklidili příští úrodu. Tento odkaz tradice vychází z předpokladu, že co dobře započne, bude platit celý rok. Tento den platil zákaz veškerých prací a hlučných projevů, dobytčům se dokonce zavazovaly tlamy, aby přežvykováním neznesvětil vánoční mysterium.¹⁸² Důležitou úlohu sehrál první návštěvník, který vstoupil do domu s pozdravením a vinšem. První návštěva je starým rituálem, který souvisí s magií prvního dne. Lidé věřili, že věk a pohlaví přichozího ovlivní chod hospodářství a přírůstek domácích zvířat. „*Je-li prvním návštěvníkem domu muž, štěstí lze očekávat, je-li to žena, pak neštěstí bude v celém roce na hospodářství přímo padati.*“¹⁸³

12.1.1.6. Svátek sv. Štěpána

K tomuto svátku se poutají obyčeje různého původu a významu, zejména se však týkají zemědělského prostředí. Jedná se o obřadní rozhazování obilí a krmení dobytka, přípravu jarního osiva, zvyklosti spjaté se světcovým patronstvím koní. Štěpánský den platil, a dodnes platí, za den návštěv příbuzných a známých, koledování dětí a obveselování na štěpánských tanečních zábavách.¹⁸⁴

O Silvestru a Novém roce jsem se zmiňovala v teoretické části práce. Důležité je však podotknout, že první leden je důležitým přechodovým dnem. V široké škále pořekadel

¹⁸¹ VAVŘINOVÁ, V. *Malá encyklopedie Vánoc*. Praha: Libri, 2000. ISBN 80-85983-81-8. s. 127.

¹⁸² VEČERKOVÁ, E. *Obyčeje a slavnosti v české lidové kultuře*. Praha: Vyšehrad, 2015. ISBN 978-80-7429-627-7. s. 445.

¹⁸³ KOZÁK, V.: *Novoroční pověry (z Bukovna)*. Boleslavan 2, 1927/28, s. 191.

¹⁸⁴ VEČERKOVÁ, E. *Obyčeje a slavnosti v české lidové kultuře*. Praha: Vyšehrad, 2015. ISBN 978-80-7429-627-7. s. 448.

a příkazů je obsaženo, jak se v tento den chovat a čemu se vyhnout. Jedná se o osudový den podle přesvědčení, cokoliv člověk tento den udělá, bude mít odezvu po celý rok.¹⁸⁵

12.1.1.7. Svátek tří králů

Svátek Tří králů stojí na konci křesťanského cyklu Vánoc. Tento svátek je v české lidové tradici provázen obyčejí, které zahrnují všechny oblasti života a hospodaření. Lidé i v tento den věštili svoji budoucnost podobně jako na Štědrý den. Mezi tříkrálové zvyky patří odstrojování stromku, tříkrálové obchůzky a tříkrálové hry.¹⁸⁶

¹⁸⁵ VEČERKOVÁ, E. *Obyčeje a slavnosti v české lidové kultuře*. Praha: Vyšehrad, 2015. ISBN 978-80-7429-627-7. s. 464.

¹⁸⁶ Tamtéž, s. 474

12.2. Příloha B: Velikonoce

V rámci liturgického roku se kombinují nepohyblivé pevné svátky, které připadají na stále stejné dny, a svátky pohyblivé, které připomínají život Ježíše Krista. Do těchto pohyblivých svátků patří Velikonoce. Velikonoce se slaví po jarní rovnodennosti, první neděli po jarním úplňku. Jejich rozmezí je tedy široké, mezi 22. březnem a 25. dubnem.¹⁸⁷

Křesťanská tradice nám připomíná Kristovo umučení a jeho zmrtvýchvstání. Pro křesťany je to nejvýznamnější svátek v roce.¹⁸⁸ Ježíšova smrt je jednou z obměn často se vyskytujícího blízkovýchodního mýtu umírajícího a znovu se navracejícího boha nebo hrdiny. V současné době si však málokdo uvědomuje původní význam Velikonoc, Velikonoce si tak ponechávají jen svou nejjednodušší podobu, která vychází z nejstarší tradice.¹⁸⁹

Původ Velikonoc se formoval zejména v symbióze rolnických tradic nového hospodářského roku a křesťanského obrazu ukřižování Ježíše Krista a jeho zmrtvýchvstání.¹⁹⁰ Z hlediska lidové víry jsou Velikonoce významným svátkem obnovy života v přelomovém čase konce zimy a počátku jara, které symbolizovalo nový život spojený právě se zmrtvýchvstáním. Velikonoce v sobě spojují prvky obřadů doprovázejících oslavy jarní rovnodennosti a obřadů vegetativních. Vegetativní obřady měly předznamenat bohatou úrodu a plodnost nejenom u lidí ale i zvířat.¹⁹¹

12.2.1. Časové zařazení a průběh svátků

Zvláštního významu nabývá čtyřicetidenní přípravná předvelikonoční doba. Je to doba tzv. velkého půstu, který má člověka připravit ke spoluúčasti na Vykoupení. Půst začíná Popeleční středou a trvá do Božího hodu velikonočního, tedy Velikonoční neděle. Pro toto období je typické nejenom omezování se v jídle, ale také ve společenském životě. Svatby, zábavy apod.

¹⁸⁷ VONDRUŠKOVÁ, A. *Český lidový a církevní rok*. Brno: MOBA, 2015. ISBN 978-80-243-6761-3. s. 97.

¹⁸⁸ LANGHAMMEROVÁ, J. *Čas velikonoc*. Praha: Agentura Jamart, 1993, 26 s. s. 12.

¹⁸⁹ HRABÁKOVÁ, L. *Tradice v naší a evropské kultuře*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2014. ISBN 978-80-7494-038-5. s. 5.

¹⁹⁰ FROLCOVÁ, V. *Velikonoce v české lidové kultuře*. Praha: Vyšehrad, 2001. ISBN 80-7021-503-8. s. 23.

¹⁹¹ HRABÁKOVÁ, L. *Tradice v naší a evropské kultuře*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2014. ISBN 978-80-7494-038-5. s. 12.

byly zakázány.¹⁹² Půst je symbolem očištění těla i duše, připomínkou prolití Kristovy krve a vlití božského života do lidské přirozenosti.¹⁹³ Celé toto období je naplněno pestrou paletou pohanských rituálů a křesťanských tradic. Velikonoce a jarní probouzení přírody doprovázely od nepaměti různé magické praktiky, jejichž smyslem bylo znovuvzkříšení zimní přírody.¹⁹⁴

První postní neděle je nazývána Černou, Pučálkovou či Liščí podle krajových názvů. Černá neděle podle smuteční barvy oblečení, Pučálková neděle podle názvu pokrmu z nabobtnaného hrachu a Liščí neděle podle lidového obyčeje.¹⁹⁵

Lidové názvy druhé a třetí postní neděle se odvinuly podle pražených postních jídel- Pražná neděle a podle kýchání- Kýchavná neděle. Tuto neděli doprovázela pověra, kolikrát člověk ten den kýchne, tolik let bude žít.¹⁹⁶

Čtvrtá postní neděle, Družebná neděle, má v předvelikonočním období zvláštní postavení. V tuto neděli bylo možné porušit jinak přísný půst. V tento den se uvolňovaly přísné postní regule a mládeži bylo povoleno sejít se a poveselit se.¹⁹⁷

Památka umučení Páně se v liturgii postního období připomíná od páté postní neděle. V lidových tradicích v Čechách, na Moravě i ve Slezsku se k tomuto dni váže vynášení smrti. Proto je tato neděle nazývána Smrtnou nedělí. V kostelích se zahalují kříže. Zintenzivňuje se pocit lítosti a smutku. Obyčej vynášení smrti prošel v jednotlivých oblastech různým vývojem. Jedná se o prastarý obyčej předkřesťanského původu. Tento zvyk symbolizuje vyhánění zimy. Obřady, jež přivolávaly jaro a žádaly bohy o dobré počasí a úrodu, byly pro naše předky od nejstarších časů nejvýznamnější z celého roku. Původně se jedná o rituál přechodového

¹⁹² VEČERKOVÁ, E. *Obyčeje a slavnosti v české lidové kultuře*. Praha: Vyšehrad, 2015. ISBN 978-80-7429-627-7. s. 89–90.

¹⁹³ VAVŘINOVÁ, V. *Abeceda Velikonoc*. 1. vyd. Praha: Krásná paní, 2011. ISBN 978-80-86713-68-7. s. 6.

¹⁹⁴ ŠOTTNEROVÁ, D. *Lidové tradice: původ lidových tradic, zvyky, pověry, pranostiky, říkadla a hry*. Olomouc: Rubico, 2009. ISBN 978-80-7346-096-9.

¹⁹⁵ VEČERKOVÁ, E. *Obyčeje a slavnosti v české lidové kultuře*. Praha: Vyšehrad, 2015. ISBN 978-80-7429-627-7. s. 91.

¹⁹⁶ Tamtéž, s. 92.

¹⁹⁷ Tamtéž, s. 91.

charakteru, jímž má být pomocí napodobivé magie, gest a slov odstraněno vše odumřelé, nežádoucí a škodící. Tento rituál byl rozšířen u všech slovanských národů.¹⁹⁸

V souvislosti s magií je třeba zmínit i šestou postní neděli, Květnovou neděli. Tímto dnem se připomíná vjezd Krista do Jeruzaléma, jehož obyvatelé mávali palmovými ratolestmi. V tomto kraji bylo zvykem palmy světit. V našich krajích palmy zastoupily nejčastěji větvičky jívy (lidově zvané kočičky). Svěceným kočičkám se připisovala magická moc. Sloužily jako ochrana lidí i dobytka před nemocemi, úrknutím, zlými duchy, ohněm a bouřkou. Kočičky zároveň přinášely posvěcení do hospodářství.¹⁹⁹

Pašijový týden je koncem předvelikonočního půstu a zahrnuje v sobě nejvýznamnější křesťanské svátky zvané Velikonoce. Církevní Velikonoce jsou dobou slavností, naplněnou rozjímáním a modlitbami podle přesných liturgických pravidel. Jednotlivé dny pašijového týdne obsahují řadu lidových pověr, zvyků a obyčejů, z nichž některé mají velice dávný původ a lze je sledovat až do předkřesťanských časů. Některé z nich církve odmítala, jiné v průběhu staletí začlenila do svých rituálů. Díky tomu vznikla rozmanitá syntéza náboženských a magických úkonů. Týden začíná Květnovou nedělí, pokračuje Modrým pondělím, Žlutým úterým, Škaredou středou, Zeleným čtvrtkem. Klíčové jsou zbývající tři dny. Velký pátek, Bílá sobota a Boží hod.²⁰⁰

Začátek pašijového týdne je vzpomínkou na poslední dny Kristova pozemského života. Na Modré pondělí a Žluté úterý se mělo podle lidových tradic doma uklidit. K úklidu domácnosti a odehnání zlých duchů se na Velikonoce využívalo prostředků ochranné magie, pašijového pometla, hlučení hmoždířem nebo klíči. Středě se říkalo škaredá, protože se Jidáš mračil na Ježíše a zradil ho. Na základě napodobivé magie se ten den nikdo neměl mračit, aby se nepodobal zrádci Jidášovi. Zůstalo by mu to tak po celý rok.²⁰¹ Zelený čtvrtek dostal jméno podle zelené barvy Olivové hory, kde začalo utrpení Ježíše Krista. Tento den bývá zvykem

¹⁹⁸ VEČERKOVÁ, E. *Obyčeje a slavnosti v české lidové kultuře*. Praha: Vyšehrad, 2015. ISBN 978-80-7429-627-7. s. 93–96.

¹⁹⁹ FROLCOVÁ, V. *Velikonoce v české lidové kultuře*. Praha: Vyšehrad, 2001. ISBN 80-7021-503-8. s. 88–89.

²⁰⁰ VONDRUŠKOVÁ, A. *Český lidový a církevní rok*. Brno: MOBA, 2015. ISBN 978-80-243-6761-3. s. 113.

²⁰¹ ŠOTTNEROVÁ, D. *Lidové tradice: původ lidových tradic, zvyky, pověry, pranostiky, říkadla a hry*. Olomouc: Rubico, 2009. ISBN 978-80-7346-096-9.

připravovat jídlo ze zelené zeleniny nebo bylin, aby se jejich síla přenesla na člověka. V křesťanských kostelech v tento den zazvoní naposled zvony, tiché zůstanou až do soboty. Dokonce i dobytku se odebraly zvonce, aby nezvonil. Zvonění je nahrazováno řehtačkami, hrkačkami a klapačkami, s nimiž chodí chlapci.²⁰² Velký pátek je dnem ukřižování Krista, den hlubokého smutku. Lidé věřili, že v tento den mají nejen modlitby, ale i věštby a magické praktiky větší účinek.

Jedním z velikonočních obyčejů, který už téměř vymizel, je obřadní umývání. To bylo spojeno s modlením se v zahradě pod ovocným stromem. Jednalo se o rituál umývání pod širým nebem spojený s modlitbou. Lidové modlitby posilovaly účinky obřadního mytí.²⁰³ Podle Věry Frolcové velikonoční zařikání nad pramenem, příbuzné s magií slova při lidovém léčení s vodou, poznamenala myšlenka očisty těla a duše jako boží pomoci.²⁰⁴ Lidé prosili o zdraví, úrodu apod. Biblický obraz Ježíše na Olivové hoře jako motiv pro rozvinutí tohoto lidového rituálu nelze vyloučit.²⁰⁵

Přísný půst, ochranné magické praktiky, které mají zabránit působení zlých sil a také je odhalit, očistné obřady, zákazy některých činností jsou jádrem lidových tradic Velkého pátku. Všeobecně byl například rozšířen zákaz jakkoli hýbat se zemí (rýt, kopat, orat), jelikož se země probouzí a klíčí v ní nový život.²⁰⁶ Během Velkého pátku hospodáři nosili křížky a zelené posvěcené ratolesti na pole, kde je zastrkovali do země. Podle magické zásady podobnosti se počítalo s výškou i barvou prutu zastrkovaného do pole. Čím vyšší byl prut, tím vyšší obilí i len vyrostě. Pšenice se urodí tak žlutá, jako se žlutí jarní proutky vrby. Smyslem této tradice bylo ochránit pole a příští úrodu od přírodních i nadpřirozených vlivů, posvětit probouzející se zem kontaktem s živou ratolestí. Tato zelená ratolest je v lidové kultuře reálným projevem obnovené

²⁰² VONDRUŠKOVÁ, A. *Český lidový a církevní rok*. Brno: MOBA, 2015. ISBN 978-80-243-6761-3. s. 114–115.

²⁰³ VEČERKOVÁ, E. *Obyčeje a slavnosti v české lidové kultuře*. Praha: Vyšehrad, 2015. ISBN 978-80-7429-627-7. s. 93–116.

²⁰⁴ FROLCOVÁ, V. *Velikonoce v české lidové kultuře*. Praha: Vyšehrad, 2001. ISBN 80-7021-503-8. s. 137.

²⁰⁵ Tamtéž, s. 17.

²⁰⁶ VEČERKOVÁ, E. *Obyčeje a slavnosti v české lidové kultuře*. Praha: Vyšehrad, 2015. ISBN 978-80-7429-627-7. s. 127.

životadárné síly, která proudí v prutech a kontaktem se přenáší dál.²⁰⁷ Podobným rituálem spojeným s magií byl dar zemi, tím byl například kus pečiva nebo vejce. Tyto dary představovaly oběť pro zemi, současně měly podpořit její úrodu.²⁰⁸

Bílá sobota, poslední den půstu, se nesla ve znamení příprav na Kristovo zmrtvýchvstání. Kostelní zvony se opět rozezněly. Důležitou roli hrálo světlo a oheň. V tento den se světil oheň před kostelem. Lidé si od tohoto ohně zapalovali svíčky, které si nesli domů, aby měli posvěcený oheň doma.²⁰⁹

Slavnostní zmrtvýchvstání si připomínáme dodnes Božím hodem velikonočním. V tento den vrcholí velikonoční svátky a končí půst. Při dopoledních bohoslužbách se v kostele žehnají velikonoční pokrmy, které si lidé přinášejí z domova. Kousek z posvěceného jídla pak dostala každá návštěva, zvířata, voda, sad, aby byla zajištěna plodnost zvířat, dobrá voda a hojnost ovoce. Podobné rituály svěcení jídla znali již první křesťané.²¹⁰

Velikonoční pondělí je dnem lidové pomlázky. K tomuto dni se nevážou žádné důležité liturgické úkony, o to významnější je tento den z hlediska zvyků. České Velikonoce charakterizuje živá tradice, jedná se o velikonoční pomlázku. Jazykovědci vysvětlují pomlázku ve vztahu k pojmům pomladit, omladit, a to prostřednictvím jarní zeleně.²¹¹ Velikonoční pomlázka představuje jeden z nejtypičtějších příkladů víry v kontaktní magii. Dotek pružného proutku plného jarní mízy má přenést sílu a tím i plodnost na ženu, doslova ji "omladit". Magická síla, přiřčená vrbovým proutkům, se zrcadlí i v jejich použití pro zdar dobytka. Pomlázkou se v chlévě vyšlehal všecken dobytek, aby se pomladil. Obřadní bití představuje v lidové obyčejové tradici prostředek obřadní očisty a probuzení životní síly člověka i vegetace.

²⁰⁷ FROLCOVÁ, V. *Velikonoce v české lidové kultuře*. Praha: Vyšehrad, 2001. ISBN 80-7021-503-8. s. 90–91.

²⁰⁸ VEČERKOVÁ, E. *Obyčeje a slavnosti v české lidové kultuře*. Praha: Vyšehrad, 2015. ISBN 978-80-7429-627-7. s. 137.

²⁰⁹ VONDRUŠKOVÁ, A. *Český lidový a církevní rok*. Brno: MOBA, 2015. ISBN 978-80-243-6761-3. s. 118.

²¹⁰ Tamtéž, s. 119–120.

²¹¹ MACHEK, V. *Etymologický slovník jazyka českého*. 5. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010. ISBN 978-80-7422-048-7. s. 471.

Na Slovensku chlapci dívky nešlehali, ale polévali. Význam ritu byl však stejný jako na české straně.²¹²

Prvky magického myšlení se promítaly i do osudu pletené pomlázky, když šlehačka skončila. Pomlázka byla chápána jako nečistá, prašivá, na níž se zachytila špína, a tak byla likvidována.²¹³ Odměnou pro koledníky byla vejce. Starou víru v životadárnou sílu skrytou ve vejci adaptovalo křesťanství ve smyslu podobenství zmrtvýchvstání Ježíše Krista a včlenilo vejce do liturgie a obřadů. „*Jako z vejce vychází živé kuře, tak vyšel vzkříšeny Ježíš Kristus z hrobu.*“²¹⁴ Vejce se barvila především na červeno. Červené vejce je památkou na prolitou krev Ježíše Krista. Magický význam pomlázky ovšem vymizel z obecného povědomí, a proto tento zvyk v dnešní době připomíná někdy až krutý výprask provozovaný často starými pomlázkami nebo plastickými napodobeninami.²¹⁵

²¹² VEČERKOVÁ, E. *Výroční obyčeje a obyčeje spjaté se zemědělstvím*. In: Jančář, Josef a kol.: *Lidová kultura na Moravě*, c. d., s. 198.

²¹³ Tamtéž, s. 163-168.

²¹⁴ STUDENÝ, J. *Křesťanské symboly*. Olomouc: [s.n.], 1992. s. 323.

²¹⁵ HRABÁKOVÁ, L. *Tradice v naší a evropské kultuře*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2014. ISBN 978-80-7494-038-5. s. 15.

12.3. Příloha C: Dotazník

Vážené studentky, vážení studenti,

obracím se na Vás s žádostí o vyplnění mého dotazníku, který poslouží jako podklad pro mou diplomovou práci. Tento dotazník je vytvořen proto, aby zmapoval přítomnost magického a rituálního chování v každodenním životě vybrané skupiny studentů TUL. Dotazník je anonymní. Vyplňování nezabere více než 15 min vašeho času. Prosím vás o co největší upřímnost při vyplňování dotazníku, jedná se o šetření, ve kterém mají pravdivé odpovědi svou cenu.

Předem děkuji za spolupráci. Studentka Technické Univerzity v Liberci.

Jsem: žena **muž** (označte prosím křížkem)

Fakulta:

Věk:

Dále se věnujte samotnému dotazníku. Postup při vyplňování dotazníku je jednoduchý. Zakřížkujte vždy jednu odpověď. V otevřených otázkách prosím formulujte svou odpověď co nejjednoznačněji. Čím více toho napíšete, tím lépe. Kdyby Vám nestačilo místo, můžete použít druhou stranu papíru.

1. Jak byste definoval/a pojem rituál?

2. Jsou pro Vás Vánoce, Velikonoce, narozeniny rituálem?

ANO

NE

NEUMÍM SE VYJÁDŘIT

3. Jsou pro Vás rodinné obědy nebo večere rituálem?

ANO

NE

NEUMÍM SE VYJÁDŘIT

4. Máte nějaký osobní rituál, který Vám pomáhá dosáhnout úspěchu během zkouškového období? Pokud ano, jaký?

ANO DŮVOD

NE

NEUMÍM SE VYJÁDŘIT

5. Myslíte si, že užívání zapůjčené věci může přinést štěstí/smůlu? (například půjčení cizího talismanu pro štěstí během zkoušky)

ANO

NE

NEUMÍM SE VYJÁDŘIT

6. Máte doma nějaký předmět (medailon, šperk, prsten) po někom, na kom Vám záleží?

ANO

NE

NEUMÍM SE VYJÁDŘIT

7. Pokud vybíráte pro někoho dárek, snažíte se vymyslet něco originálního, čím darovanému dokážete, že jste nad výběrem přemýšleli a že mu tak dáváte něco ze sebe?

ANO

NE

NEUMÍM SE VYJÁDŘIT

8. Pokud by Vás někdo požádal, abyste zničil/a, počmáral/a, zneuctil/a fotku někoho blízkého, měl/a byste strach že by se něco mohlo stát i oné skutečné osobě?

ANO

NE

NEUMÍM SE VYJÁDŘIT

9. Nosíte v peněžence fotku někoho blízkého? Pokud ano, proč?

ANO DŮVOD:

NE

NEUMÍM SE VYJÁDŘIT

10. Považujete některá čísla za „šťastnější“ než jiná?

ANO

NE

NEUMÍM SE VYJÁDŘIT

11. Věříte pověrám?

ANO

NE

NEUMÍM SE VYJÁDŘIT

12. Hledal/a jsi někdy čtyřlístek za účelem naklonit si štěstí?

ANO NE NEUMÍM SE VYJÁDŘIT

13. Čtete si někdy horoskopy?

ANO NE NEUMÍM SE VYJÁDŘIT

14. Věříte horoskopům?

ANO NE NEUMÍM SE VYJÁDŘIT

15. Nechala jste si/ nechal jste si někdy vyložit karty?

ANO NE NEUMÍM SE VYJÁDŘIT

16. Kdyby se tady teď objevila kartářka a nabídla Vám, že Vám zadarmo vyloží karty, souhlasil/a byste?

ANO NE NEUMÍM SE VYJÁDŘIT

17. Měl/a jste nebo máte nějaký talisman? Pokud ano, kdy ho nosíte?

ANO KDY HO NOSÍTE:

NE NEUMÍM SE VYJÁDŘIT

18. Bojíte se někdy, abyste něco nezakřikl/a?

ANO NE NEUMÍM SE VYJÁDŘIT

19. Jak si myslíte, že takové zakřiknutí může fungovat?

20. Když chcete, aby se něco splnilo, ale bojíte se, že by tomu tak být nemuselo, „zaklepete to“?

ANO NE NEUMÍM SE VYJÁDŘIT

12.4. Příloha D: Rozhovor č. 1

M₁

Věk: 29 let

Fakulta: FP

1. Jak bys definoval/a pojem rituál?

D: Aktivita, kterou lidé provádějí, aby se jim něco splnilo. Aby bylo dosaženo něčeho, co si lidé přejí.

V: Takže nějaký přivolání štěstí by se dalo říct?

D: Přivolání štěstí, nebo třeba chtěj větší úrodu, tak dělaj nějaký rituál, něco obětují, aby dostali něco zpátky.

2. Udržovali jste doma během tvého dětství nějaké tradice, rituály, zúčastňovali jste se nějakých obřadů?

D: Tradice ano, např. Vánoce a Velikonoce, tedy strojení stromečku, pomlázka.

V: Zúčastnil ses někdy pálení čarodějnic?

D: Ano, ale nikdy jsem ho neorganizoval. Bral jsem ho spíše jako setkání s kamarády. Neviděl jsem v tom něco, jako že odchází zima a přichází jaro.

3. Jaké tradice, rituály nyní dodržuješ ty a tvoje rodina na Vánoce?

D: My jako „děti“ zdobíme stromeček, rodiče ho většinou koupí, dají ho do stojanu a my ho nazdobíme. Dále „pouštíme kapra“, jako, že nepouštíme živého kapra, ale skořápky se svíčkou po řece.

4. Je pro tebe nový rok symbolem nového začátku?

D: Je pro mě symbolem začátku něčeho, že skončí nějaká etapa, a můžu si říct, ok, můžu začít znova a třeba začnu znova.

V: Dáváš si nějaké předsevzetí?

D: Snažím si dávat nějaká předsevzetí, ale nikdy je nikomu neříkám, protože nejsem v tom dobřej v tom plnění, že bych to dodržoval celý rok. Nikdy jsem neměl takové předsevzetí, že přestanu kouřit a začnu víc sportovat, ale spíš, že bych chtěl něčeho dosáhnout a jdu si za svým cílem, který jsem si vytyčil, ale není to nějaký přesně definovaný, že to má nějaký konec, že 1. 1. přestanu kouřit.

5. Co myslíš, že je smyslem velikonoční pomlázky?

D: Aby byly ženy zdravé, když dostanou od nás vyšupáno, tak se to dělá pro to, aby byly zdravé a krásné. Sám jsem pomlázky pletl, když jsem byl menší, ale teď máme jednu pomlázku, kterou si vyndáme na velikonoční pondělí ze skříně a používáme ji.“

V: Takže je to nějaká straší pomlázka?

D: Je to přesně tak.

V: Ale...

D: Já vím, kam míříš, ale je to starší pomlázka...

V: Ale to pak přeci úplně ztrácí smysl?

D: Chápu, co tím myslíš, ale sám nepůjdu trhat proutky, a plíst pomlázku, jen abych vyšupal mamku, ségru a lidi v baráku. Není to pro mě až takovej jakoby symbol, až takovej svátek, abych tomu obětoval, to že budu shánět proutky, který budou všude ocvakaný měsíc před Velikonocema, prostě jakmile to vyroste. Není to pro mě tak silnej stimul pro to, abysem si tu pomlázku dělal. To znamená, nějakou mám, tu použiju a na přes rok ji zase schovám.

6. Máš nyní nějaký denní rituál?

D: Co provádím denně? Pouštím si seriál, když jdu spát, jsou to Simpsni, protože je mám nakoukaný tak, že na ně fyzicky nemusím koukat a stačí mi, když to slyším, a tak se na to nemusím soustředit a líp se mi u toho usíná.

7. Máš nějaký rituál, který ti pomáhá dosáhnout úspěchu? Jaký rituál to je?

D: Ano, třeba, hraju volejbal, a když vím, že mám podávat, tak se snažím tu činnost provádět stále stejným způsobem. Protože ji má člověk naučenou, a když to provádí stále stejně, zdokonaluje to. Snažím se ten proces „standartizovat“.

8. Myslíš si, že tradice a rodinné rituály mohou stmelovat rodinu?

D: Určitě ano, protože při těchto rituálech se rodina schází pohromadě, v jednom domě, na jednom místě a tyto rituály provádí společně. Většinou totiž není možné, aby je mohl provádět sám jedinec popřípadě dvojice.

9. Proč myslíš, že lidé stále některé rituály dodržují?

D: Asi hlavně proto, že se dodržovaly za dob jejich babiček a maminek a rodiče je předávají svým dětem. Těm pak připadá přirozené v nich pokračovat.

V: Takže předávání rodinné tradice?

D: Ano, kdyby tohle nefungovalo, těžko si představit, že náhle z roku na rok by si rodina řekla: „A od teď slavíme Vánoce tak, jak se mají slavit.“

10. Máš doma nějaký předmět (medailon, šperk, prsten) po někom, na kom ti záleží? Pokud ano, co kdyby se s tímto předmětem něco stalo?

D: Mám dárky, které mi dali vyloženě lidé, na kterých mi záleží.

V: Pokud by s nějakým tímto předmětem něco stalo, bál by ses, že se to dotkne i dotyčné osoby?

D: Ne, nebál. Na to nevěřím. Mrzelo by mě to, ale kdybych to té osobě neřekl, tak si myslím, že by se nic nestalo.

11. Pokud vybíráš dárek pro někoho blízkého, snažíš se být originální, abys obdarovávanému dokázal/a, že jsi nad výběrem přemýšlela a že mu tak dáváš i něco ze sebe?

D: Záleží na tom, komu to dávám. Jestli to je člověk, na kom mi záleží, tak ano, dám si záležet i na dárku. Ale jestliže jsem například pozvaný na oslavu narozenin člověka, kterého sotva znám, tak koupím dárek typu láhev vína nebo bonboniéra.

12. Nosíš v peněžence fotku někoho blízkého? Pokud ano, proč?

D: Nenosím.

13. Zničil jsi/ zesměšnil jsi/ zničila jsi/zesměšnila jsi někdy někoho fotku? Pokud ano, proč?

D: Ne, neničím fotky tady za tím účelem. To, že bych zničil fotku, mě pomůže ulevit na pět vteřin, ale naštvaný na něj zůstanu dál. Nic se tím nezmění.

14. Máš nějaký talisman? Pokud ano, kdy ho nosíš?

D: Řekl bych, že ne. Mám věci, na kterých mi záleží a které mám rád, ale nenazval bych je vyloženě talismanem.

15. Když chceš, aby se něco splnilo, ale bojíš se, že by tomu tak nemuselo být, „zaklepeš to“?

D: Neklepu, když chci, aby se to splnilo, klepu, když něco funguje něco tak jak má a nechci, aby se to pokazilo, abych to nezakřikl, není to z důvodu, že si něco přeju, co se ještě nestalo, tak zaklepu, ale z důvodu toho, že něco vychází a klape to, aby se to nepokazilo, je to takový zažitý zvyk, jako když se zamáváš, když odcházíš.

V: Dává ti to klid, psychickou pohodu?

D: Kdybych to neudělal, tak se nic nestane. Je to spíš zažitý zvyk, jako když zamáváš, když odcházíš.

16. Čteš si horoskopy? Pokud ano, věříš jim?

D: Nečtu.

17. Nechal/a sis někdy vyložit karty?

D: Ne.

V: Kdybych ti to teď nabídla, od zkušené kartářky, souhlasil bys?

D: Záleželo by, jestli bych na to měl čas a v jakém bych byl rozpoložení. Ale cíleně ne. Kdyby mě to někdo nabídl na ulici, třeba i zadarmo, asi bych se nezastavil.

18. Myslíš si, že jsou ženy pověřčivější než muži

D: Myslím si, že to záleží na prostředí, kde vyrostly, že když jejich babičky, maminky byly babky šarlatánky, věřily pověrám, tak oni budou taky takové. Takže bych to nerozděloval na muže a ženy.

12.5. Příloha F: Rozhovor č. 2

Ž₃

Věk: 26 let

Fakulta: FP

1. Jak bys definoval/a pojem rituál?

D: Tak já bych řekla, že je to nějaký soubor úkonů, aktivit, nějakých opakovaných činností, co se dělají pravidelně a má to za cíl něčeho dosáhnout, něčeho v pozitivním slova smyslu, že třeba si něco přivoláš, něco dobrého.

2. Udržovali jste doma během tvého dětství nějaké tradice, rituály, zúčastňovali jste se nějakých obřadů?

D: Dodneška v rodině slavíme všechny možné narozeniny. Dále určitě Vánoce, Velikonoce, čarodějnice. Z toho, co nejsou takhle ty svátky tak určitě to, že nám naši před spaním četli, potom když už nám nečetli, tak jsme si pouštely kazet'ák, pohádky na kazetě, vždycky jedna pohádka na kazetě před spaním, u toho jsme se pravidelně se ségrou zhádaly, jaká to bude pohádka, ale byla to naše tradice, docela dlouho jsme ji udržovaly.

3. Jaké tradice, rituály nyní dodržuješ ty a tvoje rodina na Vánoce?

D: Tak hlavní je teda to, že přes rok se moc nevidíme s tou širší rodinou, já mám teda tři sestry a dvě už s náma nebydlej, takže se sejdeme celá rodina, že se opravdu sjedeme. Slavíme to teda dřív, to máme společní dobou takovej rituál, že to neslavíme 24., ale scházíme se 14 dní před Vánoce, aby teda všichni měli čas, a opravdu jsme se sešli. Scházíme se na chalupě. Zdobíme stromeček, děláme prostě všechno, co se dělá, dáváme si šupinu pod talíř, krájíme jablko, máme tam i hodně malejch dětí, takže se snažíme tak jako dělat takový ty tradice, abychom jim to ukázali a také je trošku do toho zavedli.

4. Máš nyní nějaký denní rituál?

D: Spíše ne. Dělam si kafe, ale taky ne každý den. Ani ty seriály si k jídlu nepouštím.

5. Je pro tebe nový rok symbolem nového začátku?

D: Ano, myslím si, že jo, že bilancuju nad tím předchozím rokem a vždy se snažím začínat s čistým štítem a vykročit do nového roku pravou nohou.

V: Dáváš si nějaké předsevzetí?

D: Předsevzetí si spíš nedávám, spíš si všeobecně říkám, že se budu snažit dělat věci všeobecně líp, abych se nemusela stydět za to, co dělám.

6. Co myslíš, že je smyslem velikonoční pomlázky?

D: V tom původním smyslu posilování ženského principu života, že se žena omladí.

7. Máš nějaký rituál, který ti pomáhá dosáhnout úspěchu? Jaký rituál to je?

D: No, před zkouškou se snažím neudělat nic, čím bych si pokazila karmu. Třeba když mě někdo na ulici chce „zkásnout“ o nějaký peníze na nějaký ty dobrovolnický ty, a jdu na zkoušku, tak prostě jim přispěju, a myslím si, že tím si udělám trošku to oko dobrý. Jsem taková trošku vypočítavá. (Smích)

8. Myslíš si, že tradice a rodinné rituály mohou stmelovat rodinu?

D: Určitě, u nás to tak je. Kdybychom každoročně neslavili Vánoce, tak se nesejdeme všichni dohromady.

V: Je to tedy hlavně tím, že je rodina spolu?

D: Ano, setkáme se, vidíme se, řekneme si, co je nového.

9. Proč myslíš, že lidé stále některé rituály dodržují?

D: Myslím si, že už jen pro to, aby ta soudržnost té rodiny se tak nějak zachovávala, protože už to není tak běžný, jako kdysi. A taky zapojuješ ty starší členy rodiny, babičku, dědečka, normálně přes rok se s nima moc nevidáš, ale když je pak tohle, tak oni mají tu větší moudrost a znají ty věci a tak, takže to přenecháváš na nich. Z generace na generaci nám předávají, co se dělalo a vzpomínají na to svoje mládí a tak.

10. Máš doma nějaký předmět (medailon, šperk, prsten) po někom, na kom ti záleží?

Pokud ano, co kdyby se s tímto předmětem něco stalo?

D: Mám řetízek od babičky s granátama, tak nějak ho mám schovanej, ani ho moc nenosím, mám ho tam spíš, abych ho tam měla, když se na něj podívám, tak si vzpomenu na babičku.

V: Kdyby se s tím předmětem něco stalo, bála by ses, že se něco stane i té dotyčné osobě?

D: To asi ani úplně ne, spíš by mě to mrzelo, že jsem se o to špatně postarala a že jsem to nezvládla uchovat.

11. Pokud vybíráš dárek pro někoho blízkého, snažíš se být originální, abys obdarovávanému dokázal/a, že jsi nad výběrem přemýšlela a že mu tak dáváš i něco ze sebe?

D: Ano, snažím se promýšlet, abych tomu obdarovávanému udělala radost, aby se mu to hodilo, líbilo a tak.

V: Myslíš, že dar zajistí propojení s obdarovávanou osobou?

D: Spíš v tom smyslu, že když to bude něco trvalejšího, tak že si na mě vzpomene, třeba když si to vezme na sebe. Tedy vlastně ano.

12. Nosíš v peněžence fotku někoho blízkého? Pokud ano, proč?

D: Ano, mám tam fotky lidí z rodiny.

V: Ten důvod je jaký?

D: Abych si na ně vzpomněla, když s nimi nejsem.

13. Zničil jsi/ zesměšnil jsi/ zničila jsi/zesměšnila jsi někdy někoho fotku? Pokud ano, proč?

D: Nejsem si toho vědomá, tohle asi nedělám.

V: Myslíš, že kdyby tě někdo naštvál, že by sis takhle ulevila?

D: Nebylo by to asi příliš smysluplné.

14. Máš nějaký talisman? Pokud ano, kdy ho nosíš?

D: Ano, mám náušnice pro štěstí a řetízek, na kterém je čtyřlístek a sovička, nosím je, když si potřebuji přivolat štěstí a posilnit nervy.

V: A kdy je nosíš?

D: U příležitostí, když si potřebuji přivolat štěstí, posilnit nervy.

V: Věříš těmto předmětům, že ti to štěstí přinesou?

D: Ano. Při větších životních zkouškách jsem docela nervák, a když je mám u sebe, tak do nich tu nervozitu uložím, dokážu se od všeho víc odpoutat a lépe to zvládnout.

15. Když chceš, aby se něco splnilo, ale bojíš se, že by tomu tak nemuselo být, „zaklepeš to“?

D: Ano. Když například něco „zakřiknu“, tak „zaklepu“, aby se to nestalo.

V: Děláš to tedy pro jistotu? Bojíš se pokoušet osud?

D: Ano.

V: Přinese ti to psychické uspokojení, klid?

D: Myslím si, že ano.

V: A pověřám věříš?

D: Spíše ne. Neobcházím kanály, na černou kočku nevěřím, ...

V: A čtyřlístek?

D: Ten jsem hledala. Ale spíše tak z hecu, jestli ho najdu.

16. Čteš si horoskopy? Pokud ano, věříš jim?

D: Ano, čtu.

V: Věříš jim?

D: Nevěřím jim, ze zvědavosti si dokonce čtu i ty horoskopy ostatních, a pak zjistím, že je to všechno podobný a na jedno brdo. Nevěřím tomu, že když se dělají horoskopy takhle

do časopisu každý týden, že to někdo specificky promýšlí, aby to bylo pro to znamení a aby to pro toho člověka platilo. Že by si s tím dal někdo takovou práci.

17. Nechal/a sis někdy vyložit karty?

D: Nenechala.

V: Kdybych ti to teď nabídla, od zkušené kartářky, souhlasila bys?

D: To bych si asi nechala.

V: Věřila bys tomu?

D: Myslím si, že ano.

18. Bojíš se někdy, abyste něco nezakřikl/a? Jak si myslíš, že takové zakřiknutí může fungovat?

D: No jo, proto to pak „zaklepávám“.

19. Myslíš si, že jsou ženy pověřivější než muži

D: To asi nedokážu říct, neumím to posoudit, z mého okolí je to asi nastejno, spíš jsou nepověřiví a neznám ani moc žen ani chlapů, kteří by na to byli víc zatíženější.

12.6. Příloha G: Rozhovor č. 3

Ž₅

Věk: 25 let

Fakulta: FP

1. Jak bys definoval/a pojem rituál?

D: Je to činnost, která se opakuje, pomocí ní si chci naklonit štěstí, nebo přivolat nějaký užitek.

2. Udržovali jste doma během tvého dětství nějaké tradice, rituály, zúčastňovali jste se nějakých obřadů?

D: Mým prvním rituálem byly křtiny, dále slavíme Vánoce, Velikonoce, čarodějnice, na první máj mě líbal přítel pod třešní, na narozeniny se vždy sejde celá rodina a konec roku také oslavíme spolu.

V: Pálení čarodějnic bereš jako konec zimy?

D: Ano, beru to jako rozloučení se zimou a příležitost, kdy se setkám s kamarády. A na co si pamatuju, tak to je nedělní návštěva kostela, modlitba a čtení před spaním, Večerníček před spaním, po kterém jsem musela jít na kutě a pravidelné nedělní výlety, které jsem jako puberták nenáviděla, ale teď na ně vzpomínám s úsměvem.

3. Jaké tradice, rituály nyní dodržuješ ty a tvoje rodina na Vánoce?

D: Tatka připraví stromeček, já ho ozdobím a mamka dělá večeři. Dále máme na stromku vždy prskavky, rozkrajujeme jablíčka.

V: Za jakým účelem krájíte jablíčka?

D: Když se objeví po rozkrojení hvězdička, znamená to štěstí a dlouhý život pro všechny.

D: Dále pouštíme lodičky ze skořápek, což znamená, zda někdo z rodiny odejde

V: Věříš tomu?

D: Ne, už jsem minulý rok odplula a stále jsem tu, ale je to hezký zvyk. Ještě házíme pantoflíčkem, abych zjistila, jestli se vdám. Pod talíř si dáme šupinu, aby se nás držely peníze. Nikdo nesmí odcházet od stolu, protože se to nesmí. Dále prostíráme pro sudý počet lidí. Celý den nejíme, abysme viděli zlaté prasátko. Před večeří se jdeme projít a koukáme, jak mají jiní lidé vyzdobené domky. K večeři zasedáme při první hvězdě na obloze.

4. Je pro tebe nový rok symbolem nového začátku?

D: Ano, vždy si říkám, že můžu začít od začátku. Na konci vždy přemýšlím, co jsem udělala dobře, co špatně, čeho jsem dosáhla a v čem bych se chtěla zlepšit. Nový rok je

pro mě výzvou, kdy můžu začít nanovo. Ale málokdy se to povede. Přesto si dávám předsevzetí.

5. Co myslíš, že je smyslem velikonoční pomlázky?

D: Vyšlehat dívku, aby neuschla. Ale sama ráda Velikonoce nemám, od té doby, co mě před obchodem nějakí chlapci vyšlehali obuškem, což fakt bolelo, od té doby mám strach z pomlázky. Přináší mi to spíš bolest než potěšení. Většinou odjíždíme pryč z města do přírody.

6. Máš nyní nějaký denní rituál?

D: Každý večer se pomodlím. Každé ráno vypiju půl litru čaje, přečtu si zprávy na internetu, projedu Fb. Na cestě do školy si zakouřím. Pravidelně usnu ve vlaku. Každý den chodím na procházku se psem, při tom relaxuju.

7. Máš nějaký rituál, který ti pomáhá dosáhnout úspěchu? Jaký rituál to je?

D: Při zkouškách a písémkách si беру přívěsek ve tvaru srdíčka s fotografií mého zesnulého mazlíčka. Beru si náušničky od kamarádky, které mi vždycky přinesly štěstí.

V: Takže se stalo vždy, že jsi zkoušku úspěšně složila?

D: Ne, proto už talismany většinou nenosím.

V: Najde tedy situace, kdy je nosíš?

D: Ano, když se hodně bojím zkoušky.

V: Přinese ti to tedy psychickou podporu?

D: Myslím, že ano, méně se bojím a cítím se líp.

8. Myslíš si, že tradice a rodinné rituály mohou stmelovat rodinu?

D: Určitě, jelikož rodina je spolu.

9. Proč myslíš, že lidé stále některé rituály dodržují?

D: Právě proto, že je rodina spolu. Díky rituálům se předávají tradice do dalších generací. Já to vidím u nás, babička mi jako malé ukazovala a vyprávěla, co slavili u nich na vesnici, předávala celé rodině moudrost a zvyky, které i já chci dodržovat, jestli jednou budu mít rodinu. Vidím to i u sestry, ta má teď malého a celá rodina se teď snažím dodržovat a znovu obnovovat hodně zvyků, abysme mu to ukázali.

10. Myslíš si, že užívání zapůjčené věci může přinést štěstí /smůlu? (například půjčení cizího talismanu pro štěstí během zkoušky)

D: Zapůjčení asi ne, spíš darování

11. Máš doma nějaký předmět (medailon, šperk, prsten) po někom, na kom ti záleží? Pokud ano, co kdyby se s tímto předmětem něco stalo?

D: Náušnice od kamarádky, ale zas tak důležité pro mě nejsou.

12. Pokud vybíráš dárek pro někoho blízkého, snažíš se být originální, abys obdarovávanému dokázal/a, že jsi nad výběrem přemýšlela a že mu tak dáváš i něco ze sebe?

D: Ano obvykle to tak je, asi záleží na osobě, pro kterou dárek vybírám.

V: Souhlasíš s tím, že dárek tě propojí s obdarovávanou osobou?

D: Ano, když vymyslím něco originálního, oslavence to potěší mnohem víc než běžný dárek.

13. Nosíš v peněžence fotku někoho blízkého? Pokud ano, proč?

D: Ne, ale dříve jsem nosila, ale uvědomila jsem si, že nechci, aby všichni viděli fotky mých příbuzných, vždy když vytáhnu peněženku.

14. Zničil jsi/ zesměšnil jsi/ zničila jsi/zesměšnila jsi někdy někoho fotku? Pokud ano, proč?

D: Ano.

V: O koho šlo?

D: O mého přítele, a vždy, když mě hodně naštvál, vytiskla jsem si jeho fotku a dala jsem ho na terč u šipek a dělalo mi to dobře, když jsem se trefila třeba do jeho oka. Když se pak se mnou rozešel, fotku jsem spálila.

15. Máš nějaký talisman? Pokud ano, kdy ho nosíš?

D: Ano, ten zmiňovaný přívěšek a náušnice. Beru si je vždycky, na tohle já opravdu věřím a věřím, že kdybych si je zapomněla, tak nedosáhnu úspěchu.

16. Když chceš, aby se něco splnilo, ale bojíš se, že by nemuselo „zaklepeš to“?

D: Ano, na zuby nebo na dřevo.

V: Věříš tomuto rituálu?

D: Asi ano, i když to asi dělám, jen kdyby náhodou, tak ze zvyku. Když tak přemýšlím, asi hodně věcí dělám, kdyby náhodou, mám z toho strach.

17. Čteš si horoskopy? Pokud ano, věříš jim?

D: Ano, ale nevěřím jim, spíš je to jen pro pobavení, co mě čeká. Věřím tomu, že každý se v horoskopu najde, je to moc obecný. Horoskopům, co se objevují v novinách každý den, nevěřím, ale tomu, jak, co je charakteristické pro určitou osobu dle data narození nebo tomu, jak se k sobě hodí jednotlivá znamení, věřím. Tam se opravdu vidím.

18. Nechal/a sis někdy vyložit karty?

D: Ne

V: Kdybych ti to teď nabídla, od zkušené kartářky, souhlasila bys?

D: Nevím, asi bych tomu nevěřila, věřím na osud, ale kartám ne

V: Co kdyby se to splnilo, změnila bys názor.

D: Karty nemůžou vědět, co bude.

19. Bojíš se někdy, abyste něco nezakřikl/a? Jak si myslíš, že takové zakřiknutí může fungovat?

D: Jo, stane se opak toho, co chci.

20. Myslíš si, že jsou ženy pověřčivější než muži

D: Ano, muži takové věci prostě neřeší. Mají jiné starosti. To ženy koukají do budoucnosti a přemýšlí nad ní.